ଗୀତାଞ୍ଜଳି

ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର



ବିଶ୍ୱଭାରତୀ
ଶାନ୍ତିନିକେତନ

GITANJALI

Rabindranath Tagore
Oriya Edition, 1987

Editor : Khageswar
Professor K. Mahapatra

Annotator :
Dr. Kailash Pattanaik

Publisher :
Registrar, Visva Bharati
Santiniketan-731235

Distributor :
Cuttack Students' Store
Cuttack-753002

Printer
Utkal Printing Works
Civil Township
Rourkela-769004
Phone-2490

Price Rs. 22/- (Delux)
Rs. 20/- (Popular)

ଗୀତାଞ୍ଜଳି

ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର
ଓଡ଼ିଆ ସଂସ୍କରଣ, ୧୯୮୭

ସଂପାଦକ :
ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର

ଟୀକାକାର :
କଇଳାଶ ପଟ୍ଟନାୟକ

ପ୍ରକାଶକ :
କର୍ମସଚିବ, ବିଶ୍ୱଭାରତୀ
ଶାନ୍ତିନିକେତନ-୭୩୧୨୩୫

ପରିବେଶକ :
କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର
କଟକ-୭୫୩୦୦୨

ମୁଦ୍ରକ :
ଉତ୍କଳ ପ୍ରିଣ୍ଟିଙ୍ଗ ଓ୍ୱାର୍କସ୍
ସିଭିଲ୍ ଟାଉନ୍‌ସିପ୍
ରାଉରକେଲା-୭୬୯୦୦୪
ଫୋନ୍-୨୪୯୦

ମୂଲ୍ୟ : ଟ ୨୨/- (ବନ୍ଧାଇ)
ଟ ୨୦/- (ସାଧା)

-ଭୂମିକା-

'ଗୀତାଞ୍ଜଳି' ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ଏକ ଐତିହାସିକ ମହାନ୍ କୃତି ଭବେ ସ୍ୱୀକୃତ ଏବଂ ଏହାହିଁ ଏକମାତ୍ର ଭରତୀୟ ସାହିତ୍ୟ-କୃତି ଯାହା ୧୯୧୩ ମସିହାରେ ନୋବେଲ ପୁରସ୍କାର ଦ୍ୱାରା ସମ୍ମାନିତ ହୋଇଥିଲା । ଆଜି ସାରା ବିଶ୍ୱରେ ବିଭିନ୍ନ ଭଷାରେ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭରତୀୟ ଭଷାରେ ଏହା ଅନୁବାଦ ମାଧ୍ୟମରେ ଉପଲଭ୍ୟ । ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ଲେଖାର ଭଷା ମୂଳତଃ ବଙ୍ଗଳା; ତେଣୁ ଅପରାପର ଭଷାରେ ଏହା ଅନୁବାଦ ମାଧ୍ୟମରେ ହିଁ ପାଠ୍ୟ । କିନ୍ତୁ, ଦୁଃଖର କଥା, ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ଅନୁବାଦ ବିକୃତ ଏବଂ ଅପ୍ରାମାଣିକ ହୋଇଛି । ଏହା ସର୍ବଥା ପ୍ରତିରୋଧ୍ୟ ।

ଓଡ଼ିଆରେ ଗୀତାଞ୍ଜଳିର ଅନୁବାଦ ହୋଇଛି ତଥା ହେଉଛି । ତଥାପି ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଭବିବାର କଥା, ଉତ୍କଳ ଓ ବଂଗ ପ୍ରତିବେଶୀ ପ୍ରଦେଶ ଏବଂ ବଂଗଳା ଓ ଓଡ଼ିଆ ସହୋଦର ଭଷା । ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ରଚନାର ମୌଳିକ ସ୍ୱାଦ ବଂଗଳାଭଷୀଙ୍କ ବ୍ୟତିରେକ ସମ୍ଭବତଃ ସାରା ଭରତରେ ଓଡ଼ିଆଭଷୀଗଣହିଁ ସାମାନ୍ୟ ଆୟାସରେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ । ଏଣୁ ମୂଳରଚନା ପାଠ କରିବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଯେ ବଂଗଳା ଲିପି ଏବଂ ଭଷାର କିଛି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା, ତାହା ଦୂରକରି ଓଡ଼ିଆ ପାଠକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଗୀତାଞ୍ଜଳିର ମୂଳ-ରୂପଟି ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବାକୁ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଭଷା ଓ ଭବଗତ ଟୀକାସହ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିରେ ଗୀତାଞ୍ଜଳିର ଏହି ସଂସ୍କରଣଟି ପରିକଳ୍ପିତ ।

ଆମେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦରେ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛୁ ଯେ ଏହି ପରିକଳ୍ପନା ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ଏକଶହ ପଚିଶତମ ଜନ୍ମବାର୍ଷିକୀ ଉପଲକ୍ଷେ ବିଶ୍ୱଭରତୀ

ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧାବଶତଃ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ମହାନ୍ ଅନୁଦାନ ଯୋଗୁଁ ସାର୍ଥକ ହୋଇଛି । ଏଥିପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ, ବିଶେଷତଃ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଜାନକୀ ବଲ୍ଲଭ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ନିକଟରେ ଆମେ କୃତଜ୍ଞ । ଆମର ଆଶା, ବିଶ୍ୱଭାରତୀର ଏହି ଉଦ୍ୟମ ଓଡ଼ିଶାରେ ରବୀନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟର ସମାଦର ବୃଦ୍ଧି କରିବା ସଙ୍ଗେ ଉତ୍କଳ ଓ ବଂଗ ମଧ୍ୟରେ ସାଂସ୍କୃତିକ ଓ ଭାବାତ୍ମକ ସଂପର୍କରେ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟର ସୁରକ୍ଷା ଓ ସମୃଦ୍ଧି କରିବା ଦିଗରେ ସହାୟକ ହେବ ।

নিমাই সাধন বসু

ଶାନ୍ତିନିକେତନ
ଅଗଷ୍ଟ, ୧୯୮୭

ନିମାଇ ସାଧନ ବସୁ
ଉପାଚାର୍ଯ୍ୟ, ବିଶ୍ୱଭାରତୀ

-ସ୍ୱୀକୃତି-

ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ୧୨୫ତମ ଜନ୍ମବାର୍ଷିକୀ ଉପଲକ୍ଷେ
ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଏକଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଅନୁଦାନ
ସୂତ୍ରରୁ ଏହି ପ୍ରକାଶନ ନିମନ୍ତେ
ଆର୍ଥିକ ସହାୟତା ଗୃହୀତ ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିବିଧ ସହାୟତା ନିମନ୍ତେ
ବିଶ୍ୱଭାରତୀ-ଗ୍ରନ୍ଥନ-ବିଭାଗର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ,
ଡଃ ମନୋରଞ୍ଜନ ପ୍ରଧାନ,
ଶ୍ରୀ ସୁଖେନ ଗାଙ୍ଗୁଲି, ଶ୍ରୀ ବିଜୟ ମିଶ୍ର
ଧନ୍ୟବାଦାର୍ହ ।

—ସଂପାଦକ

ବିଜ୍ଞାପନ

ଏଇ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଥମ କେତୋଟି ଗୀତ ପୂର୍ବରୁ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ-ଦୁଇଟି ପୁସ୍ତକରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ଅଳ୍ପ ସମୟ ବ୍ୟବଧାନରେ ଯେଉଁ-ସମସ୍ତ ଗୀତ ପରେ ପରେ ରଚିତ ହୋଇଛି ସେଗୁଡ଼ିକର ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଭାବଗତ ଐକ୍ୟ ଥିବା ସମ୍ଭବପର ମନେକରି, ସେସବୁଗୁଡ଼ିକ ହିଁ ଏଇ ପୁସ୍ତକରେ ଏକତ୍ର ବାହାର କରାହେଲା ।

ଶାନ୍ତିନିକେତନ । ବୋଲପୁର
୩୧ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ଶ୍ରୀ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର

-: ସୂଚୀପତ୍ର :-

ଗୀତ-ପ୍ରାରମ୍ଭ	ସଂଖ୍ୟା-କ୍ରମ	ପୃଷ୍ଠା



୧

ଆମାର ମାଥା ନତ କରେ ଦାଓ ହେ ତୋମାର
ଚରନଧୂଲିର ତଲେ ।
ସକଲ ଅହଂକାର ହେ ଆମାର
ଡୁବାଓ ଚୋଖେର ଜଲେ ।
ନିଜେରେ କରିତେ ଗୌରବ ଦାନ
ନିଜେରେ କେବଲଇ କରି ଅପମାନ,
ଆପନାରେ ଶୁଧୁ ଘେରିୟା ଘେରିୟା
ଘୁରେ ମରି ପଲେ ପଲେ ।
ସକଲ ଅହଂକାର ହେ ଆମାର
ଡୁବାଓ ଚୋଖେର ଜଲେ ।
ଆମାରେ ନା ଯେନ କରି ପ୍ରଚାର
ଆମାର ଆପନ କାଜେ—
ତୋମାରି ଇଚ୍ଛା କରୋହେ ପୂର୍ଣ୍ଣ
ଆମାର ଜୀବନ ମାଝେ ।
ଯାଚି ହେ ତୋମାର ଚରମ ଶାନ୍ତି
ପରାଣେ ତୋମାର ପରମ କାନ୍ତି,
ଆମାରେ ଆଡ଼ାଲ କରିୟା ଦାଁଡ଼ାଓ
ହୃଦୟ ପଦ୍ମଦଲେ ।
ସକଲ ଅହଂକାର ହେ ଆମାର
ଡୁବାଓ ଚୋଖେର ଜଲେ ।

୧୩୧୩

ମୋର ମଥା ତୁମ ଚରଣ ଧୂଳିତଳେ ନତ କରିଦିଅ । ମୋର ସକଳ ଅହଂକାର ଲୁହରେ ବୁଡ଼ାଇ ଦିଅ । ନିଜକୁ ଗୌରବଦାନକରି ନିଜକୁହିଁ କେବଳ ଅପମାନ କରେଁ । ନିଜକୁ ଘେରି ଘେରି ପଳେ ପଳେ ଘୂରିମରେ··· ।

ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଜର ଯେପରି ପ୍ରଚାର ନକରେଁ । ମୋ ଜୀବନରେ ତୁମର ଇଚ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣକର । ତୁମର ଚରମଶାନ୍ତି ଯାଚନା କରେ । ପ୍ରାଣରେ ତୁମର ପରମକାନ୍ତି । ହୃଦୟ ପଦ୍ମଦଳରେ ମୋତେ ଅଢୁଆଳକରି ତୁମେଛିଡ଼ାହୁଅ ।

୩

କତ ଅଜାନାରେ ଜାନାଇଲେ ତୁମି,
        କତ ଘରେ ଦିଲେ ଠାଁଇ—
ଦୂରକେ କରିଲେ ନିକଟ, ବନ୍ଧୁ,
        ପରକେ କରିଲେ ଭାଇ ।

ପୁରାନୋ ଆବାସ ଛେଡ଼େ ଯାଇ ଯବେ
ମନେ ଭେବେ ମରି କୀ ଜାନି କୀ ହବେ,
ନୂତନେର ମାଝେ ତୁମି ପୁରାତନ
        ସେ କଥା ଯେ ଭୁଲେ ଯାଇ ।
ଦୂରକେ କରିଲେ ନିକଟ, ବନ୍ଧୁ,
        ପରକେ କରିଲେ ଭାଇ ।

ଜୀବନେ ମରଣେ ନିଖିଲ ଭୁବନେ
        ଯଖନି ଯେଖାନେ ଲବେ,
ଚିରଜନମେର ପରିଚିତ ଓହେ,
        ତୁମିଇ ଚିନାବେ ସବେ ।

ତୋମାରେ ଜାନିଲେ ନାହି କେହ ପର
ନାହି କୋନୋ ମାନା, ନାହି କୋନୋ ଡର,
ସବାରେ ମିଲାୟେ ତୁମି ଜାଗିତେଛ—
        ଦେଖା ଯେନ ସଦା ପାଇ ।
ଦୂରକେ କରିଲେ ନିକଟ, ବନ୍ଧୁ,
        ପରକେ କରିଲେ ଭାଇ ।

୧୩୧୩

କେତେ ଅଜଣା, ଜଣାଇଲ । କେତେ ଘରେ ସ୍ଥାନ ଦେଲ । ବନ୍ଧୁହେ, ଦୂରକୁ ନିକଟ ଓ ପରକୁ ଭାଇ କରିଲ । ପୁରୁଣା ଘର ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯିବାବେଳେ ମନେମନେ କେଜାଣି କଣ ହେବବୋଲି ଭାବମରେ । ନୂତନ ମଧ୍ୟରେ ତୁମେଯେ ପୁରାତନ ସେକଥା ଭୁଲିଯାଏ ।

ହେ ଚିର ଜନ୍ମର ପରିଚିତ, ତୁମେହିଁ ଜୀବନ, ମରଣ, ନିଖିଳଭୁବନ-- ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁଠାକୁ ନେବ; ସବୁକୁ ତୁମେହିଁ ଚିହ୍ନାଇବ । ତୁମକୁ ଜାଣିଲେ କେହି ପରହୋଇ ରହିବେନାହିଁ । କେଉଁଠି ବାରଣ ନଥିବ, ଭୟ ନଥିବ । ସଭିଙ୍କୁ ମିଶାଇ ତୁମେ ଜାଗିଅଛ । ତମର ଦେଖା ମୁଁ ଯେମିତି ସଦାପାଏଁ ··· ।



୪

ବିପଦେ ମୋରେ ରକ୍ଷା କରେ
ଏ ନହେ ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନା,
ବିପଦେ ଆମି ନା ଯେନ କରି ଭୟ ।
ଦୁଃଖତାପେ ବ୍ୟଥିତ ଚିତେ
ନାଇବା ଦିଲେ ସାନ୍ତ୍ୱନା,
ଦୁଃଖେ ଯେନ କରିତେ ପାରି ଜୟ ।
ସହାୟ ମୋର ନା ଯଦି ଜୁଟେ
ନିଜେର ବଲ ନା ଯେନ ଟୁଟେ
ସଂସାରେତେ ଘଟିଲେ କ୍ଷତି
ଲଭିଲେ ଶୁଧୁ ବଞ୍ଚନା
ନିଜେର ମନେ ନା ଯେନ ମାନି କ୍ଷୟ ।

ଆମାରେ ତୁମି କରିବେ ତ୍ରାଣ
ଏ ନହେ ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନା,
ତରିତେ ପାରି ଶକତି ଯେନ ରୟ ।
ଆମାର ଭର ଲାଘବ କରି
ନାଇବା ଦିଲେ ସାନ୍ତ୍ୱନା
ବହିତେ ପାରି ଏମନି ଯେନ ହୟ ।
ନମ୍ରଶିରେ ସୁଖେର ଦିନେ
ତୋମାରି ମୁଖ ଲଇବ ଚିନେ,
ଦୁଃଖେର ରାତେ ନିଖିଲ ଧରା
ଯେଦିନ କରେ ବଞ୍ଚନା
ତୋମାରେ ଯେନ ନା କରି ସଂଶୟ ।

୧୩୧୩

ବିପଦରୁ ମୋତେ ରକ୍ଷାକର—ଏ ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନା ନୁହେଁ । ବିପଦକୁ ମୁଁ ଯେମିତ ଭୟ ନକରେ । ଦୁଃଖୀ ହୃଦୟକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ନଦେଲ ନାହିଁ, ଦୁଃଖକୁ ମୁଁ ଯେମିତ ଜୟ କରିପାରେ । ସହାୟକ କେହି ନଜୁଟୁ ପଛେ, ନିଜ ବଳ ଯେମିତ ଅତୁଟ ଥାଉ । ସାଂସାରିକ କ୍ଷତି ଘଟିଲେ ବା ବଞ୍ଚିତ ହେଲେ ମୁଁ ଯେପରି କ୍ଷୟକୁ ମାନିନନିଏ ।

ତୁମେ ମୋତେ ତ୍ରାଣ କରିବ-ଏହା ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନା ନୁହେଁ, ତରିଯିବାକୁ ମୋର ଶକ୍ତି ଥାଉ । ମୋର ଭାରଲାଘବ ପାଇଁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ନଦେଲ ନାହିଁ ତାହା ବୋହିପାରିବାକୁ ମୁଁ କ୍ଷମ ହୁଏ । ନତଶିର ହୋଇ ସୁଖ ସମୟରେ ତମ ମୁହଁକୁ ଚିହ୍ନି ନେବ, ଦୁଃଖ ସମୟରେ ସାରା ଜଗତ ମୋତେ ବଞ୍ଚନା କଲେବ, ତମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୋର ସଂଶୟ ନରହୁ ।



ଅନ୍ତର ମମ ବିକଶିତ କରେ
　　ଅନ୍ତରତର ହେ ।
ନିର୍ମଲ କରେ, ଉଜ୍ଜ୍ୱଲ କରେ,
　　ସୁନ୍ଦର କରେ ହେ ।
　　　　ଜାଗ୍ରତ କରେ, ଉଦ୍ୟତ କରେ,
　　　　　ନିର୍ଭୟ କରେ ହେ ।
　　　ମଙ୍ଗଲ କରେ, ନିରଲସ ନିଃସଂଶୟ କରେ ହେ ।
　　　　ଅନ୍ତର ମମ ବିକଶିତ କରେ,
　　　　　ଅନ୍ତରତର ହେ ।

ଯୁକ୍ତ କରେ ହେ ସବାର ସଙ୍ଗେ,
　　ମୁକ୍ତ କରେ ହେ ବନ୍ଧ,
ସଞ୍ଚାର କରେ ସକଲ କର୍ମେ
　　ଶାନ୍ତ ତୋମାର ଛନ୍ଦ ।
　　　ଚରଣପଦ୍ମେ ମମ ଚିତ ନିଃସ୍ପନ୍ଦିତ କରେ ହେ,
　　　　ନନ୍ଦିତ କରେ, ନନ୍ଦିତ କରେ,
　　　　　ନନ୍ଦିତ କରେ ହେ ।
　　　　ଅନ୍ତର ମମ ବିକଶିତ କରେ
ଶିଲାଇଦହ　　　　　ଅନ୍ତରତର ହେ ।

୨୭ ଅଗ୍ରହାୟଣ ୧୩୧୪

ହେ ଅତି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ! ମୋର ଅନ୍ତରକୁ ବିକଶିତ କର । ନିର୍ମଳ, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଓ ସୁନ୍ଦର କର । ଜାଗ୍ରତ, ଉଦ୍ୟତ ଓ ନିର୍ଭୟ କର । ମଙ୍ଗଳ, ନିରଳସ, ନିଃସଂଶୟ କର··· ।

ସଭିଙ୍କ ସହିତ ଯୁକ୍ତକର । ମୋତେ ବନ୍ଧନ ମୁକ୍ତକର । ସକଳ କର୍ମରେ ତମର ଶାନ୍ତ ଛନ୍ଦ ସଞ୍ଚାରିତ କର । ଚରଣପଦ୍ମରେ ତୁମର ମୋ ଚିତ୍ତକୁ ସ୍ପନ୍ଦିତ କରାଅ, ନନ୍ଦିତ କରାଅ··· ।



ପ୍ରେମେ ପ୍ରାଣେ ଗାନେ ଗନ୍ଧେ ଆଲୋକେ ପୁଲକେ
ପ୍ଲାବିତ କରିୟା ନିଖିଲ ଦ୍ୟୁଲୋକ — ଭୂଲୋକେ
ତୋମାରି ଅମଲ ଅମୃତ ପଡ଼ିଛେ ଝରିୟା ।
ଦିକେ ଦିକେ ଆଜି ଟୁଟିୟା ସକଲ ବନ୍ଧ
ମୂରତି ଧରିୟା ଜାଗିୟା ଉଠେ ଆନନ୍ଦ
ଜୀବନ ଉଠିଲ ନିବିଡ଼ ସୁଧାୟ ଭରିୟା ।

ଚେତନା ଆମାର କଲ୍ୟାଣରସସରସେ
ଶତଦଲସମ ଫୁଟିଲ ପରମ ହରଷେ
ସବ ମଧୁ ତାର ଚରଣେ ତୋମାର ଧରିୟା ।
ନୀରବ ଆଲୋକେ ଜାଗିଲ ହୃଦୟପ୍ରାନ୍ତେ
ଉଦାର ଉଷାର ଉଦୟ — ଅରୁଣ କାନ୍ତି,
ଅଲସ ଆଁଖିର ଆବରଣ ଗେଲ ସରିୟା ।

ଅଗ୍ରହାୟଣ ୧୩୧୪

ପ୍ରେମରେ, ପ୍ରାଣରେ, ଗୀତ, ଗନ୍ଧ, ଆଲୋକ, ପୁଲକରେ ନିଖିଳ ଦ୍ୟୁଲୋକ-ଭୂଲୋକକୁ ପ୍ଲାବିତକରି ତୁମର ଅମୃତ ଝରିପଡୁଛି । ଦିଗେ ଦିଗେ ଆଜି ବନ୍ଧନ ତୁଟିଯାଉଛି । ଆନନ୍ଦ ସାକାର ହେଉଛି । ଜୀବନ ସୁଧାମୟ ହୋଇଉଠିଲା ।

ତୁମ କଲ୍ୟାଣରୁ ମୋର ଚେତନା, ପଦ୍ମପ୍ରାୟେ ଫୁଟିଉଠିଲା—ତୁମ ଚରଣରେ ତାର ସମସ୍ତ ମଧୁକୁ ଉତ୍ସର୍ଗକରି । ହୃଦୟରେ ଉଷାର ନୀରବ ଆଲୋକ ଜାଗି ଉଠିଲା, ଅଲସ ଆଖିର ଆବରଣ ଘୁଞ୍ଚିଗଲା ।

୭

ତୁମି ନବ ନବ ରୂପେ ଏସୋ ପ୍ରାଣେ ।
ଏସୋ ଗନ୍ଧେ ବରନେ, ଏସୋ ଗାନେ ।
ଏସୋ ଅଙ୍ଗେ ପୁଲକମୟ ପରଶେ,
ଏସୋ ଚିତ୍ତେ ଅମୃତମୟ ହରଷେ,
ଏସୋ ମୁଗ୍ଧ ମୁଦିତ ଦୁ ନୟାନେ ।
ତୁମି ନବ ନବ ରୂପେ ଏସୋ ପ୍ରାଣେ ।

ଏସୋ ନିର୍ମଲ ଉଜ୍ଜ୍ୱଲ କାନ୍ତ,
ଏସୋ ସୁନ୍ଦର ସ୍ନିଗ୍ଧ ପ୍ରଶାନ୍ତ,
ଏସୋ ଏସୋ ହେ ବିଚିତ୍ର ବିଧାନେ ।
ଏସୋ ଦୁଃଖେ ସୁଖେ ଏସୋ ମର୍ମେ,
ଏସୋ ନିତ୍ୟ ନିତ୍ୟ ସବ କର୍ମେ,
ଏସୋ ସକଲ କର୍ମ—ଅବସାନେ ।
ତୁମି ନବ ନବ ରୂପେ ଏସୋ ପ୍ରାଣେ ।

ଅଗ୍ରହାୟଣ
୧୩୧୪ ?

ତୁମେ ନବନବ ରୂପରେ ପ୍ରାଣକୁ ଆସ । ଗନ୍ଧହୋଇ, ବର୍ଣ୍ଣହୋଇ, ଗୀତହୋଇ ତୁମେ ଆସ । ଅଙ୍ଗରେ ପୁଲକିତ ପରଶ ହୋଇ, ଚିତ୍ତରେ ଅମୃତମୟ ହର୍ଷ ହୋଇ ତୁମେ ଆସ-ମୁଗ୍ଧ ମୁଦ୍ରିତ ଦୁଇ ଆଖିକୁ ଆସ ।

ଆସ ନିର୍ମଳ, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କାନ୍ତ । ଆସ ହେ ସୁନ୍ଦର, ସ୍ନିଗ୍ଧ ପ୍ରଶାନ୍ତବିଚିତ୍ର ବିଧାନରେ ଆସ । ଦୁଃଖ, ସୁଖରେ ଆସ ମର୍ମକୁ । ଆସ ନିତ୍ୟପ୍ରାତ୍ୟହିକ କର୍ମରେ, କର୍ମର ଅବସାନରେ । ତୁମେ ନବନବ ରୂପରେ ପ୍ରାଣକୁ ଆସ ।

୮

ଆଜ ଧାନେର ଖେତେ ରୌଦ୍ରଛାୟାୟ
ଲୁକୋଚୁରି ଖେଲା ।
ନୀଲ ଆକାଶେ କେ ଭସାଲେ
ସାଦା ମେଘେର ଭେଲା ।
ଆଜ ଭ୍ରମର ଭୋଲେ ମଧୁ ଖେତେ,
ଉଡ଼େ ବେଡ଼ାୟ ଆଲୋୟ ମେତେ
ଆଜ କିସେର ତରେ ନଦୀର ଚରେ
ଚଖାଚଖିର ମେଲା ।

ଓରେ ଯାବ ନା ଆଜ ଘରେ ରେ ଭାଇ,
ଯାବ ନା ଆଜ ଘରେ !
ଓରେ ଆକାଶ ଭେଙ୍ଗେ ବାହିରକେ ଆଜ
ନେବ ରେ ଲୁଠ କରେ ।
ଯେନ ଜୋୟାର-ଜଲେ ଫେନାର ରାଶି
ବାତାସେ ଆଜ ଛୁଟେଛେ ହାସି
ଆଜ ବିନା କାଜେ ବାଜିୟେ ବାଁଶି
କାଟବେ ସକଲ ବେଲା ।

୧୩୧୩ ?

ଆଜି ଧାନ କ୍ଷେତରେ ଛାଇ ଆଲୁଅରେ ଲୁଚକାଳି ଖେଳ । ନୀଳ ଆକାଶରେ ଧଳା ମେଘର ଭେଲା କିଏ ଭସାଇଲା ? ଆଜି ଭ୍ରମର ମହୁଖିଆ ଭୁଲି ଆଲୁଅରେ ଘୂରିବୁଲେ । ଆଜି କେଉଁଥିପାଇଁ ନଦୀ ତଟରେ ଚକୁଆ-ଚକୋଇଙ୍କ ମେଳା ?

ଆଜି ଘରକୁ ଯିବନାରେ ଭାଇ ! ଆଜି ଆକାଶ ମନ୍ଥି ବହିର୍ଜଗତକୁ ଲୁଟ କରିନେବ । ଜୁଆରରେ ଯେମିତି ଫେଣ ଭାସୁଥାଏ, ପବନରେ ଆଜି ସେମିତି ହସ ଛୁଟି ଚାଲିଛି । ଆଜି ବିନା କାମରେ ବଂଶୀ ବଜାଇ ମୋର ବେଳ କାଟିବ ।

ଆନନ୍ଦେରଇ ସାଗର ଥେକେ
 ଏସେଛେ ଆଜ ବାନ ।
ଦାଁଡ଼ ଧରେ ଆଜ ବୋସ୍‌ରେ ସବାଇ
 ଟାନ୍‌ରେ ସବାଇ ଟାନ୍ ।
 ବୋଝା ଯତ ବୋଝାଇ କରି
 କରବ ରେ ପାର ଦୁଖେର ତରୀ,
 ଢେଉୟେର ’ପରେ ଧରବ ପାଡ଼ି
 ଯାୟ ଯଦି ଯାକ ପ୍ରାଣ ।
 ଆନନ୍ଦେରଇ ସାଗର ଥେକେ
 ଏସେଛେ ଆଜ ବାନ ।

କେ ଡାକେ ରେ ପିଛନ ହତେ,
 କେ କରେ ରେ ମାନା,
ଭୟେର କଥା କେ ବଲେ ଆଜ—
 ଭୟ ଆଛେ ସବ ଜାନା ।
 କୋନ୍ ଶାପେ କୋନ୍ ଗ୍ରହେର ଦୋଷେ
 ସୁଖେର ଡାଙାୟ ଥାକବ ବସେ,
 ପାଲେର ରଶି ଧରବ କଷି—
 ଚଲବ ଗେୟେ ଗାନ ।
 ଆନନ୍ଦେରଇ ସାଗର ଥେକେ
 ଏସେଛେ ଆଜ ବାନ ।

୧୩୧୫

ଆନନ୍ଦର ସାଗରରୁ ଆଜି ବନ୍ୟା ଆସିଛି । ମଙ୍ଗ ଧରି ଆଜି ସଭିଏଁ ବସ । ଟାଣରେ ସମସ୍ତେ ଟାଣ । ଦୁଃଖରତରୀକୁ ବୋଝରେ ଲଦି ପାର କରିବା । ଢେଉ ପଛରେ ଧାଉଡ଼ି ଦେବା । ପ୍ରାଣ ଯିବଯଦିଯାଉ । ···

କିଏ ପଛରୁ ଡାକୁଚି, କିଏ ମନାକରୁଚି ? ଭୟର କଥା ଆଜି କିଏକହୁଚି ? ଭୟ କଥା ସବୁ ଜଣାଅଛି । କେଉଁ ଅଭିଶାପ, କେଉଁ ଗ୍ରହଦୋଷରୁ ସୁଖର ଡଙ୍ଗାରେ ବସିଥିବା ? ପାଲଦଉଡ଼ି କଷିକରି ଧରି ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ଚାଲିବା ।···

୧୦

ତୋମାର ସୋନାର ଥାଲାୟ ସାଜାବ ଆଜ
ଦୁଖେର ଅଶ୍ରୁଧାର ।
ଜନନୀ ଗୋ, ଗାଁଥବ ତୋମାର
ଗଲାର ମୁକ୍ତାହାର ।
ଚନ୍ଦ୍ରସୂର୍ଯ୍ୟ ପାୟେର କାଛେ,
ମାଲା ହୟେ ଜଡ଼ିୟେ ଆଛେ
ତୋମାର ବୁକେ ଶୋଭା ପାବେ ଆମାର
ଦୁଖେର ଅଲଂକାର ।
ଧନ ଧାନ୍ୟ ତୋମାରି ଧନ,
କୀ କରବେ ତା କଓ ।
ଦିତେ ଚାଓ ତୋ ଦିୟୋ ଆମାୟ,
ନିତେ ଚାଓ ତୋ ଲଓ ।
ଦୁଃଖ ଆମାର ଘରେର ଜିନିସ,
ଖାଁଟି ରତନ୍ ତୁଇ ତୋ ଚିନିସ—
ତୋର ପ୍ରସାଦ ଦିୟେ ତାରେ କିନିସ,
ଏ ମୋର ଅହଂକାର ।

୧୩୧୫ ?

ଆଜ ତୁମ ସୁନାର ଥାଳରେ ଦୁଃଖର ଅଶ୍ରୁଧାର ସଜାଇବି । ମା, ତୁମ ଗଳାର ମୁକ୍ତାହାର ଗୁନ୍ଥିବି । ସୂର୍ଯ୍ୟଚନ୍ଦ୍ର ପାଦତଳେ ତମର ମାଳାହୋଇ ରହିଛନ୍ତି, ତୁମ ବୁକୁରେ ମୋ ଦୁଃଖର ଅଳଂକାର ଶୋଭାପାଇବ ।

ଧନ-ଧାନ୍ୟ ସବୁତ ତୁମରି ଧନ । କଣ କରିବ କୁହ ? ମୋତେ ଦବାକୁ ଚାହିଁଲେ ଦିଅ, ନେବାକୁ ଚାହିଁଲେ ନିଅ । ଦୁଃଖ ମୋର ଘରର ଜିନିଷ । ଖାଣ୍ଟି-ରତ୍ନତ ତୁ ଚିହ୍ନୁ । ତୋର ପ୍ରସାଦଦେଇ ତାକୁ କିଣୁ । ଏହାହିଁ ମୋର ଅହଂକାର ।

୧୧

ଆମରା   ବେଁଧେଛି କାଶେର ଗୁଚ୍ଛେ, ଆମରା
ଗେଁଥେଛି ଶେଫାଲିମାଲା ।
ନବୀନ ଧାନେର ମଞ୍ଜରୀ ଦିୟେ
ସାଜିୟେ ଏନେଛି ଡାଲା ।
ଏସୋ ଗୋ ଶାରଦଲକ୍ଷ୍ମୀ ତୋମାର
ଶୁଭ୍ର ମେଘେର ରଥେ,
ଏସୋ   ନିର୍ମଲ ନୀଲ ପଥେ,
ଏସୋ ଧୌତ ଶ୍ୟାମଲ ଆଲୋ—ଝଲମଲ
ବନଗିରି ପର୍ବତେ ।
ଏସୋ ମୁକୁଟେ ପରିୟା ଶ୍ୱେତ ଶତଦଲ
ଶୀତଲ—ଶିଶିର—ଢାଲା ।

ଝରା ମାଲତୀର ଫୁଲେ
ଆସନ ବିଛାନୋ ନିଭୃତ କୁଞ୍ଜେ
ଭରା ଗଙ୍ଗାର କୂଲେ
ଫିରିଛେ ମରାଲ ଡାନା ପାତିବାରେ
ତୋମାର ଚରଣମୂଲେ ।

ଆମେ କାଶଫୁଲଗୁଚ୍ଛ କରିଛୁ, ଶେଫାଳି ମାଳା ଗୁନ୍ଥିଛୁ । ନୂଆ ଧାନର କେଣ୍ଡାରେ ଡ଼ାଲା ସଜାଇ ଆଣିଛୁ । ତୁମର ଶୁ ଭ୍ର ମେଘର ରଥରେ, ନିର୍ମଳ ନୀଳ-ରାସ୍ତାରେ, ଶ୍ୟାମଳ ଆଲୋକ ଧୌତ ବନଗିରିପର୍ବତକୁ ହେ ଶାରଦଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆସ । ଶୀତଳ ଶିଶିର ସ୍ନାତ ଶ୍ୱେତ ଶତଦଳ ମୁକୁଟ ପିନ୍ଧି ଆସ ।

ଭରା ଗଙ୍ଗା କୂଳ ନିଭୃତ କୁଞ୍ଜରେ ଝରା ମାଲତୀ ଫୁଲରେ ଆସନ ବିଛା ହୋଇଛୁ । ତୁମ ଚରଣତଳେ ଡ଼େଣା ପାତିବାକୁ ମରାଳ ବୁଲୁଛି ।

ଗୁଞ୍ଜରତାନ ତୁଲିଯୋ ତୋମାର
ସୋନାର ବୀଣାର ତାରେ
ମୃଦୁ ମଧୁର ଝଂକାରେ,
ହାସିଡାଲ ସ୍ବର ଗଲିୟା ପଡ଼ିବେ
କ୍ଷଣିକ ଅଶ୍ରୁଧାରେ ।

ରହିୟା ରହିୟା ଯେ ପରଶମଣି
ଝଲକେ ଅଲକକୋଣେ
ପଲକେର ତରେ ସକରୁଣ କରେ
ବୁଲାଯୋ ବୁଲାଯୋ ମନେ—
ସୋନା ହୟେ ଯାବେ ସକଲ ଭବନା,
ଆଁଧାର ହଇବେ ଆଲ ।

ଶାନ୍ତିନିକେତନ
୩ ଭାଦ୍ ୧୩୧୫

ତୁମ ସୁନାବୀଣାର ତାରରେ ମୃଦୁ ମଧୁ ଝଂକାରରେ ଗୁଞ୍ଜରଣ ତୋଳ । କ୍ଷଣକେ ଅଶ୍ରୁଧାରରେ ହସଟଲା ସ୍ୱର ଝରିପଡ଼ିବ ।

ରହିରହି ଚୂର୍ଣ୍ଣକୁନ୍ତଳରେ ଯେଉଁ ପରଶମଣି ଝଲସିଉଠେ, ପଲକମାନ ସକରୁଣ ହାତ ମୋ ମନରେ ବୁଲାଇଦିଅ— ସବୁ ଭାବନା ସୁନାହୋଇ-ଯିବ । ଅଂଧାର ହେବ ଆଲୁଅ ।

ଲେଗେଛେ ଅମଲ ଧବଲ ପାଲେ
ମନ୍ଦ ମଧୁର ହାଓୟା ।
ଦେଖି ନାଇ କଭୁ ଦେଖି ନାଇ
ଏମନ ତରଣୀ ବାଓୟା ।
କୋନ୍ ସାଗରେର ପାର ହତେ ଆନେ
କୋନ୍ ସୁଦୂରେର ଧନ ।
ଭେସେ ଯେତେ ଚାୟ ମନ,
ଫେଲେ ଯେତେ ଚାୟ ଏଇ କିନାରାୟ
ସବ ଚାଓୟା ସବ ପାଓୟା ।

ପିଛନେ ଝରିଛେ ଝରଝର ଜଲ,
ଗୁରୁଗୁରୁ ଦେୟା ଡାକେ ।
ମୁଖେ ଏସେ ପଡ଼େ ଅରୁଣକିରଣ
ଛିନ୍ନ ମେଘେର ଫାଁକେ ।
ଓଗୋ କାଣ୍ଡାରୀ, କେ ଗୋ ତୁମି କାର
ହାସିକାନ୍ନାର ଧନ ।
ଭେବେ ମରେ ମୋର ମନ,
କୋନ୍ ସୁରେ ଆଜ ବାଁଧିବେ ଯନ୍ତ୍ର
କୀ ମନ୍ତ୍ର ହବେ ଗାଓୟା ।

ଶାନ୍ତିନିକେତନ
୪ ଭାଦ୍ର ୧୩୧୫

ମନ୍ଦମଧୁର ପବନ ଧଳାପାଲରେ ଲାଗିଛି । ଏମିତି ନୌକା ବାହିବା ମୁଁ କେବେ ଦେଖିନାହିଁ । କେଉଁ ସାଗରତଟରୁ କେଉଁ ସୁଦୂରର ଧନ ସେ ଆଣୁଛି ? ସବୁ ଚାହିଁବା ଓ ପାଇବାକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ମନ ଭାସିଯିବାକୁ ଚାହେଁ ।

ପଛରେ ଗୁରୁଗୁରୁ ଡାକଦେଇ ଝରଝର ପାଣି ଝରୁଛି । ମୁହଁରେ ଛିନ୍ନ-ମେଘର ଫାଙ୍କରୁ ଆସି ଅରୁଣ-କିରଣ ପଡ଼େ । ହେ କାଣ୍ଡାରି, ତୁମେ କିଏ ? କାହା ହୃଦକନ୍ଦରର ଧନ ? କେଉଁ ସୁରରେ ଆଜି ଯନ୍ତ୍ର ବାନ୍ଧିବ, କେଉଁ ମନ୍ତ୍ର ଗାଇବ — ସେଥିପାଇଁ ମନ ଆକୁଳ ।



୧୩

ଆମାର ନୟନ-ଭୁଲାନୋ ଏଲେ ।
ଆମି କୀ ହେରିଲାମ ହୃଦୟ ମେଲେ ।
ଶିଉଲିତଲାର ପାଶେ ପାଶେ
ଝରା ଫୁଲେର ରାଶେ ରାଶେ
ଶିଶିର—ଭେଜା ଘାସେ ଘାସେ
ଅରୁଣରଙ୍ଗା ଚରଣ ଫେଲେ ।
ନୟନ—ଭୁଲାନୋ ଏଲେ ।

ଆଲୋଛାୟାର ଆଁଚଲଖାନି
ଲୁଟିୟେ ପଡ଼େ ବନେ ବନେ,
ଫୁଲଗୁଲି ଓଇ ମୁଖେ ଚେୟେ
କୀ କଥା କୟେ ମନେ ମନେ ।
ତୋମାୟ ମୋରା କରବ ବରଣ,
ମୁଖେର ଢାକା କରୋ ହରଣ,
ଓଇଟୁକୁ ଓଇ ମେଘାବରଣ
ଦୁ ହାତ ଦିୟେ ଫେଲୋ ଠେଲେ—
ନୟନ—ଭୁଲାନୋ ଏଲେ ।

ବନଦେବୀର ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ
ଶୁନି ଗଭୀର ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି,
ଆକାଶବୀଣାର ତାରେ ତାରେ
ଜାଗେ ତୋମାର ଆଗମନୀ ।

କୋଥାୟ ସୋନାର ନୂପୁର ବାଜେ,
ବୁଝି ଆମାର ହିୟାର ମାଝେ,
ସକଲ ଭବେ ସକଲ କାଜେ
ପାଷାଣ—ଗାଲା ସୁଧା ଢେଲେ—
ନୟନ—ଭୁଲାନୋ ଏଲେ ।

ଶାନ୍ତିନିକେତନ
୭ ଭଦ୍ର ୧୩୧୫

ମୋ ଆଖି ଭୁଲାଣିଆ ତୁମେ ଆସିଲ । ହୃଦୟମେଲ ଚମକୁ ଶିଉଳି-ଗଛ ପାଖେ, ଶିଶିରଭିଜା ଘାସରେ, ଅରୁଣ ରଙ୍ଗାପାଦ ପକାଇ ଆସୁଥିବା ଦେଖିଲି ।

ବଣରେ ଗ୍ଲୁଇ ଆଲୁଅର ପଣତ ଲୋଟିପଡ଼େ । ତୁମ ମୁଖ ଚାହିଁ ଏ ବନଫୁଲ କଣ କହୁଛନ୍ତି ? ତୁମକୁ ବରଣ କରିବୁ—ଏ ମୁଖାବରଣ ହଟାଇ ଦିଅ । ହାଲୁକା ମେଘର ଏ ଓଢ଼ଣା ନିଜ ହାତରେ ଖୋଲିଦିଅ ।

ବନଦେବୀ ଦ୍ୱାରରେ ଗଭୀର ଶଂଖଧ୍ୱନି, ଆକାଶ ବୀଣାର ତାରରେ ତୁମର ଆଗମନୀ । ସୁନାର ନୂପୁର କେଉଁଠି ବାଜେ ? ମନେହୁଏ ମୋର ହୃଦୟରେ । ସକଳଚିନ୍ତା, ସକଳ କର୍ମରେ ପାଷାଣ-ତରଳାଇବା ଅମୃତ ବରଷାଇ ହେ ମୋର ଆଖି ଭୁଲାଣିଆ, ତୁମେ ଆସିଲ ।



୧୪

ଜନନୀ, ତୋମାର କରୁଣ ଚରଣଖାନି
ହେରିନୁ ଆଜି ଏ ଅରୁଣକିରଣରୂପେ ।
ଜନନୀ, ତୋମାର ମରଣହରଣ ବାଣୀ
ନୀରବ ଗଗନେ ଭରି ଉଠେ ଚୁପେ ଚୁପେ ।

ତୋମାରେ ନାମି ହେ ସକଲ ଭୁବନମାଝେ,
ତୋମାରେ ନାମି ହେ ସକଲ ଜୀବନକାଜେ;
ତନୁ ମନ ଧନ କରି ନିବେଦନ ଆଜି
ଭକ୍ତିପାବନ ତୋମାର ପୂଜାର ଧୂପେ
ଜନନୀ, ତୋମାର କରୁଣ ଚରଣଖାନି
ହେରିନୁ ଆଜି ଏ ଅରୁଣକିରଣରୂପେ ।

୧୩୧୫

ଆଜି ଏ ଅରୁଣ କିରଣ ରୂପରେ ମା' ତୁମର କରୁଣ ଚରଣକୁ ଦେଖିଲି । ମା' ତୁମର ମରଣ ହରଣ ବାଣୀ ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ ନୀରବ ଗଗନରେ ଭରିଉଠେ ।

ତୁମକୁ ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱ ସଂସାର ମଝିରେ ପ୍ରଣାମ କରେ, ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟା ମଝିରେ ପ୍ରଣାମ କରେ, ଭକ୍ତ-ପାବନ ତୁମ ପୂଜାର ଧୂପରେ ମୋର ତନୁ, ମନ, ଧନ ଆଜି ନିବେଦନ କରୁଛି ।

୧୫

ଜଗତ ଜୁଡ଼େ ଉଦାର ସୁରେ
        ଆନନ୍ଦଗାନ ବାଜେ,
ସେ ଗାନ କବେ ଗଭୀର ରବେ
        ବାଜିବେ ହିୟାମାଝେ ।
                ବାତାସ ଜଲ ଆକାଶ ଆଲେ
                ସବାରେ କବେ ବାସିବ ଭଲେ,
                ହୃଦୟସଭ ଜୁଡ଼ିୟା ତାର
                        ବସିବେ ନାନା ସାଜେ ।

ନୟନ ଦୁଟି ମେଲିଲେ କବେ
        ପରାନ ହବେ ଖୁସି,
ଯେ ପଥ ଦିୟା ଚଲିୟା ଯାବ
        ସବାରେ ଯାବ ତୁଷି ।
                ରୟେଛ ତୁମି ଏ କଥା କବେ
                ଜୀବନମାଝେ ସହଜ ହବେ—
                ଆପନି କବେ ତୋମାରି ନାମ
                        ଧ୍ୱନିବେ ସବ କାଜେ ।

ବୋଲପୁର
ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୬

ସାରା ଜଗତରେ ଆନନ୍ଦଗୀତ ଉଦାର ସ୍ୱରରେ ବାଜୁଛି । ସେ ଗୀତ କେବେ ଗମ୍ଭୀରରବରେ ହୃଦୟରେ ବାଜିବ ? ପାଣି, ପବନ, ଆକାଶ, ଆଲୋକକୁ କେବେ ଭଲପାଇ ବସିବ ? ହୃଦୟ ସଙ୍ଗରେ ସେମାନେ କେବେ ନାନା ସାଜରେ ସଜ୍ଜିତହୋଇ ବସିବେ ?

ଆଖି ମେଲିଲେ କେବେ ପ୍ରାଣ ଖୁସି ହେବ, ଯେଉଁ ପଥରେ ଚାଲିଯିବ-ସଭକ୍ତି ତୋଷି ଯିବ । ତୁମେତ ରହିଛ । ଏକଥା କେବେ ଜୀବନରେ ସହଜ ହେବ ? ସବୁ କାମରେ କେବେ ତୁମର ନାମ ଆପେ ଧ୍ୱନିତ ହେବ ?



୧୭

ମେଘେର 'ପରେ ମେଘ ଜମେଛେ,
ଆଁଧାର କରେ ଆସେ—
ଆମାୟ କେନ ବସିୟେ ରାଖ
ଏକା ଦ୍ୱାରେର ପାଶେ ।
କାଜେର ଦିନେ ନାନା କାଜେ
ଥାକି ନାନା ଲୋକେର ମାଝେ,
ଆଜ ଆମି ଯେ ବସେ ଆଛି
ତୋମାରି ଆଶ୍ୱାସେ ।
ଆମାୟ କେନ ବସିୟେ ରାଖ
ଏକା ଦ୍ୱାରେର ପାଶେ ।

ତୁମି ଯଦି ନା ଦେଖା ଦାଓ
କର ଆମାୟ ହେଲା,
କେମନ କରେ କାଟେ ଆମାର
ଏମନ ବାଦଲ-ବେଲା ।
ଦୂରେର ପାନେ ମେଲେ ଆଁଖି
କେବଲ ଆମି ଚେୟେ ଥାକି,
ପରାଣ ଆମାର କେଁଦେ ବେଡ଼ାୟ
ଦୁରନ୍ତ ବାତାସେ ।
ଆମାୟ କେନ ବସିୟେ ରାଖ
ଏକା ଦ୍ୱାରେର ପାଶେ ।

ବୋଲପୁର
ଆଷାଢ଼, ୧୩୧୬

ମେଘ ପରେ ମେଘ ଜମିଛି । ଅନ୍ଧାର କରିଆସୁଛି । ମୋତେ କାହିଁକି ଏକା ଦ୍ୱାରପାଖରେ ବସାଇ ରଖିଛ ? ସର୍ବଦା ନାନା କାମରେ ନାନା ଲୋକଙ୍କ ମଝିରେ ଥାଏ । ଆଜି କେବଳ ତୁମ ଆଶ୍ୱାସରେ ବସିଛି । ···

ମୋତେ ହେଳାକରି ତୁମେ ଯଦି ଦେଖା ନଦେବ, ଏମିତି ବାଦଲ-ବେଳା ମୋର କେମିତି କଟିବ ? ଦୂର ଦିଗନ୍ତକୁ ଆଖିମେଲି ମୁଁ କେବଳ ଚାହିଁଥାଏ । ଦୁରନ୍ତ ପବନରେ ପ୍ରାଣ ମୋର କାନ୍ଦିବୁଲେ । ···



୧୭

କୋଥାୟ ଆଲୋ, କୋଥାୟ ଓରେ ଆଲୋ !
ବିରହାନଲେ ଜ୍ୱାଲୋ ରେ ତାରେ ଜ୍ୱାଲୋ ।
ରୟେଛେ ଦୀପ, ନା ଆଛେ ଶିଖା,
ଏଇ କି ଭାଲେ ଛିଲେ ରେ ଲିଖା—
ଇହାର ଚେୟେ ମରଣ ସେ ଯେ ଭାଲୋ ।
ବିରହାନଲେ ପ୍ରଦୀପଖାନି ଜ୍ୱାଲୋ ।

ବେଦନାଦୂତୀ ଗାହିଛେ, 'ଓରେ ପ୍ରାଣ,
ତୋମାର ଲାଗି ଜାଗେନ ଭଗବାନ ।
ନିଶୀଥେ ଘନ ଅନ୍ଧକାରେ
ଡାକେନ ତୋରେ ପ୍ରେମାଭିସାରେ,
ଦୁଃଖ ଦିୟେ ରାଖେନ ତୋର ମାନ ।
ତୋମାର ଲାଗି ଜାଗେନ ଭଗବାନ ।'

ଗଗନତଲ ଗିୟେଛେ ମେଘେ ଭରି,
ବାଦଲଜଲ ପଡ଼ିଛେ ଝରି ଝରି ।
ଏ ଘୋର ରାତେ କିସେର ଲାଗି
ପରାନ ମମ ସହସା ଜାଗି
ଏମନ କେନ କରିଛେ ମରି ମରି ।
ବାଦଲଜଲ ପଡ଼ିଛେ ଝରି ଝରି ।

ବିଜୁଲି ଶୁଧୁ କ୍ଷଣିକ ଆଭା ହାନେ,
ନିବିଡ଼ତର ତିମିର ଚୋଖେ ଆନେ
ଜାନି ନା କୋଥା ଅନେକ ଦୂରେ
ବାଜିଲ ଗାନ ଗଭୀର ସୁରେ,

ସକଲ ପ୍ରାଣ ଟାନିଛେ ପଥପାନେ ।
ନିବିଡ଼ତର ତିମିର ଚୋଖେ ଆନେ ।
କୋଥାୟ ଆଲୋ କୋଥାୟ ଓରେ ଆଲୋ !
ବିରହାନଲେ ଜ୍ୱାଲୋ ରେ ତାରେ ଜ୍ୱାଲୋ ।
ଡାକିଛେ ମେଘ, ହାଁକିଛେ ହାଓୟା—
ସମୟ ଗେଲେ ହବେ ନା ଯାଓୟା,
ନିବିଡ଼ ନିଶା ନିକଷଘନ କାଲୋ ।
ପରାନ ଦିୟେ ପ୍ରେମେର ଦୀପ ଜ୍ୱାଲୋ ।

ବୋଲପୁର
ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୬

ଆଲୁଅ କାହିଁରେ, ଆଲୁଅ କାହିଁ ? ବିରହାନଳରେ ତାକୁ ଜାଳ । ଶିଖାହୀନ ପ୍ରଦୀପ ରହିଚି । ଏହାକଣ ଭାଗ୍ୟରେ ଲେଖାଥିଲା ? ଏହାଠାରୁ ମରଣ ଯେ ଭଲ । ବିରହାନଳରେ ପ୍ରଦୀପଟି ଜଳାଅ ।

ବେଦନାଦୂତୀ ଗାଉଛି, 'ହେ ପ୍ରାଣ, ତୋପାଇଁ ଭଗବାନ ଜାଗ୍ରତ ଥାଆନ୍ତି । ରାତିର ଘନ ଅନ୍ଧକାରେ ତୋତେ ପ୍ରେମାଭିସାରପାଇଁ ଡାକନ୍ତି । ଦୁଃଖଦେଇ ତୋର ମାନ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି । ...'

ଆକାଶ ତଳେ ମେଘ ଭରିଯାଇଛି । ବାଦଲ-ଜଳ ଝରିପଡୁଛି । ଏ ଘୋର ରାତିରେ କେଉଁଥିପାଇଁ ପ୍ରାଣ ମୋର ସହସା ଜାଗିଉଠୁଛି ? ଏମିତି କାହିଁକି ମରିଯିବାପରି ଲାଗୁଚି । ...

ବିଜୁଳି କ୍ଷଣିକପାଇଁ ଆଭା ଦେଇ ଆଖିରେ ଆଣେ ନିବିଡ଼ତର ଅନ୍ଧାର । ଜାଣେନା କେଉଁଠି ଅନେକ ଦୂରରେ ଗଭୀର ସୁରରେ ଗୀତ ବୋଲି କେହି ସଭିଙ୍କ ପ୍ରାଣକୁ ସେ ବାଟକୁ ଟାଣୁଚି । ...

ମେଘ ଡାକୁଛି । ବତାସ ମାଡ଼ିଆସୁଛି । ସମୟ ଗଲେ ଆଉ ଯାଇହେବନାହିଁ । ଗଭୀର କଳା ଅନ୍ଧାର ରାତି— ପ୍ରାଣଦେଇ ପ୍ରେମର ପ୍ରଦୀପ ଜାଳ ।

୧୮

ଆଜି ଶ୍ରାବଣଘନ-ଗହନ-ମୋହେ
ଗୋପନ ତବ ଚରଣ ଫେଲେ
ନିଶାର ମତୋ ନୀରବ ଓହେ
ସବାର ଦିଠି ଏଡ଼ାୟେ ଏଲେ ।
ପ୍ରଭାତ ଆଜି ମୁଦେଛେ ଆଁଖି,
ବାତାସ ବୃଥା ଯେତେଛେ ଡାକି
ନିଲାଜ ନୀଲ ଆକାଶ ଢାକି
ନିବିଡ଼ ମେଘ କେ ଦିଲ ମେଲେ ।
କୂଜନହୀନ କାନନଭୂମି,
ଦୁୟାର ଦେଓୟା ସକଲ ଘରେ–
ଏକେଲା କୋନ୍ ପଥିକ ତୁମି
ପଥିକହୀନ ପଥେର 'ପରେ ।
ହେ ଏକା ସଖା, ହେ ପ୍ରିୟତମ,
ରୟେଛେ ଖୋଲା ଏ ଘର ମମ,
ସମୁଖ ଦିୟେ ସ୍ୱପନସମ
ଯେୟୋ ନା ମୋରେ ହେଲାୟ ଠେଲେ ।

ବୋଲପୁର
ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୬

ଆଜି ଘନଶ୍ରାବଣ ଗୋପନ ପାଦ ପକାଇ, ରାତ୍ରିପରି ନୀରବରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଏଡ଼ାଇ ସେ ଆସିଲା । ସକାଳର ଆଜି ଆଖି ବନ୍ଦ, ପବନ ବୃଥାରେ ଡାକିଯାଉଛି, ନୀଳ ଆକାଶ ଢାଙ୍କିଦେବାକୁ କିଏ ନିବିଡ଼ ମେଘ ମେଲିଦେଲା ?

କୂଜନହୀନ କାନନଭୂମି—ସଭିଙ୍କ ଘରେ ଦୁଆର କିଳାହୋଇଛି । ଏକାକୀ ପଥିକ ତୁମେ ପଥିକହୀନ ପଥରେ । ହେ ଏକାକୀ ସଖା, ହେ ପ୍ରିୟତମ, ମୋ ଘର ଖୋଲାରହିଛି । ମୋତେ ଏଡ଼ିଦେଇ ମୋ ସମ୍ମୁଖରୁ ସ୍ୱପ୍ନପରି ଚାଲିଯାଅନା ।

୧୯

ଆଷାଢ଼ସନ୍ଧ୍ୟା ଘନିୟେ ଏଲ,
ଗେଲ ରେ ଦନ ବୟେ ।
ବାଁଧନହାର ବୃଷ୍ଟିଧାର
ଝରଛେ ରୟେ ରୟେ
ଏକଲା ବସେ ଘରେର କୋଣେ
କୀ ଭବି ଯେ ଆପନ-ମନେ,
ସଜଲ ହାଓୟା ଯୂଥୀର ବନେ
କୀ କଥା ଯାୟ କୟେ ।
ବାଁଧନହାର ବୃଷ୍ଟିଧାର
ଝରଛେ ରୟେ ରୟେ ।

ହୃଦୟେ ଆଜ ଢେଉ ଦୟେଛେ,
ଖୁଁଜେ ନା ପାଇ କୂଲ ।
ସୌରଭେ ପ୍ରାଣ କାଁନ୍ଦିୟେ ତୁଲେ
ଭିଜେ ବନେର ଫୁଲ ।
ଆଁଧାର ରତେ ପ୍ରହରଗୁଲି
କୋନ୍ ସୁରେ ଆଜ ଭରିୟେ ତୁଲି
କୋନ୍ ଭୁଲେ ଆଜ ସକଲ ଭୁଲି
ଆଛି ଆକୁଲ ହୟେ ।
ବାଁଧନହାର ବୃଷ୍ଟିଧାର
ଝରଛେ ରୟେ ରୟେ ।

ଶିଲାଇଦହ
୨୯ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୬

ଆଷାଢ଼ ସନ୍ଧ୍ୟା ଘନେଇ ଆସିଲା । ଦିନ ବଢିଗଲା । ବନ୍ଧନ ମୁକ୍ତ ବର୍ଷାଧାରା ରହିରହି ଝରିପଡ଼ୁଛି । ଘରକୋଣରେ ଏକାକୀ ବସି ମନେମନେ ମୁଁ କଣ ଭାବୁଛି ? ଯୂଇବଣକୁ ସଜଳପବନ କଣ କହିଯାଏ ? ···

ହୃଦୟଟି ଆଜି ଉଦ୍‌ବେଳିତ । କୂଳଖୋଜି ମୁଁ ପାଉନି । ଭିଜା ବନ-ଫୁଲର ସୌରଭ ପ୍ରାଣ କନ୍ଦାଇ ଦିଏ; ଏ ଅନ୍ଧାର ରାତିର ପ୍ରହର ଗୁଡ଼ିକୁ କେଉଁ ସୁରରେ ଆଜି ଭରିଦେବି ? କେଉଁ ଭୁଲ ପାଇଁ ସବୁକିଛି ଭୁଲି ମୁଁ ଏମିତି ଅକୁଳ ହୋଇ ରହିଛି । ···



୨୦

ଆଜି ଝଡ଼େର ରାତେ ତୋମାର ଅଭିସାର
ପରାନସଖା ବନ୍ଧୁ ହେ ଆମାର ।
ଆକାଶ କାଁଦେ ହତାଶସମ
ନାଇ ଯେ ଘୁମ ନୟନେ ମମ,
ଦୁୟାର ଖୁଲି, ହେ ପ୍ରିୟତମ,
ଚାଇ ଯେ ବାରେ ବାର ।
ପରାନସଖା ବନ୍ଧୁ ହେ ଆମାର ।

ବାହିରେ କିଛୁ ଦେଖିତେ ନାହି ପାଇ
ତୋମାର ପଥ କୋଥାୟ ଭାବି ତାଇ ।
ସୁଦୂର କୋନ୍ ନଦୀର ପାରେ,
ଗହନ କୋନ୍ ବନେର ଧାରେ,
ଗଭୀର କୋନ୍ ଅନ୍ଧକାରେ
ହତେଛ ତୁମି ପାର ।
ପରାନସଖା ବନ୍ଧୁ ହେ ଆମାର ।

'ପଦ୍ମା' ବୋଟ
ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୬

ଆଜି ଏ ଝଡ଼ ରାତିରେ, ପ୍ରାଣର ସଖା ହେ ବଂଧୁ ମୋର, ତୁମର ଅଭିସାର । ଆକାଶ ହତାଶିଆ ପରି କାନ୍ଦୁଚି, ମୋ ଆଖିରେ ନିଦନାହିଁ, ଦ୍ୱାରଖୋଲି ବାରଂବାର ଚାହୁଁଚି । ...

ବାହାରେ କିଛି ଦେଖିପାରୁନି, ତେଣୁ ତୁମର ରାସ୍ତା କୁଆଡ଼େ ବୋଲି ଭାବି ହେଉଛି । ସୁଦୂର କେଉଁ ନଦୀ କୂଳରେ, ଘଞ୍ଚ କେଉଁ ବଣ ଧାରରେ, ଗଭୀର ଅଂଧକାରରେ ତୁମେ କଣ ପାର ହେଉଛ ? ...

୨୧

ଜାନି ଜାନି କୋନ୍ ଆଦିକାଲ ହତେ
ଭସାଲେ ଆମାରେ ଜୀବନେର ସ୍ରୋତେ,
ସହସା ହେ ପ୍ରିୟ କତ ଗୃହେ ପଥେ
ରେଖେ ଗେଛ ପ୍ରାଣେ କତ ହରଷନ ।
କତବାର ତୁମି ମେଘେର ଆଡ଼ାଲେ
ଏମନି ମଧୁର ହାସିୟା ଦାଁଡ଼ାଲେ,
ଅରୁଣକିରଣେ ଚରଣ ବାଡ଼ାଲେ,
ଲଲାଟେ ରଖିଲେ ଶୁଭ ପରଶନ ।
ସଞ୍ଚିତ ହୟେ ଆଛେ ଏଇ ଚୋଖେ
କତ କାଲେ କାଲେ କତ ଲୋକେ ଲୋକେ
କତ ନବ ନବ ଆଲୋକେ ଆଲୋକେ
ଅରୂପେର କତ ରୂପ ଦରଶନ ।
କତ ଯୁଗେ ଯୁଗେ, କେହ ନାହି ଜାନେ,
ଭରିୟା ଭରିୟା ଉଠେଛେ ପରାନେ
କତ ସୁଖେ ଦୁଖେ କତ ପ୍ରେମେ ଗାନେ
ଅମୃତେର କତ ରସବରଷନ ।

ବୋଲପୁର
୧୦ ଭଦ୍ର ୧୩୧୬

ଜାଣେ, କେଉଁ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଜୀବନରସ୍ରୋତରେ ମୋତେ ଭସାଇଲ । ହେ ପ୍ରିୟ, ସହସା କେତେ ଘରେ, ପ୍ରାଣରେ ଭଳପାଇଛ କେତେ ଆନନ୍ଦ ।

କେତେଥର ତୁମେ ମେଘ ଆଢୁଆଳରେ, ଏମିତ ମଧୁର ହସି ଛୁଡାହେଲ । ଅରୁଣକରଣରେ ଚରଣ ବଢ଼ାଇଲ ଆଉ ଲଲାଟରେ ରଖିଲ ଶୁଭସ୍ପର୍ଶ ।

ଏଇ ଆଖିରେ କେତେକାଳରେ, କେତେ ଲୋକଙ୍କଠାରେ, କେତେ ନୂଆ ନୂଆ ଆଲୋକରେ, ଅରୂପର ରୂପ ଦର୍ଶନ ସଞ୍ଚିତହୋଇ ରହିଛୁ ।

କେହି ଜାଣେନା, କେତେ କେତେ ଯୁଗରୁ ପ୍ରାଣରେ ଭରିଉଠିଛୁ କେତେ ସୁଖଦୁଃଖର କେତେ ପ୍ରେମ ସଙ୍ଗୀତର, ଅମୃତର କେତେ ବର୍ଷଣ ।

ତୁମି କେମନ କରେ ଗାନ କର ଯେ, ଗୁଣୀ,
ଅବାକ ହୟେ ଶୁନି କେବଲ ଶୁନି ।
ସୁରେର ଆଲୋ ଭୁବନ ଫେଲେ ଛେୟେ,
ସୁରେର ହାଓୟା ଚଲେ ଗଗନ ବେୟେ,
ପାଷାଣ ଟୁଟେ ବ୍ୟାକୁଲ ବେଗେ ଧେୟେ
ବହିୟା ଯାୟ ସୁରେର ସୁରଧୁନୀ ।

ମନେ କରି ଅମ୍‌ନି ସୁରେ ଗାଇ,
କଣ୍ଠେ ଆମାର ସୁର ଖୁଁଜେ ନା ପାଇ ।
କଇତେ କୀ ଚାଇ, କଇତେ କଥା ବାଧେ—
ହାର ମେନେ ଯେ ପରାନ ଆମାର କାଁଦେ—
ଆମାୟ ତୁମି ଫେଲେଛ କୋନ୍ ଫାନ୍ଦେ
ଚୌଦିକେ ମୋର ସୁରେର ଜାଲ ବୁନି ।

୧୦ ଭଦ୍ର ୧୩୧୭

ଗଦ୍ୟ

ହେ ଗୁଣୀ ତମେ କେମିତି ଗୀତ ଗାଅ ଯେ ମୁଁ ଆବାକ ହୋଇ ଖାଲି ଶୁଣିଯାଏ । ସ୍ୱରର ଆଲୋକ ଜଗତରେ ବିସ୍ତାରିତ ହୁଏ, ସ୍ୱରର ପବନ ଆକାଶ ଭରି ବୋହିଯାଏ, ପାଷାଣ ଫୁଟାଇ ସୁରର ସୁରଧୁନୀ ବୋହିଯାଏ ।

ଏମିତି ସ୍ୱରରେ ଗାଇବାକୁ ଝୁରେଁ; କଣ୍ଠରେ ସ୍ୱରଖୋଜି ପାଏନାହିଁ । କହିବାକୁ କଣ ଚାହେଁ, କଥାରେ ବାଧାପଡ଼େ — ମୋ ଚାରିଦିଗରେ ସୁରର ଜାଲବୁଣି ମୋତେ ତୁମେ କେଉଁ ଫାନ୍ଦରେ ପକାଇଛ ? ହାରିଯାଇ ଯେ ମୋ ପ୍ରାଣ କାନ୍ଦୁଛି ।

୨୩

ଅମନ ଆଡ଼ାଲ ଦିୟେ ଲୁକିୟେ ଗେଲେ
ଚଲବେ ନା ।
ଏବାର ହୃଦୟମାଝେ ଲୁକିୟେ ବୋସୋ,
କେଉ ଜାନବେ ନା, କେଉ ବଲବେ ନା ।
ବିଶ୍ୱେ ତୋମାର ଲୁକୋଚୁରି,
ଦେଶ ବିଦେଶେ କତଇ ଘୁରି—
ଏବାର ବଲୋ ଆମାର ମନେର କୋଣେ
ଦେବେ ଧରା, ଛଲବେ ନା ।
ଆଡ଼ାଲ ଦିୟେ ଲୁକିୟେ ଗେଲେ
ଚଲବେ ନା ।
ଜାନି ଆମାର କଠିନ ହୃଦୟ
ଚରଣ ରାଖାର ଯୋଗ୍ୟ ସେ ନୟ—
ସଖା, ତୋମାର ହାଓୟା ଲାଗଲେ ହିୟାୟ
ତବୁ କି ପ୍ରାଣ ଗଲବେ ନା ।
ନାହୟ ଆମାର ନାଇ ସାଧନା,
ଝରଲେ ତୋମାର କୃପାର କଣା
ତଖନ ନିମେଷେ କି ଫୁଟବେ ନା ଫୁଲ
ଚକିତେ ଫଲ ଫଲବେ ନା ।
ଆଡ଼ାଲ ଦିୟେ ଲୁକିୟେ ଗେଲେ
ଚଲବେ ନା ।

ବୋଲପୁର
୧୧ ଭାଦ୍ର ୧୩୧୬ ସାଲ

ଏମିତ ଆଡୁଆଳରେ ଲୁଚି ପଳାଇଲେ ଚଳିବନାହିଁ । ଏଥର ହୃଦୟରେ ଲୁଚିବସ, କେହି ଜାଣିବେନି, କେହି କହିବେନି । ବିଶ୍ୱରେ ତମର ଲୁଚକାଳି ଖେଳ, ଦେଶ ବିଦେଶ କେତେ ଦୂର, ଏଥର କୁହ ମୋ ମନକୋଣରେ ତମେ ଛଳନାକରି ଧରାଦେବ । ...

ଜାଣିଁ, ମୋର କଠିନ ହୃଦୟ ତମ ଚରଣ ରଖିବା ଯୋଗ୍ୟନୁହେଁ । ସଖା, ତୁମର ସ୍ପର୍ଶ-ପବନ ହୃଦୟରେ ଲଗିଲେବି କଣ ପ୍ରାଣ ନରମ ହେବନି ?

ଯଦିଓ ମୋର ସାଧନା ନାହିଁ । ତଥାପି ତମ କୃପା-କଣା ଝରିଲେ କଣ ନିମିଷକେ ଫୁଲ ଫୁଟିବନି, ଫଳ ଫଳିବନି ? ...



୨୪

ଯଦି ତୋମାର ଦେଖା ନା ପାଇ, ପ୍ରଭୁ,
ଏବାର ଏ ଜୀବନେ
ତବେ ତୋମାୟ ଆମି ପାଇ ନି ଯେନ
ସେ କଥା ରୟ ମନେ ।
ଯେନ ଭୁଲେ ନା ଯାଇ, ବେଦନା ପାଇ
ଶୟନେ ସ୍ୱପନେ ।

ଏ ସଂସାରେର ହାଟେ
ଆମାର ଯତଇ ଦିବସ କାଟେ,
ଆମାର ଯତଇ ଦୁ ହାତ ଭରେ ଉଠେ ଧନେ,
ତବୁ କିଛୁଇ ଆମି ପାଇ ନି ଯେନ
ସେ କଥା ରୟ ମନେ ।
ଯେନ ଭୁଲେ ନା ଯାଇ, ବେଦନା ପାଇ
ଶୟନେ ସ୍ୱପନେ ।

ଯଦି ଆଲସଭରେ
ଆମି ବସି ପଥେର 'ପରେ,
ଯଦି ଧୁଲାୟ ଶୟନ ପାତି ସଯତନେ,
ଯେନ ସକଲ ପଥଇ ବାକି ଆଛେ
ସେ କଥା ରୟ ମନେ ।
ଯେନ ଭୁଲେ ନା ଯାଇ, ବେଦନା ପାଇ
ଶୟନେ ସ୍ୱପନେ ।

ଯତଇ ଉଠେ ହାସି,
ଘରେ ଯତଇ ବାଜେ ବାଁଶି,
ଓଗୋ, ଯତଇ ଗୃହ ସାଜାଇ ଆୟୋଜନେ,
ଯେନ ତୋମାୟ ଘରେ ହୟ ନି ଆନା
ସେ କଥା ରୟ ମନେ ।
ଯେନ ଭୁଲେ ନା ଯାଇ, ବେଦନା ପାଇ
ଶୟନେ ସ୍ୱପନେ ।

୧୨ ଭଦ୍ର ୧୩୧୬

ଏ ଜୀବନରେ ଯଦି ତମର ଦେଖା ନପାଏ ତେବେ ସେ କଥାଟି ଯେମିତି ମୋର ମନେରହେ । ଯେପରି ଭୁଲିନଯାଏ—ଶୟନ ସ୍ୱପ୍ନରେ ବେଦନା-ପାଇ ଯେପରି ଏହା ମନେରଖେ ।

ଏ ସଂସାର ହାଟରେ, ମୋର ଯେତେ ଦିନ କଟୁଛି, ମୋର ଦୁଇ ହାତରେ ଯେତେ ଧନ ଭରିଉଠିଲେବି ମନେହୁଏ ମୁଁ ଯେମିତି କିଛିବି ପାଇନି । ଯେପରି ଭୁଲିନଯାଏ । ···

ଅଳସରେ ଯଦି ଧୂଳିରେ ସୟନେ ଶଯ୍ୟାପାତି ମୁଁ ପଥ ଉପରେ ବସିରହେ, ତେବେବି ଯେପରି ମନେଥାଉ ଯେ ସମସ୍ତ ପଥ ମୋର ବାକି-ରହିଛି । ଯେପରି ଭୁଲିନଯାଏ । ···

ଯେତେ ହସେନା କାହିଁକି, ଘରେ ଯେତେ ବଂଶୀ ବାଜୁନା କାହିଁକି, ଗୃହକୁ ଯେତେ ଆୟୋଜନ କରି ସଜାଇଲେ ମଧ୍ୟ ଯେମିତି ଘରକୁ ତୁମକୁ ଆଣିପାରିନି ଏକଥା ମନେରହେ । ଯେପରି ଭୁଲିନଯାଏ···।



୨୫

ହେରି ଅହରହ ତୋମାରି ବିରହ
ଭୁବନେ ଭୁବନେ ରାଜେ ହେ ।
କତ ରୂପ ଧ'ରେ କାନନେ ଭୂଧରେ
ଆକାଶେ ସାଗରେ ସାଜେ ହେ ।
ସାରା ନିଶି ଧରି ତାରାୟ ତାରାୟ
ଅନିମେଷ ଚୋଖେ ନୀରବେ ଦାଁଡ଼ାୟ,
ପଲ୍ଲବଦଲେ ଶ୍ରାବଣଧାରାୟ
ତୋମାରି ବିରହ ବାଜେ ହେ ।
ଘରେ ଘରେ ଆଜି କତ ବେଦନାୟ
ତୋମାରି ଗଭୀର ବିରହ ଘନାୟ,
କତ ପ୍ରେମେ ହାୟ କତ ବାସନାୟ
କତ ସୁଖେ ଦୁଖେ କାଜେ ହେ ।
ସକଲ ଜୀବନ ଉଦାସ କରିୟା
କତ ଗାନେ ସୁରେ ଗଲିୟା ଝରିୟା
ତୋମାରି ବିରହ ଉଠିଛେ ଭରିୟା
ଆମାର ହିୟାର ମାଝେ ହେ ।

୧୨ ଭଦ୍ର ୧୩୧୬

ଗଦ୍ୟ

ତୁମର ବିରହ ଅହରହ ସର୍ବତ୍ର ଅନୁଭୂତ । ବଗିଚା, ପାହାଡ଼, ଆକାଶ, ସାଗରରେ ତାହା କେତେ ରୂପରେ ଉଭା । ସାରାରାତି ଅନିମେଷ ନୟନରେ ତାରାକୁ ଚାହିଁ ନୀରବରେ ଛିଡ଼ାହୁଏ । ପତ୍ରଫୁଲରେ ଶ୍ରାବଣ ଧାରାରେ ତୁମର ବିରହ ବାଜେ ।

ଘରେ ଘରେ ଆଜି ତୁମର ବିରହ କେତେ ବେଦନା ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ କେତେ ପ୍ରେମ, ବାସନା, ସୁଖଦୁଃଖ, କାର୍ଯ୍ୟରେ ଘନୀଭୂତ । ସମଗ୍ର ଜୀବନ ଉଦାସକରି, କେତେ ଗୀତର ସୁରରେ ଝରିଝରି ତୁମ ବିରହ ମୋ ହୃଦୟ ମଝିରେ ଭରିଯାଇଛି ।

ଆର ନାଇ ରେ ବେଲା, ନାମଲ ଛାୟା
ଧରଣୀତେ,
ଏଖନ ଚଲ୍ ରେ ଘାଟେ କଲସଖାନି
ଭରେ ନିତେ ।
ଜଲଧାରର କଲସ୍ୱରେ
ସନ୍ଧ୍ୟାଗଗନ ଆକୁଲ କରେ,
ଓରେ, ଡାକେ ଆମାୟ ପଥେର 'ପରେ
ସେଇ ଧ୍ୱନିତେ ।
ଚଲରେ ଘାଟେ କଲସଖାନି
ଭରେ ନିତେ ।

ଏଖନ ବିଜନ ପଥେ କରେ ନା କେଉ
ଆସା-ଯାଓୟା—
ଓରେ, ପ୍ରେମ-ନଦୀତେ ଉଠେଛେ ଢେଉ,
ଉତଲ ହାଓୟା ।
ଜାନି ନେ ଆର ଫିରବ କିନା,
କାର ସାଥେ ଆଜ ହବେ ଚିନା।
ଘାଟେ ସେଇ ଅଜାନା ବାଜାୟ ବୀଣା
ତରଣୀତେ ।
ଚଲ୍‌ରେ ଘାଟେ କଲସଖାନି
ଭରେ ନିତେ ।

୧୩ ଭଦ୍ର ୧୩୧୬

ପୃଥିବୀରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ନଇଁ ଆସିଲାଣି, ଆଉ ବେଳନାହିଁ ଏବେ ଘାଟକୁ ଚାଲ କଳସଟା ଭରି ଆଣିବା । ଜଳଧାରାର କଳସ୍ୱରରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ଆକାଶ ଆକୁଳ କରେ । ସେଇ ଧ୍ୱନି ମୋତେ ପଥ ଉପରକୁ ଡ଼ାକେ । ଏବେ ଘାଟକୁ···

ଏବେ ନିର୍ଜନ ପଥ – କେହି ଯିବାଆସିବା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରେମ ନଦୀରେ ଢେଉଉଠିଛି, ପବନ ଉଚ୍ଛ୍ୱଳହୋଇଛି । ଜାଣିନି, ଆଜି ଫେରିବି କି ନା— କାହା ସହିତ ଚିହ୍ନା ହେବ କି ନା । ଘାଟରେ ସେଇ ଅଚିହ୍ନା ଡ଼ଙ୍ଗାରେ ଥାଇ ବୀଣା ବଜାଉଛି । ଚାଲ ଘାଟକୁ··· ।



୨୭

ଆଜ ବାରି ଝରେ ଝରଝର
ଭରା ବାଦଲେ ।
ଆକାଶ-ଭଙ୍ଗା ଆକୁଲ ଧାରା
କୋଥାଓ ନା ଧରେ ।
ଶାଲେର ବନେ ଥେକେ ଥେକେ
ଝଡ଼ ଦୋଲା ଦେୟ ହେଁକେ ହେଁକେ,
ଜଲ ଛୁଟେ ଯାୟ ଏଁକେ ବେଁକେ
ମାଠେର 'ପରେ ।
ଆଜ ମେଘେର ଜଟା ଉଡ଼ିୟେ ଦିୟେ
ନୃତ୍ୟ କେ କରେ ।

ଓରେ, ବୃଷ୍ଟିତେ ମୋର ଛୁଟେଛେ ମନ,
ଲୁଟେଛେ ଓଇ ଝଡ଼େ—
ବୁକ ଛାପିୟେ ତରଙ୍ଗ ମୋର
କାହାର ପାୟେ ପଡ଼େ ।
ଅନ୍ତରେ ଆଜ କୀ କଲରୋଲ,
ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ ଭାଙ୍‌ଲ ଆଗଲ,
ହୃଦୟ-ମାଝେ ଜାଗ୍‌ଲ ପାଗଲ,
ଆଜି ଭାଦରେ ।
ଆଜ ଏମନ କରେ କେ ମେତେଛେ
ବାହିରେ ଘରେ ।

୧୪ ଭାଦ୍ର ୧୩୧୬

ଆକାଶ ଭଙ୍ଗା ଭରା ବାଦଲର ଆକୁଳ ଧାରା ଆଜି ଝରଝର ଝରପଡ଼େ । ଶାଳବନ ରହିରହି ଦୋହଲୁଛି । ପାଣି ଅଙ୍କାବଙ୍କା ହୋଇ ବିଲରେ ଗଡ଼ି-ଯାଉଛି । ଆଜି ମେଘର ଜଟା ଉଡ଼େଇଦେଇ କିଏ ନୃତ୍ୟ କରେ ?

ଏ ବର୍ଷାରେ ମୋ ମନ ଛୁଟିଛି । ବୃଷ୍ଟିଭରା ତରଙ୍ଗ ମୋର କାହା ପାଦରେ ପଡ଼ିବ ? ଅନ୍ତରେ ଆଜି କି କଲରୋଳ— ଅର୍ଗଳ ଭାଙ୍ଗିଛି—ହୃଦୟ ମଝିରେ ଏ ଭୈରବରେ ପାଗଳ ଜାଗିଛି । ଆଜି ଏମିତି ଘରେ ଓ ବାହାରେ କିଏ ମାତିଛି ?



୨୮

ପ୍ରଭୁ, ତୋମା ଲାଗି ଆଁଖି ଜାଗେ ;
ଦେଖା ନାଇ ପାଇ
ପଥ ଚାଇ,
ସେଓ ମନେ ଭଲେ ଲାଗେ ।
ଧୂଲାତେ ବସିୟା ଦ୍ୱାରେ
ଭିଖାରି ହୃଦୟ, ହା ରେ,
ତୋମାରି କରୁଣା ମାଗେ ।
କୃପା ନାଇ ପାଇ
ଶୁଧୁ ଚାଇ,
ସେଓ ମନେ ଭଲେ ଲାଗେ ।
ଆଜି ଏ ଜଗତମାଝେ
କତ ସୁଖେ କତ କାଜେ
ଚଲେ ଗେଲ ସବେ ଆଗେ ।
ସାଥି ନାଇ ପାଇ
ତୋମାୟ ଚାଇ,
ସେଓ ମନେ ଭଲେ ଲାଗେ ।
ଚାରି ଦିକେ ସୁଧାଭରା
ବ୍ୟାକୁଲ ଶ୍ୟାମଲ ଧରା
କାଁଦାୟ ରେ ଅନୁରାଗେ ।
ଦେଖା ନାଇ ନାଇ
ବ୍ୟଥା ପାଇ,
ସେଓ ମନେ ଭଲେ ଲାଗେ ।

୧୪ ଭାଦ୍ର ୧୩୧୬ ରାତ୍ରି ।

ପ୍ରଭୁ ତମପାଇଁ ବାଟ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଦେଖାପାଏନାହିଁ। ତଥାପି, ତା ଭଲଲାଗେ। ଧୂଳିରେ ବସି ମୋର ଉତ୍କଣ୍ଠ ହୃଦୟ ତୁମ କରୁଣା ମାଗେ। କୃପା ପାଏନାହିଁ, ମାଗିବାଟା ତଥାପି ଭଲଲାଗେ। ଏ ଜଗତରେ, କେତେ ସୁଖରେ କେତେ କାମରେ ସଭିଏଁ ଆଗକୁ ବଢିଗଲେ। ସାଥୀ ପାଏନାହିଁ, ତମକୁ ଚାହେଁ। ଚଉଦିଗରେ ଅମୃତମୟ ଶ୍ୟାମଳ ଧରଣୀ ଅନୁରାଗରେ କାଂଦାଏ। ଦେଖାପାଏନା, ବ୍ୟଥାପାଏ। ତଥାପି ତା ମଧ୍ୟ ଭଲଲାଗେ।



୨୯

ଧନେ ଜନେ ଆଛି ଜଡ଼ାୟେ ହାୟ
ତବୁ ଜାନୋ ମନ ତୋମାରେ ଗ୍ୟ
ଅନ୍ତରେ ଆଛ, ହେ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ—
ଆମା ଚେୟେ ଆମାୟ ଜାନିଛ ସ୍ୱାମୀ
ସବ ସୁଖେ ଦୁଖେ ଭୁଲେ-ଥାକାୟ
ଜାନୋ ମନ ମନ ତୋମାରେ ଗ୍ୟ ।

ଛାଡ଼ିତେ ପାରି ନି ଅହଂକାରେ,
ଘୁରେ ମରି ଶିରେ ବହିୟା ତାରେ,
ଛାଡ଼ିତେ ପାରିଲେ ବାଁଚି ଯେ ହାୟ—
ତୁମି ଜାନୋ ମନ ତୋମାରେ ଗ୍ୟ ।
ଯା ଆଛେ ଆମାର ସକଲଇ କବେ
ନିଜ ହାତେ ତୁମି ତୁଲିୟା ଲବେ—
ସବ ଛେଡ଼େ ସବ ପାବ ତୋମାୟ—
ମନେ ମନେ ମନ ତୋମାରେ ଗ୍ୟ ।

୧୫ ଭଦ୍ର ୧୩୧୬

ଧନଜନରେ ଜଡ଼ିତ ରହିଛୁ, ତଥାପି ମନ ତମକୁ ଗୃହେଁ । ହେ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ, ଅନ୍ତରରେ ଅଛ । ମୋ ଅପେକ୍ଷା ମୋତେ ତମେହିଁ ଜାଣିଛ । ସବୁ ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ଭୁଲି ରହିଥିଲେ ବି ମନ ତମକୁ ଗୃହେଁ ।

ଅହଂକାରକୁ ଛାଡ଼ିପାରିନି, ମଥାରେ ନେଇ ତାକୁ ଘୂରିବୁଲେ । ଛାଡ଼ି ପାରିଲେ ବଂଚିଯାଆନ୍ତି । ତମେ ଜାଣ ମୋ ମନ ତମକୁ ଗୃହେଁ--- ଯାହା ମୋର ଅଛି ସେସବୁ କେବେ ତୁମେ ନିଜ ହାତରେ ନେଇଯିବ ? ସବୁଛାଡ଼ି ତୁମକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଇବି କେବେ ? ମନ ମନେମନେ ତମକୁ ଗୃହେଁ ।

୩୦

ଏଇ ତୋ ତୋମାର ପ୍ରେମ, ଓଗୋ
ହୃଦୟହରଣ,
ଏଇ-ଯେ ପାତାୟ ଆଲୋ ନାଚେ
ସୋନାର ବରନ ।
ଏଇ-ଯେ ମଧୁର ଆଲସ-ଭରେ,
ମେଘ ଭେସେ ଯାୟ ଆକାଶ-ପରେ,
ଏଇ-ଯେ ବାତାସ ଦେହେ କରେ
ଅମୃତକ୍ଷରଣ—
ଏଇ ତୋ ତୋମାର ପ୍ରେମ, ଓଗୋ
ହୃଦୟହରଣ !

•

ପ୍ରଭାତ-ଆଲୋର ଧାରାୟ ଆମାର
ନୟନ ଭେସେଛେ ।
ଏଇ ତୋମାରି ପ୍ରେମେର ବାଣୀ
ପ୍ରାଣେ ଏସେଛେ ।
ତୋମାରି ମୁଖ ଓଇ ନୁୟେଛେ,
ମୁଖେ ଆମାର ଚୋଖ ଥୁୟେଛେ,
ଆମାର ହୃଦୟ ଆଜ ଛୁଁୟେଛେ ।
ତୋମାରି ଚରଣ ।

୧୬ ଭାଦ୍ର ୧୩୧୬

ଏଇଯେ ପତ୍ରରେ ସୁନାରଙ୍ଗର ଆଲୁଅ ନାଚ କରୁଚି, ଏଇଯେ ମଧୁର ଅଳସଭରେ ଆକାଶରେ ମେଘ ଭାସିଯାଏ, ଦେହରେ ଏଇଯେ ପବନର ଅମୃତବର୍ଷଣ ଏ ସବୁତ, ହେ ହୃଦୟହରଣ, ଏସବୁତ ତମର ପ୍ରେମ ।

ସକାଳ ଆଲୋକ ଧାରାରେ ମୋ ଆଖି ଭାସିଚି । ତୁମର ଏଇ ପ୍ରେମବାଣୀ ପ୍ରାଣକୁ ଆସିଛୁ । ତୁମ ମୁହଁ ଏଇ ନତ ହେଇ ମୋ ମୁହଁରେ ଆଖି ରଖିଛୁ, ତୁମର ଚରଣ ଆଜ ମୋର ହୃଦୟ ଛୁଇଁଛୁ ।

୩୧

ଆମି ହେଥାୟ ଥାକି ଶୁଧୁ
ଗାଇତେ ତୋମାର ଗାନ,
ଦିୟୋ ତୋମାର ଜଗତସଭାୟ
ଏଇଟୁକୁ ମୋର ସ୍ଥାନ ।
ଆମି ତୋମାର ଭୁବନ-ମାଝେ
ଲଗି ନି, ନାଥ, କୋନୋ କାଜେ,
ଶୁଧୁ କେବଲ ସୁରେ ବାଜେ
ଅକାଜେର ଏଇ ପ୍ରାଣ ।

ନିଶାୟ ନୀରବ ଦେବାଲୟେ
ତୋମାର ଆରାଧନ,
ତଖନ ମୋରେ ଆଦେଶ କୋରେ
ଗାଇତେ ହେ ରଜନ ।
ଭୋରେ ଯଖନ ଆକାଶ ଜୁଡ଼େ
ବାଜବେ ବୀଣା ସୋନାର ସୁରେ
ଆମି ଯେନ ନା ରଇ ଦୂରେ
ଏଇ ଦିୟୋ ମୋର ମାନ ।

୧୬ ଭଦ୍ର ୧୩୧୬

ମୁଁ ତୁମର ବନ୍ଦନା କରିବାକୁ କେବଳ ଏଇଠି ରହେ । ତୁମର ଜଗତ ସଭାରେ ମୋତେ ଏଇଟିକିକ ସ୍ଥାନ ଦିଅ । ମୁଁ ତୁମର ପୃଥିବୀରେ କୌଣସି କାମରେ ଲାଗିନି । ଏଇ ବେକାର ପ୍ରାଣ କେବଳ ତୁମର ସ୍ୱରରେ ଧ୍ୱନିତ ହେଉଛି ।

ଅନ୍ଧାରରେ, ନୀରବ ଦେବାଳୟରେ ତୁମର ଆରାଧନାବେଳେ ହେ ରାଜନ ! ମୋତେ ଗାଇବାକୁ ଆଦେଶ କର । ଭୋରରେ ଯେତେବେଳେ ଆକାଶ ଭରିଁକରି ସୁନାର ସ୍ୱରରେ ବୀଣା ବାଜିଉଠିବ, ମୁଁ ଯେପରି ଦୂରେଇ ନରହେ । ଏଇ ଅଭିମାନ ଦିଅ ।

୩୨

ଦାଓ ହେ ଆମାର ଭୟ ଭେଙେ ଦାଓ ।
ଆମାର ଦିକେ ଓ-ମୁଖ ଫିରାଓ ।
ପାଶେ ଥେକେ ଚିନତେ ନାରି,
କୋନ୍ ଦିକେ ଯେ କୀ ନେହାରି,
ତୁମି ଆମାର ହୃଦ୍‌ବିହାରୀ
ହୃଦୟପାନେ ହାସିୟା ଚାଓ ।

ବଲୋ ଆମାୟ ବଲୋ କଥା,
ଗାୟେ ଆମାର ପରଶ କରୋ ।
ଦକ୍ଷିଣ ହାତ ବାଡ଼ିୟେ ଦିୟେ
ଆମାୟ ତୁମି ତୁଲେ ଧରୋ ।
ଯା ବୁଝି ସବ ଭୁଲ ବୁଝି ହେ,
ଯା ଖୁଁଜି ସବ ଭୁଲ ଖୁଁଜି ହେ—
ହାସି ମିଛେ, କାନ୍ନା ମିଛେ,
ସାମନେ ଏସେ ଏ ଭୁଲ ଘୁଚାଓ ।

୧୬ ଭଦ୍ର ୧୩୧୬

ମୋର ଭୟ ଭାଙ୍ଗିଦିଅ । ମୋ ଆଡ଼କୁ ମୁହଁକର । ପାଖରେ ଥାଇ ଚିହ୍ନି ପାରେନା । କୁଆଡ଼େ କଣ ଦେଖୁଛ ? ତୁମେ ମୋର ହୃଦୟବିହାରୀ, ହୃଦୟରେ ଥରେ ହସି ହସି ଚାହଁ ।

ମୋତେ କଥାକୁହ । ମୋତେ ସ୍ପର୍ଶକର । ଡାହାଣ ହାତ ବଢାଇ ମୋତେ ଟେକିଧର । ଯାହା ମୁଁ ବୁଝେଁ ସବୁ ଭୁଲ ବୁଝେଁ । ଯାହା ମୁଁ ଖୋଜେ ସବୁ ଭୁଲ । ମିଛରେ ହସେ, କାନ୍ଦେ । ସାମନାକୁ ଆସି ଏ ଭୁଲ ଘୁଞ୍ଚାଅ ।

୭୩

ଆବାର ଏରା ଘିରେଛେ ମୋର ମନ ।
ଆବାର ଚୋଖେ ନାମେ ଯେ ଆବରଣ ।
ଆବାର ଏ ଯେ ନାନା କଥାଇ ଜମେ,
ଚିତ୍ତ ଆମାର ନାନା ଦିକେଇ ଭ୍ରମେ,
ଦାହ ଆବାର ବେଡ଼େ ଉଠେ କ୍ରମେ,
ଆବାର ଏ ଯେ ହାରାଇ ଶ୍ରୀଚରଣ ।

ତବ ନୀରବ ବାଣୀ ହୃଦୟତଲେ
ଡୋବେ ନା ଯେନ ଲୋକେର କୋଲାହଲେ ।
ସବାର ମାଝେ ଆମାର ସାଥେ ଥାକୋ,
ଆମାୟ ସଦା ତୋମାର ମାଝେ ଢାକୋ,
ନିୟତ ମୋର ଚେତନା-'ପରେ ରାଖୋ
ଆଲୋକେ-ଭରା ଉଦାର ତ୍ରିଭୁବନ ।

୧୬ ଭାଦ୍ର ୧୩୧୬

ଏମାନେ ପୁଣି ମୋ ମନକୁ ଘେରିରହିଲେଣି । ଆଖିରେ ଆବରଣ ପଡ଼ିଯାଉଚି । ପୁଣି ନାନା କଥା ଜମି ଚିତ୍ତ ଚଞ୍ଚଳ ହେଉଛି । ଦାହ ବଢ଼ୁଛି । ପୁଣି ମୁଁ ଶ୍ରୀଚରଣ ହରାଇ ବସୁଛି ।

ତମର ନୀରବ ବାଣୀ ଲୋକଙ୍କ କୋଲାହଲ ଭିତରେ ବି ଯେମିତି ନବୁଡ଼େ । ସମସ୍ତଙ୍କ ମଝିରେ ମୋ ପାଖରେ ରହିଥାଅ । ମୋତେ ତମ ମଧ୍ୟରେ ଢାଙ୍କି ରଖିଥାଅ । ଆଲୋକିତ ଉଦାର ତ୍ରିଭୁବନ ମୋ ଚେତନାରେ ପ୍ରତିନିୟତ ରଖ ।

୩୪

ଆମାର ମିଲନ ଲାଗି ତୁମି
ଆସଛ କବେ ଥେକେ ।
ତୋମାର ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ ତୋମାୟ
ରାଖବେ କୋଥାୟ ଢେକେ ।
କତ କାଲେର ସକାଲ-ସାଁଝେ
ତୋମାର ଚରଣଧ୍ୱନି ବାଜେ,
ଗୋପନେ ଦୂତ ହୃଦୟ-ମାଝେ
ଗେଛେ ଆମାୟ ଡେକେ ।

ଓଗୋ ପଥିକ, ଆଜକେ ଆମାର
ସକଲ ପରାନ ବ୍ୟେପେ
ଥେକେ ଥେକେ ହରଷ ଯେନ
ଉଠେଛେ କେଁପେ କେଁପେ
ଯେନ ସମୟ ଏସେଛେ ଆଜ,
ଫୁରାଲୋ ମୋର ଯା ଛିଲ କାଜ—
ବାତାସ ଆସେ, ହେ ମହାରାଜ,
ତୋମାର ଗନ୍ଧ ମେଖେ ।

୧୬ ଭାଦ୍ର ୧୩୧୬

ମୋର ମିଳନଲାଗି ତମେ କେଉଁଠାରୁ ଆସୁଛ ? ତୁମର ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ତୁମକୁ କେଉଁଠି ଢାଙ୍କି ରଖିବେ ? କେତେକାଳ ସକାଳ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ତୁମ ଚରଣ ଧ୍ୱନି ବାଜିଉଠେ । ଦୂତଗୋପନରେ ହୃଦୟ ମଝିରେ ମୋତେ ଡାକିଯାଇଛୁ ।

ହେ ପଥିକ, ଆଜି ମୋର ସକଳ ପ୍ରାଣ ବ୍ୟାପ୍ତକରି ଆନନ୍ଦର ପୁଲକ ରହିରହି ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଛି । ମନେହୁଏ, ମୋର ଯାହା କାମଥିଲା ସରିଯାଇଛି, ସମୟ ଆସିଯାଇଛି । ହେ ମହାରାଜ, ତୁମର ଗନ୍ଧ ମାଖିହେଇ ପବନବୋହୁଛି ।

୩୪

ଏସୋ ହେ ଏସୋ, ସଜଲ ଘନ,
ବାଦଲ-ବରିଷନେ—
ବିପୁଲ ତବ ଶ୍ୟାମଲ ସ୍ନେହେ
ଏସୋ ହେ ଏ ଜୀବନେ ।
ଏସୋ ହେ ଗିରିଶିଖର ଚୁମି,
ଛାୟାୟ ଘିରି କାନନଭୂମି—
ଗଗନ ଛେୟେ ଏସୋ ହେ ତୁମି
ଗଭୀର ଗରଜନେ ।

ବ୍ୟଥିୟେ ଉଠେ ନୀପେର ବନ
ପୁଲକ ଭରା ଫୁଲେ ।
ଉଛଲି ଉଠେ କଲରୋଦନ
ନଦୀର କୂଲେ କୂଲେ ।
ଏସୋ ହେ ଏସୋ ହୃଦୟଭରା,
ଏସୋ ହେ ଏସୋ ପିପାସାହରା,
ଏସୋ ହେ ଆଁଖି-ଶିତଲ-କରା,
ଘନାୟେ ଏସୋ ମନେ ।

୧୭ ଭାଦ୍ର ୧୩୧୬

ହେ ସଜଳଘନ, ତୁମର ବିପୁଳ ଶ୍ୟାମଳ ସ୍ନେହ ବର୍ଷଣକରି ଜୀବନକୁ ଆସ କାନନଭୂମିକୁ ଛାୟାଚ୍ଛନ୍ନକରି, ଗିରିଶିଖର ଚୁମ୍ବନକରି ତୁମେ ଗଭୀର ଗର୍ଜନକରି ଆସ ।

ନୀପବନ ପୁଲକିତ ଫୁଲରେ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇଉଠୁଛି । ନଦୀର କଳକଳ ରୋଦନ ଉଚ୍ଛୁଳି ଉଠୁଛି, ହେ ହୃଦୟଭରା, ପିପାସାହରା, ମନ ଭିତରେ ଘନେଇ ଆସ ।

୩୬

ପାରିବି ନା କି ଯୋଗ ଦିତେ ଏଇ ଛନ୍ଦେ ରେ,
ଖସେ ଯାବାର ଭେସେ ଯାବାର
ଭଙ୍ଗବାରଇ ଆନନ୍ଦେ ରେ ।
ପାତିୟା କାନ ଶୁନିସ ନା ଯେ
ଦିକେ ଦିକେ ଗଗନ ମାଝେ
ମରଣ-ବୀଣାୟ କୀ ସୁର ବାଜେ
ତପନ-ତାର-ଚନ୍ଦ୍ରେ ରେ
ଜ୍ୱାଲିୟେ ଆଗୁନ ଧେୟେ ଧେୟେ
ଜ୍ୱଲବାରଇ ଆନନ୍ଦେ ରେ ।
ପାଗଲ କର ଗାନେର ତାନେ
ଧାୟ ଯେ କୋଥା କେଉବା ଜାନେ,
ଚାୟ ନା ଫିରେ ପିଛନ-ପାନେ
ରୟ ନା ବାଁଧା ବନ୍ଧେ ରେ
ଲୁଟେ ଯାବାର ଛୁଟେ ଯାବାର
ଚଲବାରଇ ଆନନ୍ଦେ ରେ ।
ସେଇ ଆନନ୍ଦ-ଚରଣ-ପାତେ
ଛୟ ଋତୁ ଯେ ନୃତ୍ୟେ ମାତେ,
ପ୍ଳାବନ ବହେ ଯାୟ ଧରତେ
ବରନ-ଗୀତେ ଗନ୍ଧେ ରେ ।
ଫେଲେ ଦେବାର ଛେଡ଼େ ଦେବାର
ମରବାରଇ ଆନନ୍ଦେ ରେ ।

ବୋଲପୁର
୧୮ ଭଦ୍ର ୧୩୧୬

ଖସିଯିବାର, ଭାସିଯିବାର ଭାଙ୍ଗିଯିବାର ଆନନ୍ଦର ଏଇ ଛନ୍ଦରେ ଯୋଗ-ଦେଇପାରିବୁନିକି ? କାନପାତ ଶୁଣନା–ମରଣ–ବୀଣାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର, ତାରକା ଜଳାଇ ଅଗ୍ନି ବୁଦ୍‌ବୁଦି ସାରା ଆକାଶରେ କେଉଁ ସ୍ୱର ଜଳିବାର ଆନନ୍ଦରେ ବାଜଉଠେ ?

ପାଗଳକର ଗୀତର ଡାଳରେ କିଏ କୁଆଡ଼େ ଧାଏଁ କିଏ ଜାଣେ ? ପଛକୁ ଫେରି ଚାହୁଁନି, ବାଧାବନ୍ଧନ ମାନୁନି— ପଡ଼ିବାର, ଦୌଡ଼ିବାର, ଝୁଲିବାର କି ଆନନ୍ଦ ! ସେହି ଆନନ୍ଦ— ଚରଣର ପଦପାତରେ ଛଅଋତୁ ନୃତ୍ୟରତ ହୁଅନ୍ତି । ଫିଙ୍ଗିଦେବାର, ଗୁଡ଼ାଇଦେବାର ମରିବାର କି ଆନନ୍ଦରେ !



ନିଶାର ସ୍ୱପନ ଛୁଟଲ ରେ ଏଇ
ଛୁଟଲ ରେ ।
ଟୁଟଲ ବାଁଧନ ଟୁଟଲ ରେ ।
ରଇଲ ନା ଆର ଆଡ଼ାଲ ପ୍ରାଣେ,
ବେରିୟେ ଏଲେମ ଜଗତ-ପାନେ,
ହୃଦୟ-ଶତଦଲେର ସକଲ
-ଦଲଗୁଲି ଏଇ ଫୁଟଲ ରେ ଏଇ
ଫୁଟଲ ରେ ।
ଦୁଆର ଆମାର ଭେଙ୍ଗେ ଶେଷେ
ଦାଁଡ଼ାଲେ ଯେଇ ଆପନି ଏସେ
ନୟନଜଲେ ଭେସେ ହୃଦୟ
ଚରଣ-ତଲେ ଲୁଟଲ ରେ ।
ଆକାଶ ହତେ ପ୍ରଭାତ-ଆଲୋ
ଆମାର ପାନେ ହାତ ବାଡ଼ାଲୋ
ଭଙ୍ଗା କାରାର ଦ୍ୱାରେ ଆମାର
ଜୟଧ୍ୱନି ଉଠଲ ରେ ଏଇ
ଉଠଲ ରେ ।

୧୮ ଭଦ୍ର ୧୩୧୬

ନିଶାର ସ୍ୱପ୍ନ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ପ୍ରାଣରେ ବାଧା ରହିଲାନାହିଁ । ଜଗତକୁ ବାହାରି ଆସିଲି । ହୃଦୟ ଶତଦଳର ସମସ୍ତ ପାଖୁଡ଼ା ଫୁଟିଉଠିଲା ।

ମୋ ଘର ଦୁଆର ଭାଙ୍ଗି ଯେତେବେ ନିଜେ ଆସି ଛିଡ଼ାହେଲ, ନୟନ ଜଳରେ ହୃଦୟ ଭାସି ଚରଣତଳେ ଲୋଟିଲା ।

ଆକାଶରୁ ପ୍ରଭାତର ଆଲୋକ ମୋ ଆଡ଼କୁ ହାତ ବଢ଼ାଇଲା । ଭଙ୍ଗା କାରାଦ୍ୱାରରେ ମୋର ଜୟଧ୍ୱନି ଉଠିଲା ।

୩୮

ଶରତେ ଆଜ କୋନ୍ ଅତିଥି
ଏଲ ପ୍ରାଣେର ଦ୍ୱାରେ—
ଆନନ୍ଦଗାନ ଗା ରେ ହୃଦୟ,
ଆନନ୍ଦଗାନ ଗା ରେ ।
ନୀଲ ଆକାଶେର ନୀରବ କଥା
ଶିଶିର-ଭେଜା ବ୍ୟାକୁଳତା
ବେଜେ ଉଠୁକ ଆଜି ତୋମାର
ବୀଣାର ତାରେ ତାରେ ।
ଶସ୍ୟକ୍ଷେତେର ସୋନାର ଗାନେ
ଯୋଗ ଦେ ରେ ଆଜ ସମାନ ତାନେ,
ଭସିୟେ ଦେ ସୁର ଭରା ନଦୀର
ଅମଲ ଜଲଧାରେ ।
ଯେ ଏସେଛେ ତାହାର ମୁଖେ
ଦେଖ୍ ରେ ଚେୟେ ଗଭୀର ସୁଖେ
ଦୁୟାର ଖୁଲେ ତାହାର ସାଥେ
ବାହିର ହୟେ ଯା ରେ

ଶାନ୍ତିନିକେତନ
୧୮ ଭଦ୍ର ୧୩୧୬

ଶରତରେ ଆଜି କେଉଁ ଅତିଥି ପ୍ରାଣର ଦ୍ୱାରଦେଶକୁ ଆସିଲା ? ହେ ହୃଦୟ, ଆନନ୍ଦର ଗୀତ ଗାଅ ।

ଆଜି ତୁମ ବୀଣାର ତାରରେ ନୀଳ ଆକାଶର ନୀରବକଥା, ଶିଶିର ଭିଜା ବ୍ୟାକୁଳତା ବାଜିଉଠୁ ।

ଶସ୍ୟକ୍ଷେତର ସୁନାର ଗୀତରେ ଆଜି ସମତାନରେ ଯୋଗ ଦେ । ଭରା ନଦୀର ଜଳଧାରରେ ତୋ ସୁରକୁ ଭସାଇଦେ ।

ଯିଏ ଆସିଛି ତା ମୁହଁକୁ ଗଭୀର ସୁଖରେ ଚାହଁ । ଦ୍ୱାରଖୋଲି ତା' ସାଥିରେ ବାହାରିଯାଅ ।

୩୯

ହେଥା ଯେ ଗାନ ଗାଇତେ ଆସା ଆମାର
ହୟ ନି ସେ ଗାନ ଗାଓୟା—
ଆଜଓ କେବଲଇ ସୁର ସାଧା, ଆମାର
କେବଲ ଗାଇତେ ଚାଓୟା ।
ଆମାର ଲଗେ ନାଇ ସେ ସୁର, ଆମାର
ବାଁଧେ ନାଇ ସେ କଥା—
ଶୁଧୁ ପ୍ରାଣେରଇ ମାଝଖାନେ ଆଛେ
ଗାନେର ବ୍ୟାକୁଲତା ।
ଆଜଓ ଫୋଟେ ନାଇ ସେ ଫୁଲ, ଶୁଧୁ
ବହେଛ ଏକ ହାଓୟା ।
ଆମି ଦେଖି ନାଇ ତାର ମୁଖ ଆମି
ଶୁନି ନାଇ ତାର ବାଣୀ—
କେବଲ ଶୁନି କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ତାହାର
ପାୟେର ଧ୍ୱନିଖାନି ।
ଆମାର ଦ୍ୱାରେର ସମୁଖ ଦିୟେ ସେ ଜନ
କରେ ଆସା-ଯାଓୟା ।
ଶୁଧୁ ଆସନ ପାତା ହଲ ଆମାର
ସାରାଟି ଦିନ ଧରେ—
ଘରେ ହୟ ନି ପ୍ରଦୀପ ଜ୍ୱାଲା, ତାରେ
ଡାକବ କେମନ କରେ ।
ଆଛି ପାବାର ଆଶା ନିୟେ, ତାରେ
ହୟ ନି ଆମାର ପାଓୟା ।

କଲିକତା
୨୭ ଭଦ୍ର ୧୩୧୬

ଯୋଉ ଗୀତ ଗାଇବାପାଇଁ ମୋର ଆଗମନ, ସେ ଗୀତ ଗାନ କରା-ହୋଇନି । ଏବେବି କେବଳ ସୁରସାଧନା, କେବଳ ପାଇବାର ଇଚ୍ଛା— ସେ ସୁର ମୁଁ ପାଉନାହିଁ, ସେ କଥା ମୋତେ ଫିଟୁନାହିଁ— କେବଳ ହୃଦୟ ମଝିରେ ଅଛି ଗାଇବାର ବ୍ୟାକୁଳତା । ଆଜିବି ସେ ଫୁଲ୍ ଫୁଟିନି କେବଳ ପବନ ବୋହୁଛି । ମୁଁ ତାର ମୁହଁ ଦେଖିନି, ତାର କଥା ଶୁଣିନି, କେବଳ ତା ପାଦର ଧ୍ୱନି ଶୁଣିଛି । ମୋ ଘର ଆଗଦେଇ ସେ ଲୋକ ଯିବା ଆସିବା କରେ । କେବଳ ଘରେ ଆସନ ପାରି ରହିଲି ସାରାଦିନ, ଘରେ ପ୍ରଦୀପ ଜଳା ହୋଇନଥିବାରୁ ତାକୁ ଡାକିପାରିଲିନି । ତାକୁ ପାଇବାର ଆଶାନେଇ ରହିଛି, ମାତ୍ର ପାଇନି ।



ଯା   ହାରିୟେ ଯାୟ ତା ଆଗଲେ ବସେ
ରଇବ କତ ଆର ।
ଆର   ପାରି ନେ ରାତ ଜାଗତେ, ହେ ନାଥ,
ଭାବତେ ଅନିବାର ।
ଆଛି ରାତ୍ରି ଦିବସ ଧରେ
ଦୁଆର ଆମାର ବନ୍ଧ କରେ,
ଆସତେ ଯେ ଚାୟ ସନ୍ଦେହେ ତାୟ
ତାଡ଼ାଇ ବାରେ ବାର ।

ତାଇ ତୋ କାରେ ହୟ ନା ଆସା
ଆମାର ଏକା ଘରେ ।
ଆନନ୍ଦମୟ ଭୁବନ ତୋମାର
ବାଇରେ ଖେଲା କରେ ।
ତୁମିଓ ବୁଝି ପଥ ନାହି ପାଓ,
ଏସେ ଏସେ ଫିରିୟା ଯାଓ,
ରାଖତେ ଯା ଚାଇ ରୟ ନା ତାଓ—
ଧୁଲାୟ ଏକାକାର ।

କଲିକତା
୧ ଆଶ୍ୱିନ ୧୩୧୬

ଯାହା ହଜିଯାଏ ତାହାକୁ ଆଗୁଳି ଆଉ କେତେ ବସିରହିବ। ହେ ନାଥ, ଆଉ ଅନିବାର ଭାବିବାପାଇଁ ରାତ ଜାଗରେ ରହିପାରୁନି ! ରାତ୍ରି ଦିବସ ଦୁଆର ବନ୍ଦ କରିଅଛୁ, ଯିଏ ଆସିବାକୁ ଚାହେଁ ତାକୁ ସନ୍ଦେହରେ ବାରବାର ତଡ଼ିଦିଏଁ। ତୁମର ଆନନ୍ଦମୟ ଭୁବନ ବାହାରେ ଖେଳୁଛି, କିନ୍ତୁ ମୋର ଏକାକୀ ଘରକୁ କାହାର ଆସିବା ଘଟେନାହିଁ। ତୁମେ ବି ସମ୍ଭବତଃ ପଥ ନପାଇ, ଆସି ଆସି ଫେରିଯାଅ। ଯାହା ରଖିବାକୁ ଚାହେଁ ତାହା ରହେନା, ଧୂଳିରେ ଏକାକାର ହୋଇଯାଏ।

୪୧

ଏଇ ମଲିନ ବସ୍ତ୍ର ଛାଡ଼তে ହবে
হবে গো এইবার—
আমার এই মলিন অহংকার—
দিনের কাজে ধুলা লাগি
অনেক দাগে হল দাগি,
এমনি তপ্ত হয়ে আছে
সহ্য করা ভার ।
আমার এই মলিন অহংকার ।
এখন তো কাজ সাঙ্গ হল
দিনের অবসানে,
হল রে তাঁর আসার সময়,
আশা এল প্রাণে ।
স্নান করে আয় এখন তবে
প্রেমের বসন পরতে হবে
সন্ধ্যাবনের কুসুম তুলে
গাঁথতে হবে হার ।
ওরে আয়, সময় নেই যে আর ।

১৯ আশ୍ୱিন ১৩১৬

ଏଥର ଏଇ ମଳିନ ବସ୍ତ୍ର ଛାଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଦିନର କାମର ଧୂଳି ଲାଗି ଅନେକ ଦାଗରେ ଦାଗୀ ମୋର ଏଇ ମଳିନ ଅହଂକାର ଏପରି ତପ୍ତ ହୋଇରହିଛି ସହ୍ୟକରିବା କଠିନ ।

ଦିବାବସାନରେ ଏବେ କାମ ଶେଷହେଲା । ପ୍ରାଣରେ ଆଶା ଆସୁଛି: ତାଙ୍କର ଆସିବା ସମୟ ହେଲା । ଏବେ ତାହେଲେ ସ୍ନାନକରି ଆସ, ପ୍ରେମର ବସନ ପିନ୍ଧିବାକୁ ହେବ, ସନ୍ଧ୍ୟାବନର କୁସୁମ ତୋଳି ହାର ଗୁନ୍ଥିବାକୁ ହେବ । ଆରେ, ଆଉ ଯେ ସମୟ ନାହିଁ ।

ଗାୟେ ଆମାର ପୁଲକ ଲାଗେ
ଚୋଖେ ଘନାୟ ଘୋର—
ହୃଦୟ ମୋର କେ ବେଁଧେଛେ
ରାଙ୍ଗା ରାଖୀର ଡ଼ୋର ।
ଆଜିକେ ଏଇ ଆକାଶ-ତଲେ
ଜଲେ ସ୍ଥଲେ ଫୁଲେ ଫଲେ
କେମନ କ'ରେ, ମନୋହରଣ
ଛଡ଼ାଲେ ମନ ମୋର ।

କେମନ ଖେଲା ହଲ ଆମାର
ଆଜି ତୋମାର ସନେ ।
ପେୟେଛି କି ଖୁଁଜେ ବେଡ଼ାଇ
ଭେବେ ନା ପାଇ ମନେ ।
ଆନନ୍ଦ ଆଜ କିସେର ଛଲେ
କାଁଦିତେ ଚାୟ ନୟନ-ଜଲେ,
ବିରହ ଆଜ ମଧୁର ହୟେ
କରେଛେ ପ୍ରାଣ ଭୋର ।

ଶିଲାଇଦହ
୨୫ ଆଶ୍ୱିନ ୧୩୧୬

ହେ ମନୋହରଣ, କପରି ମୋର ମନକୁ ଆଜି ଏହି ଆକାଶ ତଳେ ଜଳେ ସ୍ଥଳେ ଫୁଲେ ଫଳେ ବଛାଇ ଦେଲ ଯେ ଦେହରେ ମୋର ପୁଲକ, ଆଖିରେ ଘନେଇ ଆସୁଛି ତନ୍ଦ୍ରା, ହୃଦୟରେ ମୋର କିଏ ବାନ୍ଧୁଛି ରଙ୍ଗୀନ ରାଖୀର ଡ଼ୋର ।

ତୁମସହ ଆଜି ମୋର କେମିତି ଖେଳ ହେଲା ! ପାଇବି କି ଖୋଜି ବୁଲୁଛି ଭାବିପାଏନା । ଆନନ୍ଦ ଆଜି କେଉଁ ଛଳରେ ନୟନ ଜଳରେ ଝରି-ବାକୁ ଚାହେଁ, ବିରହ ଆଜି ମଧୁର ହୋଇ କପରି ପ୍ରାଣପୂର୍ଣ୍ଣ କରେ ?

୪୩

ପ୍ରଭୁ, ଆଜି ତୋମାର ଦକ୍ଷିଣ ହାତ
ରେଖୋ ନା ଢାକି ।
ଏସେଛି ତୋମାରେ ହେ ନାଥ,
ପରାତେ ରାଖୀ ।
ଯଦି ବାଁଧି ତୋମାର ହାତେ
ପଡ଼ବ ବାଁଧା ସବାର ସାଥେ,
ଯେଖାନେ ଯେ ଆଛେ କେହଇ
ରବେ ନା ବାକି ।
ଆଜି ଯେନ ଭେଦ ନାହି ରୟ
ଆପନା ପରେ,
ତୋମାୟ ଯେନ ଏକ ଦେଖି ହେ
ବାହିରେ ଘରେ ।
ତୋମାର ସାଥେ ଯେ ବିଚ୍ଛେଦେ
ଘୁରେ ବେଡ଼ାଇ କେଁଦେ କେଁଦେ
କ୍ଷଣେକ-ତରେ ଘୁଚାତେ ତାଇ
ତୋମାରେ ଡାକି ।

ଶିଲାଇଦହ

୨୭ ଆଶ୍ୱିନ ୧୩୧୬

ପ୍ରଭୁ, ଆଜି ତୁମର ଦକ୍ଷିଣ ହାତ ଢାଙ୍କି ରଖନାହିଁ । ହେ ନାଥ, ତୁମକୁ ରାକ୍ଷୀ ପିନ୍ଧାଇବାକୁ ଆସିଛୁ । ଯଦି ତୁମ ହାତରେ ବାନ୍ଧେ, ଯେଉଁଠି ସିଏ ଅଛୁ ସଭିଙ୍କ ସହ ବନ୍ଧା ହେବ । କେହୁ ବାକ ରହିବେ ନାହିଁ ।

ଆଜି ଯେପରି ପରଅପଣା ଭେଦ ନରହେ । ଘରେ ବାହାରେ ତୁମକୁ ଯେପରି ଏକ ଦେଖେଁ । ତୁମସହ ଯେଉଁ ବିଚ୍ଛେଦ ହେତୁ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଘୂରିବୁଲେ, କ୍ଷଣିକପାଇଁ ତାହା ଘୁଞ୍ଚାଇବାକୁ ତୁମକୁ ଡ଼ାକୁଛୁ ।

୪୪

ଜଗତେ ଆନନ୍ଦଯଜ୍ଞେ ଆମାର ନିମନ୍ତ୍ରଣ
ଧନ୍ୟ ହଲ ଧନ୍ୟ ହଲ ମାନବଜୀବନ !
ନୟନ ଆମାର ରୂପେର ପୁରେ
ସାଧ ମିଟାୟେ ବେଡ଼ାୟ ଘୁରେ,
ଶ୍ରବଣ ଆମାର ଗଭୀର ସୁରେ
ହୟେଛେ ମଗନ ।

ତୋମାର ଯଜ୍ଞେ ଦିୟେଛ ଭାର
ବାଜାଇ ଆମି ବାଁଶି ।
ଗାନେ ଗାନେ ଗେଁଥେ ବେଡ଼ାଇ
ପ୍ରାଣେର କାନ୍ନାହାସି ।
ଏଖନ ସମୟ ହୟେଛେ କି ।
ସଭାୟ ଗିୟେ ତୋମାୟ ଦେଖି
ଜୟଧ୍ୱନି ଶୁନିୟେ ଯାବ
ଏ ମୋର ନିବେଦନ ।

ଶିଲାଇଦହ
୩୦ ଆଶ୍ୱିନ ୧୩୧୬

ମାନବ ଜୀବନ ଧନ୍ୟହେଲା, ଜଗତର ଆନନ୍ଦ ଯଜ୍ଞରେ ମୁଁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ । ସାଧ ମେଣ୍ଟାଇ ମୋର ନୟନ ରୂପର ପୁରରେ ଘୁରି ବୁଲୁଛି, ଶ୍ରବଣ ମୋର ଗଭୀର ସୁରରେ ମଗ୍ନ ହୋଇଛି ।

ତୁମ ଯଜ୍ଞର ଭାର ପାଇ ମୁଁ ବଂଶୀ ବଜାଉଛି, ଗୀତଗୀତରେ ପ୍ରାଣର ହସକାନ୍ଦ ଗୁନ୍ଥି ବୁଲେଁ । ଏବେ ସମୟ ହୋଇଛି କି ସଭାରେ ଯାଇ ତୁମକୁ ଦେଖିବ ? ଜୟଧ୍ୱନି ଶୁଣାଇ ଯିବ, ଏହାହିଁ ମୋର ନିବେଦନ ।

୪୫

ଆଲୋୟ ଆଲୋକମୟ କ'ରେ ହେ
ଏଲେ ଆଲୋର ଆଲୋ ।
ଆମାର ନୟନ ହତେ ଆଁଧାର
ମିଲାଲୋ ମିଲାଲୋ ।
ସକଲ ଆକାଶ ସକଲ ଧରା
ଆନନ୍ଦେ ହାସିତେ ଭରା,
ଯେଦିକ-ପାନେ ନୟନ ମେଲି
ଭାଲୋ ସବଇ ଭାଲୋ ।
ତୋମାର ଆଲୋ ଗାଛେର ପାତାୟ
ନାଚିୟେ ତୋଲେ ପ୍ରାଣ ।
ତୋମାର ଆଲୋ ପାଖିର ବାସାୟ
ଜାଗିୟେ ତୋଲେ ଗାନ ।
ତୋମାର ଆଲୋ ଭାଲୋବେସେ
ପଡ଼େଛେ ମୋର ଗାୟେ ଏସେ,
ହୃଦୟେ ମୋର ନିର୍ମଲ ହାତ
ବୁଲାଲୋ ବୁଲାଲୋ ।

ବୋଲପୁର
୨୦ ଅଗ୍ରହାୟଣ ୧୩୧୬

ଆଲୋକରେ ଆଲୋକମୟ କରି ହେ ଆଲୋକର ଆଲୁଅ ଆସିଲ ! ମୋର ନୟନରୁ ଅଂଧକାର ମିଳେଇ ଗଲା । ସକଳ ଆକାଶ ଓ ସକଳ ଧରା ଆନନ୍ଦ ହସରେ ଭରା, ଯେଉଁ ଦିଗକୁ ଆଖିମେଲେ ସବୁ ଭଲଲାଗେ ।

ଗଛର ପତ୍ରରେ ତୁମର ଆଲୋକ ପ୍ରାଣକୁ ନଚାଏ, ପକ୍ଷୀର ବସାରେ ତୁମର ଆଲୋକ ସଙ୍ଗୀତ ଜଗାଏ । ତୁମର ଆଲୋକ ଭଲପାଇ ମୋର ଦେହରେ ପଡ଼ୁଛି, ମୋର ହୃଦୟରେ ତାର ନିର୍ମଳ ହାତ ବୁଲାଇ ଦେଉଛି ।

୪୭

ଆସନତଲେର ମାଟିର' ପରେ ଲୁଟିୟେ ରବ,
ତୋମାର ଚରଣ-ଧୂଲାୟ ଧୂଲାୟ ଧୂସର ହବ ।
କେନ ଆମାୟ ମାନ ଦିୟେ ଆର ଦୂରେ ରାଖ,
ଚିରଜନମ ଏମନ କରେ ଭୁଲିୟୋ ନାକୋ,
ଅସମ୍ମାନେ ଆନୋ ଟେନେ ପାୟେ ତବ ।
ତୋମାର ଚରଣ-ଧୂଲାୟ ଧୂଲାୟ ଧୂସର ହବ ।

ଆମି ତୋମାର ଯାତ୍ରୀଦଲେର ରବ ପିଛେ,
ସ୍ଥାନ ଦିୟୋ ହେ ଆମାୟ ତୁମି ସବାର ନୀଚେ ।
ପ୍ରସାଦ ଲାଗି କତ ଲୋକେ ଆସେ ଧେୟେ,
ଆମି କିଛୁଇ ଚାଇବ ନା ତୋ, ରଇବ ଚେୟେ—
ସବାର ଶେଷେ ବାକି ଯା ରୟ ତାହାଇ ଲବ ।
ତୋମାର ଚରଣ-ଧୂଲାୟ ଧୂଲାୟ ଧୂସର ହବ ।

ଶାନ୍ତିନିକେତନ
୧୦ ପୌଷ ୧୩୧୬

ଆସନ ତଳର ମାଟି ଉପରେ ଲୋଟି ରହିବି । ତୁମର ଚରଣ ଧୂଳିରେ ଧୂସର ହେବି । କାହିଁକି ମୋତେ ସମ୍ମାନ ଦେଇ ଦୂରରେ ରଖ, ଚିର ଜନ୍ମ ଏମିତି ଭୁଲେଇ ରଖନା । ବରଂ ଅସମ୍ମାନରେ ତୁମର ପାଦତଳକୁ ଟାଣି ଆଣ, ତୁମର ଚରଣ ଧୂଳିରେ ଧୂସର ହେବି ।

ତୁମ ଯାତ୍ରୀ ଦଳର ପଛରେ ମୁଁ ରହିବି, ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ତଳେ ମୋତେ ସ୍ଥାନ ଦିଅ । ପ୍ରସାଦ ପାଇଁ କେତେ ଲୋକ ଧାଇଁ ଆସିବେ, ମୁଁ କିନ୍ତୁ କିଛି ଚାହିଁବି ନାହିଁ, ଅପେକ୍ଷା କରିବି ସମସ୍ତଙ୍କର ଶେଷ ହେଲେ ବାକି ଯାହା ରହିବ ତାହାହିଁ ନେବି । ତୁମର ଚରଣ ଧୂଳିରେ ଧୂସର ହେବି ।

୪୭

ରୂପ-ସାଗରେ ଡୁବ ଦିୟେଛି
ଅରୂପ-ରତନ ଆଶା କରି;
ଘାଟେ ଘାଟେ ଘୁରବ ନା ଆର
ଭସିୟେ ଆମାର ଜୀର୍ଣ୍ଣ ତରୀ
ସମୟ ଯେନ ହଏ ରେ ଏବାର
ଢେଉ-ଖାଓୟା ସବ ଚୁକିୟେ ଦେବାର,
ସୁଧାୟ ଏବାର ତଲିୟେ ଗିୟେ
ଅମର ହୟେ ରବ ମରି ।
ଯେ ଗାନ କାନେ ଯାୟ ନା ଶୋନା
ସେ ଗାନ ଯେଥାୟ ନିତ୍ୟ ବାଜେ,
ପ୍ରାଣେର ବୀଣା ନିୟେ ଯାବ
ସେଇ ଅତଲେର ସଭା-ମାଝେ ।
ଚିରଦିନେର ସୁରଟି ବେଁଧେ
ଶେଷ ଗାନେ ତାର କାନ୍ନା କେଁଦେ
ନୀରବ ଯିନି ତାଁହାର ପାୟେ
ନୀରବ ବୀଣା ଦିବ ଧରି ।

ଶାନ୍ତିନିକେତନ
୧୨ ପୌଷ ୧୩୧୬

ଅରୂପ-ରତ୍ନ ଲାଭ ଆଶାରେ ରୂପସାଗରରେ ବୁଡ଼ିଛି । ନାନା ଘାଟରେ ମୋର ଜୀର୍ଣ୍ଣତରୀ ଭସାଇ ଆଉ ବୁଲିବି ନାହିଁ । ଏଥର ଯେପରି ଢେଉ ଖେଳିବା ମେଣ୍ଟାଇ ଦେବାର ସମୟ ହୁଏ । ଏଥର ଅମୃତରେ ବୁଡ଼ିଯାଇ ମରି ଅମର ହୋଇ ରହିବି ।

ଯେଉଁ ଗୀତ କାନକୁ ଶୁଣାଯାଏନା, ସେ ଗୀତ ଯେଉଁଠି ନିତ୍ୟବାଜେ, ସେଇ ଅତଳର ସଭା ମଝିକୁ ପ୍ରାଣର ବୀଣା ନେଇଯିବି । ଚିରଦିନର ସୁର ଦେଇ, ଶେଷ ଗୀତରେ ତାର କାନ୍ଦଣା କାନ୍ଦି, ଯିଏ ନୀରବ ତାଙ୍କ ପାଦରେ ନୀରବବୀଣା ଧରାଇ ଦେବି ।

୪୮

ଆକାଶତଲେ ଉଠଲ ଫୁଟେ
ଆଲୋର ଶତଦଲ ।
ପାପଡ଼ି ଗୁଲି ଥରେ ଥରେ
ଛଡ଼ାଲୋ ଦିକ୍‌—ଦିଗନ୍ତରେ,
ଢେକେ ଗେଲ ଅନ୍ଧକାରେର
ନିବିଡ଼ କାଲୋ ଜଲ ।

ମାଝଖାନେତେ ସୋନାର କୋଷେ
ଆନନ୍ଦେ, ଭାଇ, ଆଛି ବସେ—
ଆମାୟ ଘିରେ ଛଡ଼ାୟ ଧୀରେ
ଆଲୋର ଶତଦଲ ।

ଆକାଶେତେ ଢେଉ ଦିୟେ ରେ
ବାତାସ ବହେ ଯାୟ ।
ଗ୍ଧର ଦିକେ ଗାନ ବେଜେ ଉଠେ,
ଗ୍ଧର ଦିକେ ପ୍ରାଣ ନାଚେ ଛୋଟେ,
ଗଗନ-ଭରା ପରଶଖାନି
ଲାଗେ ସକଲ ଗାୟ ।

ଡୁବ ଦିୟେ ଏଇ ପ୍ରାଣ-ସାଗରେ
ନିତେଛି ପ୍ରାଣ ବକ୍ଷ ଭରେ,
ଫିରେ ଫିରେ ଆମାୟ ଘିରେ
ବାତାସ ବହେ ଯାୟ ।

ଦଶ ଦିକେତେ ଆଁଚଲ ପେତେ
କୋଲ ଦିୟେଛେ ମାଟି
ରୟେଛେ ଜୀବ ଯେ ଯେଖାନେ
ସକଲକେ ସେ ଡେକେ ଆନେ,
ସବାର ହାତେ ସବାର ପାତେ
ଅନ୍ନ ସେ ଦେୟ ବାଁଟି ।
ଭରେଛେ ମନ ଗୀତେ ଗନ୍ଧେ,
ବସେ ଆଛି ମହାନନ୍ଦେ,
ଆମାୟ ଘିରେ ଆଁଚଲ ପେତେ
କୋଲ ଦିୟେଛେ ମାଟି ।

ଆଲେ, ତୋମାୟ ନମି, ଆମାର
ମିଲକ ଅପରାଧ ।
ଲଲାଟେତେ ରାଖୋ ଆମାର
ପିତାର ଆଶୀର୍ବାଦ ।
ବତାସ, ତୋମାୟ ନମି, ଆମାର
ଘୁଚୁକ ଅବସାଦ ।
ସକଲ ଦେହେ ବୁଲାୟେ ଦାଓ
ପିତାର ଆଶୀର୍ବାଦ ।
ମାଟି, ତୋମାୟ ନମି, ଆମାର
ମିଟୁକ ସର୍ବ ସାଧ ।
ଗୃହ ଭରେ ଫଲିୟେ ତୋଲୋ ।
ପିତାର ଆଶୀର୍ବାଦ ।

ପୌଷ ୧୩୧୬

ଆକାଶତଳେ ଆଲୋକର ଶତଦଳ ଫୁଟି ଉଠିଲା । ପାଖୁଡ଼ା ଗୁଡ଼ିକ ଥରଥର ଦିଗଦିଗନ୍ତକୁ ଖେଳେଇ ଗଲା, ଅନ୍ଧକାରର ନିବିଡ କଳାଜାଲ ଛାଙ୍କି ଗଲା । ମଝିରେ ମୁନାର କୋଣରେ ଆନନ୍ଦରେ ବସିଛି ମୁଁ, ମୋତେ ଘେରି ଆଲୋକର ଶତଦଳ ଧୀରେ ଖେଳେଇ ଯାଇଛି ।

ଆକାଶରେ ଢେଉ ଦେଇ ପବନ ବୋହି ଯାଉଛି । ଗୃବଦିଗରେ ଗୀତ ବାଜି ଉଠୁଛି, ପ୍ରାଣ ଗୃରଦିଗକୁ ଧାଉଁଛି, ନାଚୁଛି, ଗଗନଭରା ପରଶ ସବୁରି ଦେହରେ ବାଜୁଛି ।

ଏଇ ପ୍ରାଣ ସାଗରରେ ବୁଡ଼ି ବକ୍ଷଭରି ପ୍ରାଣ ନେଇଛି । ମୋତେ ଘେରି ଫେରିଫେରି ପବନ ବୋହି ଯାଉଛି ।

ଦଶ ଦିଗରେ ଅଞ୍ଚଳପାତି ମାଟି କୋଳ ମେଲେଇ ବସିଛି । ଜଦ ଯିଏ ଯେଉଁଠି ଅଛି ଡାକିଆଣି ସବୁରି ହାତରେ, ସବୁରି ପତ୍ରରେ ଅନ୍ନ ବାଣ୍ଟି ଦେଇ । ଗୀତ ଓ ଗନ୍ଧରେ ମନ ଭରିଛି । ମହା ଆନନ୍ଦରେ ବସିଛି । ମୋତେ ଘେରି ପଣତ ପାତି··· ।

ଆଲୋକ, ତୁମକୁ ନମସ୍କାର । ମୋର ଅପରାଧ କ୍ଷମାକର । ମୋ ଲଲାଟରେ ପିତାର ଆଶୀର୍ବାଦ ରଖ । ପବନ ତୁମକୁ ନମସ୍କାର । ମୋର ଅବସାଦ ଘୁଞ୍ଚିଯାଉ । ସଭିଙ୍କ ଦେହରେ ପିତାଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ଲେପିଦିଅ । ମାଟି, ତୁମକୁ ନମସ୍କାର କରୁଛି । ମୋର ସକଳ ବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ । ପିତାର ଆଶୀର୍ବାଦ ଗୃହ ଭର୍ତ୍ତିକରି ଫଳାଇ ଦିଅ ।



৪৯

ହେଥାୟ ତିନି କୋଲ ପେତେଛେନ
ଆମାଦେର ଏଇ ଘରେ ।
ଆସନଟି ତାଁର ସାଜିୟେ ଦେ, ଭଇ,
ମନେର ମତୋ କରେ ।
ଗାନ ଗେୟେ ଆନନ୍ଦ ମନେ
ଝାଁଟିୟେ ଦେ ସବ ଧୁଲ ।
ଯତ୍ନ କରେ ଦୂର କରେ ଦେ
ଆବର୍ଜନା ଗୁଲ ।
ଜଲ ଛିଟିୟେ ଫୁଲଗୁଲି ରଖ୍
ସାଜିଖାନି ଭରେ—
ଆସନଟି ତାଁର ସାଜିୟେ ଦେ, ଭଇ,
ମନେର ମତୋ କରେ ।
ଦିନ-ରଜନୀ ଆଛେନ ତିନି
ଆମାଦେର ଏଇ ଘରେ ।
ସକାଲବେଲାୟ ତାଁରି ହାସି
ଆଲୋକ ଢେଲେ ପଡ଼େ ।
ଯେମନି ଭୋରେ ଜେଗେ ଉଠେ
ନୟନ ମେଲେ ଚାଇ,
ଖୁସି ହୟେ ଆଛେନ ଚେୟେ
ଦେଖତେ ମୋରା ପାଇ ।
ତାଁରି ମୁଖେର ପ୍ରସନ୍ନତାୟ
ସମସ୍ତ ଘର ଭରେ ।
ସକାଲ ବେଲାୟ ତାଁରି ହାସି
ଆଲୋକ ଢେଲେ ପଡ଼େ ।

ଏକଲା ତିନି ବସେ ଥାକେନ
ଆମାଦେର ଏଇ ଘରେ
ଆମରା ଯଖନ ଅନ୍ୟ କୋଥାଓ
ଚଲି କାଜେର ତରେ ।
ଦ୍ଵାରେର କାଛେ ତିନି ମୋଦେର
ଏଗିୟେ ଦିୟେ ଯାନ—
ମନେର ସୁଖେ ଧାଇରେ ପଥେ,
ଆନନ୍ଦେ ଗାଇ ଗାନ ।
ଦିନେର ଶେଷେ ଫିରି ଯଖନ
ନାନା କାଜେର ପରେ,
ଦେଖି ତିନି ଏକଲା ବସେ
ଆମାଦେର ଏଇ ଘରେ ।
ତିନି ଜେଗେ ବସେ ଥାକେନ
ଆମାଦେର ଏଇ ଘରେ
ଆମରା ଯଖନ ଅଚେତନେ
ଘୁମାଇ ଶଯ୍ୟା-ପରେ ।
ଜଗତେ କେଉ ଦେଖତେ ନା ପାୟ
ଲୁକାନୋ ତାଁର ବାତି,
ଆଁଚଲ ଦିୟେ ଆଡ଼ାଲ କରେ
ଜ୍ଵାଲେନ ସାରା ରାତି ।
ଘୁମେର ମଧ୍ୟେ ସ୍ଵପନ କତଇ
ଆନାଗୋନା କରେ,
ଅନ୍ଧକାରେ ହାସେନ ତିନି
ଆମାଦେର ଏଇ ଘରେ ।

ପୌଷ ୧୩୧୬

ଏଠାରେ ଆମର ଏଇ ଘରେ ସେ କୋଳ ପାତିଛନ୍ତି, ଭାଇ, ତାଙ୍କର ଆସନଟି ଇନ୍ଦ୍ରମତ ସଜାଇ ଦେ । ଆନନ୍ଦ ମନରେ ଗୀତଗାଇ ସବୁ ଧୂଳି ଓଳାଇ ଦେ । ଯତ୍ନକରି ଆବର୍ଜନା ଗୁଡ଼ିକ ଦୂର କରିଦେ । ଜଳ ଛିଞ୍ଚି ଗୃଙ୍ଗୁଡ଼ି ଭରି ଫୁଲ ରଖ । ମନମୁଗ୍ଧାବକ ଆସନଟି ତାଙ୍କର ସଜାଇ ଦେ ।

ସକାଳେ ତାଙ୍କର ହସ ଆଲୋକ ଡାକି ଝରେ । ଭୋରରେ ଜାଗିଉଠି ନୟନ ମେଲି ଚାହିଁବା ମାତ୍ରେ, ସେ ଖୁସିହୋଇ ଚାହିଁଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମୁହଁର ପ୍ରସନ୍ନତାରେ ଘର ଭରିଯାଏ ।

ଆମେ କାର୍ଯ୍ୟାନ୍ତରରେ ଅନ୍ୟତ୍ର ଗଲେ ସେ ଏକା ଆମରି ଘରେ ବସିରହନ୍ତି । ଦୁଆର ପାଖରେ ସେ ଆମକୁ ଆଗେଇ ଦେଇଯାନ୍ତି । ମନ ଖୁସିରେ ପଥବାହି ଆନନ୍ଦ ମନରେ ଗୀତଗାଏଁ । ନାନା କାମ ସାରି ଦିନ ଶେଷରେ ଫେରିବା ବେଳେ ଦେଖେ, ସେ ଏକା ଆମରି ଘରେ ବସିଛନ୍ତି ।

ଆମେ ଶଯ୍ୟାରେ ଅଚେତ ଶୋଇଥିବା ବେଳେ ସେ ଆମରି ଘରେ ଜାଗି ବସିଥାନ୍ତି । ପଣତରେ ବତୀକୁ ଉହାଡ଼ କରି ସାରା ରାତି ସେ ଲୁଚାଇ ଜଳାଇ ରଖନ୍ତି, ଜଗତର କେହି ଦେଖିବାକୁ ପାଏନା । ନିଦ୍ରାରେ କେତେ ସ୍ୱପ୍ନର ଯିବା ଆସିବା ଲାଗି ରହେ, ଆମରି ଏଇ ଘରେ ବସି, ଅନ୍ଧକାରରେ ସେ ହସନ୍ତି ।



୫୦

ନିଭୃତ ପ୍ରାଣେର ଦେବତା
ଯେଖାନେ ଜାଗେନ ଏକା,
ଭକ୍ତ, ସେଥାୟ ଖୋଲୋ ଦ୍ୱାର—
ଆଜ ଲବ ତାଁର ଦେଖା ।
ସାରା ଦିନ ଶୁଧୁ ବାହିରେ
ଘୁରେ ଘୁରେ କାରେ ଚାହିରେ,
ସନ୍ଧ୍ୟାବେଲାର ଆରତି
ହୟ ନି ଆମାର ଶେଖା ।
ତବ ଜୀବନେର ଆଲୋତେ
ଜୀବନ ପ୍ରଦୀପ ଜ୍ୱାଲି
ହେ ପୂଜାରି, ଆଜ ନିଭୃତେ
ସାଜାବ ଆମାର ଥାଲି ।
ଯେଥା ନିଖିଲେର ସାଧନା
ପୂଜାଲୋକ କରେ ରଚନା
ସେଥାୟ ଆମିଓ ଧରିବ
ଏକଟି ଜ୍ୟୋତିର ରେଖା

ଶାନ୍ତିନିକେତନ
୧୭ ପୌଷ ୧୩୧୬ ।

ନିଭୃତ ପ୍ରାଣର ଦେବତା ଯେଉଁଠି ଏକା ଜାଗ୍ରତ, ଭକ୍ତ ! ସେଇଠାରେ ଦ୍ୱାର ଖୋଲ, ଆଜି ତାର ସାକ୍ଷାତ ହେବ । ସାରାଦିନ କେବଳ ବାହାରେ ଘୁରି ଘୁରି କାହାକୁ ଚାହେଁ, ସଂଧ୍ୟା ବେଳାର ଆରତୀ ମୁଁ ଶିଖି ନାହିଁ ।

ହେ ପୂଜାରି, ତୁମ ଜୀବନର ଆଲୋକରେ ଜୀବନ ପ୍ରଦୀପ ଜାଳି ଆଜି ନିଭୃତରେ ମୋର ଥାଳି ସଜାଡ଼ିବି । ଯେଉଁଠି ନିଖିଳର ସାଧନା ପୂଜାଲୋକ ରଚନା କରେ, ସେଇଠାରେ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଏକ ଜ୍ୟୋତିର ରେଖା ଧରିବି ।

৪২

ক্বোন্ আলোতে প্রাণের প্রদীপ
জ্বালিয়ে তুমি ধরায় আসো—
সাধক ওগো, প্রেমিক ওগো,
পাগল ওগো, ধরায় আসো ।
এই অকূল সংসারে
দুঃখ-আঘাত তোমার প্রাণে বীণা ঝংকারে ।
ঘোর বিপদ-মাঝে
কোন্ জননীর মুখের হাসি দেখিয়া হাসো ।
তুমি কাহার সন্ধানে
সকল সুখে আগুন জ্বেলে বেড়াও কে জানে ।
এমন ব্যাকুল ক'রে
কে তোমারে কাঁদায় যারে ভালোবাসো ।
তোমার ভাবনা কিছু নাই—
কে যে তোমার সাথের সাথি ভাবি মনে তাই ।
তুমি মরণ ভুলে
কোন্ অনন্ত—প্রাণ—সাগরে আনন্দে ভাসো ।

১৭ পৌষ ১৩১৬

ହେ ସାଧକ, ହେ ପ୍ରେମିକ, ହେ ପାଗଲ, କେଉଁ ଆଲୋକରେ ପ୍ରାଣର ପ୍ରଦୀପ ଜାଳି ତୁମେ ଧରାକୁ ଆସ ?

ଏଇ ଅକୂଳ ସଂସାରରେ, ଦୁଃଖ-ଆଘାତରେ ତୁମ ପ୍ରାଣର ବୀଣା ଝଂକୃତ । ଘୋର ବିପଦ ମଝିରେ କେଉଁ ଜନନୀର ମୁହଁର ହସ ଦେଖି ତୁମେ ହସ ।

ତୁମେ ସକଳ ସୁଖରେ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କରି କାହା ସନ୍ଧାନରେ ଘୁରି ବୁଲ କିଏ ଜାଣେ । ଯାହାକୁ ଭଲପାଅ କିଏ ସେ ଏପରି ବ୍ୟାକୁଳ ରୂପେ ତୁମକୁ କନ୍ଦାଏ ।

ତୁମର କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ— କିଏ ତୁମର ସାଥୀ ମୁଁ ଭାବେ ମନରେ । ତୁମେ ମରଣ ଭୁଲି କେଉଁ ଅନନ୍ତ-ପ୍ରାଣ-ସାଗରରେ ଆନନ୍ଦରେ ଭାସ ।

ତୁମି ଆମାର ଆପନ, ତୁମି ଆଛ ଆମାର କାଛେ,
ଏଇ କଥାଟି ବଲତେ ଦାଓ ହେ ବଲତେ ଦାଓ ।
ତୋମାର ମାଝେ ମୋର ଜୀବନେର ସବ ଆନନ୍ଦ ଆଛେ,
ଏଇ କଥାଟି ବଲତେ ଦାଓ ହେ ବଲତେ ଦାଓ ।
ଆମାୟ ଦାଓ ସୁଧାମୟ ସୁର,
ଆମାର ବାଣୀ କରେ ସୁମଧୁର—
ଆମାର ପ୍ରିୟତମ ତୁମି ଏଇ କଥାଟି
ବଲତେ ଦାଓ ହେ ବଲତେ ଦାଓ ।
ଏଇ ନିଖିଲ ଆକାଶ ଧରା
ଏ ଯେ ତୋମାୟ ଦିୟେ ଭରା,
ଆମାୟ ହୃଦୟ ହତେ ଏଇ କଥାଟି
ବଲତେ ଦାଓ ହେ ବଲତେ ଦାଓ ।
ଦୁଖୀ ଜେନେଇ କାଛେ ଆସୋ,
ଛୋଟୋ ବ'ଲେଇ ଭଲୋବାସୋ,
ଆମାର ଛୋଟ ମୁଖେ ଏଇ କଥାଟି
ବଲତେ ଦାଓ ହେ ବଲତେ ଦାଓ ।

ମାଘ ୧୩୧୬

ମୋର ଅପଣାର ତୁମେ, ମୋର ନିକଟରେ ଅଛ— ଏଇ କଥାଟି କହିବାକୁ ଦିଅ । ଏଇ କଥାଟି କହିବାକୁ ଦିଅ — ତୁମର ଭିତରେ ମୋ ଜୀବନର ସବୁ ଆନନ୍ଦ ରହିଛି ।

ମୋତେ ସୁଧାମୟ ସୁର ଦିଅ, ମୋର ବାଣୀକୁ ସୁମଧୁର କର — ମୋର ପ୍ରିୟତମ ତୁମେ— ଏଇ କଥାଟି କହିବାକୁ ଦିଅ ।

ଏଇ ନିଖିଳ ଆକାଶ ଧରା, ତୁମର ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ— ମୋତେ ଅନ୍ତରର ସହ ଏଇ କଥାଟି କହିବାକୁ ଦିଅ ।

ମୁଁ ଦୁଃଖୀ ଜାଣି ମୋ ପାଖକୁ ଆସ, ମୁଁ କ୍ଷୁଦ୍ର ବୋଲି ମୋତେ ଭଲପାଅ— ମୋର ଛୋଟ ମୁହଁରେ ଏଇ କଥାଟି କହିବାକୁ ଦିଅ ।

୬୩

ନାମାଓ ନାମାଓ ଆମାୟ ତୋମାର
　　　　　ଚରଣତଲେ—
ଗଲାଓ ହେ ମନ, ଭସାଓ ଜୀବନ
　　　　　ନୟନଜଲେ ।

ଏକା ଆମି ଅହଂକାରେର
　　　　　ଉଚ୍ଚ ଅଚଲେ—
ପାଷାଣ—ଆସନ ଧୂଲାୟ ଲୁଟାଓ,
　　　　　ଭାଙୋ ସବଲେ ।
ନାମାଓ ନାମାଓ ଆମାୟ ତୋମାର
　　　　　ଚରଣତଲେ ।

କୀ ଲୟେ ବା ଗର୍ବ କରି
　　　　　ବ୍ୟର୍ଥ ଜୀବନେ ।
ଭରା ଗୃହେ ଶୂନ୍ୟ ଆମି
　　　　　ତୋମା ବିହନେ ।

ଦିନେର କର୍ମ ଡୁବେଛେ ମୋର
　　　　　ଆପନ ଅତଲେ,
ସନ୍ଧ୍ୟାବେଲାର ପୂଜା ଯେନ
　　　　　ଯାୟ ନା ବିଫଲେ,
ନାମାଓ ନାମାଓ ଆମାୟ ତୋମାର
　　　　　ଚରଣତଲେ ।

ମାଘ ୧୩୧୬

ମୋତେ ତୁମର ଚରଣ ତଳେ ନତକର, ଲୁହରେ ମନକୁ ତରଳାଅ, ଜୀବନକୁ ଭସାଅ । ମୁଁ ଏକା ଅହଂକାରର ଉଚ୍ଚ ଅଚଳରେ—ସବଳେ ଭାଙ୍ଗି ପାଷାଣ—ଆସନକୁ ଧୂଳିରେ ଲୋଟାଅ, ମୋତେ ତୁମର ଚରଣତଳେ ରଖ ।

କଣ ନେଇ ଗର୍ବ କରିବ ବ୍ୟର୍ଥ ଜୀବନରେ ? ତୁମ ବିହୁନେ ଭରା ଗୃହରେ ମୁଁ ଶୂନ୍ୟ । ମୋ'ର ଦିନର କର୍ମ ମୋର ଅତଳରେ ଡୁବିଛି । ସଂଧ୍ୟାର ପୂଜା ଯେପରି ବିଫଳ ନହୁଏ, ମୋତେ ତୁମର ଚରଣ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଦିଅ ।



ଆଜି ଗନ୍ଧବିଧୁର ସମୀରଣେ
କାର ସନ୍ଧାନେ ଫିରି ବନେ ବନେ ।
ଆଜି କ୍ଷୁବ୍‌ଧ ନୀଲାମ୍ବର ମାଝେ
ଏକି ଚଞ୍ଚଲ କ୍ରନ୍ଦନ ବାଜେ ।
ସୁଦୂର ଦିଗନ୍ତେର ସକରୁଣ ସଂଗୀତ
ଲାଗେ ମୋର ଚିନ୍ତାୟ କାଜେ—
ଆମି ଖୁଁଜି କାରେ ଅନ୍ତରେ ମନେ
ଗନ୍ଧବିଧୁର ସମୀରଣେ ।
ଓଗୋ ଜାନି ନା କୀ ନନ୍ଦନରାଗେ
ସୁଖେ ଉତ୍ସୁକ ଯୌବନ ଜାଗେ ।
ଆଜି ଆମ୍ରମୁକୁଲ ସୌଗନ୍ଧେ
ନବ—ପଲ୍ଲବ ମର୍ମର ଛନ୍ଦେ
ଚନ୍ଦ୍ର କିରଣ ସୁଧା ସିଞ୍ଚିତ ଅମ୍ବରେ
ଅଶ୍ରୁ ସରସ ମହାନନ୍ଦେ
ଆମି ପୁଲକିତ କାର ପରଶନେ
ଗନ୍ଧବିଧୁର ସମୀରଣେ ।

ବୋଲପୁର
ଫାଲ୍‌ଗୁନ ୧୩୧୬

ଆଜି ଗନ୍ଧ ବିଧୁର ସମୀରଣରେ କାହାର ସନ୍ଧାନରେ ମୁଁ ବନେ ବନେ ଘୁରି ବୁଲେ । କ୍ଷୁବ୍‌ଧ ନୀଳାମ୍ବର ମଝିରେ ଆଜି ଏଇ କି ଚଞ୍ଚଳ କ୍ରନ୍ଦନ ବାଜୁଛି । ସୁଦୂର ଦିଗନ୍ତର ସକରୁଣ ସଂଗୀତ ମୋର ଚିନ୍ତା ଓ କର୍ମରେ ଲାଗୁଛି— ଗନ୍ଧବିଧୁର ସମୀରଣରେ କାହାକୁ ଆନ୍ତରିକ ମନରେ ଖୋଜୁଛି ?

ଆଗୋ, ମୁଁ ଜାଣେନା କେଉଁ ନନ୍ଦନ ରାଗର ସୁଖରେ ଉତ୍ସୁକ ଯୌବନ ଜାଗି ଉଠିଛି । ଅମ୍ର ମୁକୁଳ ସୁଗନ୍ଧରେ ନବ ପଲ୍ଲବର ମର୍ମର ଛନ୍ଦରେ ଚନ୍ଦ୍ର କିରଣ-ସୁଧା ସିଞ୍ଚିତ ଅମ୍ବରରେ ଅଶ୍ରୁ ସରସ ମହାନନ୍ଦରେ ଗନ୍ଧବିଧୁର ସମୀରଣରେ ଆଜି ମୁଁ କାର ପରଶରେ ପୁଲକିତ ।



আজি বসন্ত জাগ্রত দ্বারে ।
তব অবগুণ্ঠিত কুণ্ঠিত জীবনে
কোরো না বিড়ম্বিত তারে ।

আজি খুলিয়ো হৃদয়দল খুলিয়ো
আজি ভুলিয়ো আপনপর ভুলিয়ো,
এই সংগীত মুখরিত গগনে
তব গন্ধ তরঙ্গিয়া তুলিয়ো ।
এই বাহির ভুবনে দিশা হারায়ে
দিয়ো ছড়ায়ে মাধুরী ভরে ভরে ।

অতি নিবিড় বেদনা বনমাঝে রে
আজি পল্লবে পল্লবে বাজে রে—
দূরে গগনে কাহার পথ চাহিয়া
আজি ব্যাকুল বসুন্ধরা সাজে রে ।

মোর পরানে দখিন বায়ু লাগিছে,
কারে দ্বারে দ্বারে কর হানি মাগিছে,
এই সৌরভ বিহ্বল রজনী
কার চরণে ধরণীতলে জাগিছে ।
ওগো সুন্দর, বল্লভ, কান্ত,
তব গম্ভীর আহ্বান কারে ।

বোলপুর
২৬ চৈত্র ১৩১৬

ଆଜି ବସନ୍ତ ଦ୍ୱାରରେ ଜାଗ୍ରତ । ତବ ଅବଗୁଣ୍ଠିତ କୁଣ୍ଠିତ ଜୀବନରେ ତାହାଙ୍କୁ ବିଡ଼ମ୍ବିତ କରନା ।

ପର ଆପଣା ଭୁଲି ଆଜି ହୃଦୟର ପାଖୁଡ଼ା ଖୋଲିଦିଅ । ଏଇ ସଙ୍ଗୀତ ମୁଖରିତ ଗଗନକୁ ତୁମର ଗନ୍ଧରେ ତରଙ୍ଗାୟିତ କରି ତୋଳ । ଏଇ ବାହାର ଭୁବନରେ ଦିଗହରା ହୋଇ ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ତୁମର ମାଧୁରୀ ବାଣ୍ଟିଦିଅ ।

ବନ ମଧ୍ୟରେ ପଲ୍ଲବ ପଲ୍ଲବ ଦେହରେ ଆଜି ଅତି ନିବିଡ ବେଦନା ବାଜୁଛି । ଦୂର ଗଗନରେ କାହାର ପଥଚାହିଁ ବ୍ୟାକୁଳ ବସୁନ୍ଧରା ସଜ ହେଉଛି ।

ମୋର ପ୍ରାଣରେ ଦକ୍ଷିଣା ପବନ ଲାଗିଛି । ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ କରସ୍ପର୍ଶ କରି କାହାକୁ ମାଗୁଛି । ଏଇ ସୌରଭ ବିହ୍ୱଳ ରଜନୀ କାହାର ଚରଣରେ ଧରଣୀ ତଳେ ଜାଗି ଉଠିଛି । ଆଗୋ ସୁନ୍ଦର, ବଲ୍ଲଭ, କାନ୍ତ, ତୁମର ଗମ୍ଭୀର ଆହ୍ୱାନ କାହା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ।



୫୭

ତବ ସିଂହାସନେର ଆସନ ହତେ
ଏଲେ ତୁମି ନେମେ–
ମୋର ବିଜନ ଘରେର ଦ୍ୱାରେର କାଛେ
ଦାଁଡାଲେ, ନାଥ, ଥେମେ ।

ଏକଲା ବସେ ଆପନ-ମନେ
ଗାଇତେଛିଲେମ ଗାନ,
ତୋମାର କାନେ ଗେଲ ସେ ସୁର,
ଏଲେ ତୁମି ନେମେ–
ମୋର ବିଜନ ଘରେର ଦ୍ୱାରେର କାଛେ
ଦାଁଡାଲେ, ନାଥ, ଥେମେ ।

ତୋମାର ସଭାୟ କତନା ଗାନ
କତଇ ଆଛେନ ଗୁଣୀ–
ଗୁଣହୀନେର ଗାନଖାନି ଆଜ
ବାଜଲ ତୋମାର ପ୍ରେମେ ।

ଲାଗଲ ବିଶ୍ୱତାନେର ମାଝେ
ଏକଟି କରୁଣ ସୁର,
ହାତେ ଲୟେ ବରଣମାଲା
ଏଲେ ତୁମି ନେମେ–
ମୋର ବିଜନ ଘରେର ଦ୍ୱାରେର କାଛେ
ଦାଁଡ଼ାଲେ, ନାଥ, ଥେମେ ।

୨୭ ଚୈତ୍ର ୧୩୧୬

ନାଥ, ତୁମ ସିଂହାସନରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସି ତୁମେ ମୋର ବିଜନ ଘରର ଦୁଆରରେ ଅଟକି ଠିଆହେଲ । ଏକାବସି ମନକୁ ମନଗୀତ ଗାଉଥିଲି, ତୁମ କାନରେ ସେ ସ୍ୱର ବାଜିବା ମାତ୍ରେ ତୁମେ ଓହ୍ଲାଇ ଆସି ମୋର ନିର୍ଜନ ଘରର ଦୁଆରରେ ଅଟକି ଠିଆ ହେଲ ।

ତୁମ ସଭାରେ କେତେ ଗୀତ, କେତେ ଗୁଣୀ ନ ଅଛନ୍ତି ? ଗୁଣ ହୀନର ଗୀତଟି ଆଜି ତୁମ ପ୍ରେମରେ ବାଜିଲା ।

ବିଶ୍ୱତାନର ମଝିରେ ଗୋଟିଏ କରୁଣ ସ୍ୱର ମିଶିଲା । ତୁମେ ହାତରେ ବରଣମାଳା ନେଇ ମୋର ବିଜନ ଘରର ଦ୍ୱାରରେ ଅଟକିଲ ।



৮৩

তুমি এবার আমায় লহো হে নাথ, লহো ।
এবার তুমি ফিরো না হে—
হৃদয় কেড়ে নিয়ে রহো ।
যেদিন গেছে তোমা বিনা
তারে আর ফিরে চাহি না,
যাক সে ধুলাতে ।
এখন তোমার আলোয় জীবন মেলে
যেন জাগি অহরহ ।

কী আবেশে কিসের কথায়
ফিরেছি হে যথায় তথায়
পথে প্রান্তরে,
এবার বুকের কাছে ও মুখ রেখে
তোমার আপন বাণী কহো ।

কত কলুষ কত ফাঁকি
এখনো যে আছে বাকি
মনের গোপনে—
আমায় তার লাগি আর ফিরায়ো না,
তারে আগুন দিয়ে দহো ।

২৮ চৈত্র ১৩১৬

ହେ ନାଥ, ଏଥର ତୁମେ ଫେରନାହିଁ, ହୃଦୟ କାଢ଼ି ନିଅ, ଏଥର ତୁମେ ମୋତେ ନିଅ ।

ଯେଉଁ ଦିନଗୁଡ଼ିକ ତୁମ ବିନା ଚାଲି ଯାଇଛି, ସେ ଧୂଳିରେ ମିଶୁ । ତାକୁ ଫେରି ଚାହିଁବିନି । ଏବେ ଯେପରି ତୁମର ଆଲୋକରେ ଜୀବନ ମେଲି ଅହରହ ଜାଗି ରହେଁ ।

କେଉଁ ଆବେଶରେ କେଉଁ କଥାରେ ପଥ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଯହଁତହଁ ଘୁରିଛି, ଏଥର ହୃଦରେ ସେ ମୁହଁ ରଖି ତୁମ ନିଜର ବାଣୀ କୁହ ।

କେତେ କଳୁଷ କେତେ ଫାଙ୍କି ଏବେ ବି ମନର ଗୋପନରେ ବାକି ଅଛି ଯେ ନିମନ୍ତେ ମୋତେ ଆଉ ଫେରାଇ ଦିଅନା, ସେ ସବୁକୁ ଅଗ୍ନିରେ ଦହନ କର ।



ଜୀବନ ଯଖନ ଶୁକାୟେ ଯାୟ
କରୁଣାଧାରାୟ ଏସୋ ।
ସକଲ ମାଧୁରୀ ଲୁକାୟେ ଯାୟ,
ଗୀତ ସୁଧା ରସେ ଏସୋ ।
କର୍ମ ଯଖନ ପ୍ରବଲ–ଆକାର
ଗରଜି ଉଠିୟା ଢାକେ ଚାରିଧାର
ହୃଦୟ ପ୍ରାନ୍ତେ, ହେ ନୀରବ ନାଥ,
ଶାନ୍ତ ଚରଣେ ଏସୋ ।
ଆପନାରେ ଯବେ କରିୟା କୃପଣ
କୋଣେ ପଡେ ଥାକେ ଦୀନହୀନ ମନ
ଦୁୟାର ଖୁଲିୟା, ହେ ଉଦାର ନାଥ,
ରାଜ ସମାରୋହେ ଏସୋ ।
ବାସନା ଯଖନ ବିପୁଲ ଧୁଲାୟ
ଅନ୍ଧ କରିୟା ଅବୋଧେ ଭୁଲାୟ
ଓହେ ପବିତ୍ର, ଓହେ ଅନିଦ୍ର,
ରୁଦ୍ର ଆଲୋକେ ଏସୋ ।

୨୮ ଚୈତ୍ର ୧୩୧୬

ଜୀବନ ଯେତେବେଳେ ଶୁଖିଯାଏ, କରୁଣା ଧାରାରେ ସେତେବେଳେ ଆସ । ସକଳ ମାଧୁରୀ ଲୁଚିଗଲାବେଳେ ଗୀତ ସୁଧାରସରେ ଆସ ।

କର୍ମ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରବଳାକାର ଗର୍ଜିଉଠି ଚାରିଦିଗକୁ ଢାଙ୍କେ, ହେ ନୀରବନାଥ, ସେତେବେଳେ ଶାନ୍ତଚରଣରେ ହୃଦୟ ପ୍ରାନ୍ତକୁ ଆସ ।

ଯେତେବେଳେ ନିଜକୁ କୃପଣ କରି ଦୀନହୀନ ମନ କୋଣରେ ପଡ଼ିଥାଏ, ହେ ଉଦାର ନାଥ, ସେତେବେଳେ ଦୁଆରଖୋଲି ରାଜ ସମାରୋହରେ ଆସ ।

ବାସନା ଯେତେବେଳେ ବିପୁଳ ଧୂଳିରେ ଅନ୍ଧକରି ଏ ଅବୋଧକୁ ଭୁଲାଏ, ହେ ପବିତ୍ର, ହେ ଅନିଦ୍ର, ସେତେବେଳେ ତୁମେ ରୁଦ୍ର ଆଲୋକରେ ଆସ ।

୫୯

ଏବାର ନୀରବ କରେ ଦାଓ ହେ ତୋମାର
ମୁଖର କବିରେ,
ତାର ହୃଦୟ-ବାଁଶି ଆପନି କେଡ଼େ
ବାଜାଓ ଗଭୀରେ ।
ନିଶୀଥରାତେର ନିବିଡ଼ ସୁରେ
ବାଁଶିତେ ତାନ ଦାଓ ହେ ପୁରେ,
ଯେ ତାନ ଦିୟେ ଅବାକ କର
ଗ୍ରହଶଶୀରେ ।
ଯା– କିଛୁ ମୋର ଛଡ଼ିୟେ ଆଛେ
ଜୀବନ–ମରଣେ,
ଗାନେର ଟାନେ ମିଲୁକ ଏସେ
ତୋମାର ଚରଣେ ।
ବହୁଦିନେର ବାକ୍ୟରାଶି
ଏକ ନିମେଷେ ଯାବେ ଭାସି,
ଏକଲା ବସେ ଶୁନବ ବାଁଶି
ଅକୂଲ ତିମିରେ ।

୩୦ ଚୈତ୍ର ୧୩୧୬

ମୁଖର କବିକୁ ଏଥର ନୀରବ କରିଦେଇ ତାର ହୃଦୟ-ବଂଶୀଟିକୁ କାଢ଼ି ନେଇ ତୁମେ ନିଜେ ବଜାଅ ।

ନିଶୀଥ ରାତିର ସେହି ନିବିଡ଼ ସୁରରେ ବଂଶୀରେ ତାନ ଭରି ଦିଅ, ଯେଉଁ ତାନ ଦେଇ ଗ୍ରହଶଶୀଙ୍କୁ ଅବାକ୍ କର ।

ମୋର ଜୀବନ-ମରଣରେ ଯାହା କିଛି ବିଚ୍ଛୁରିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି, ତୁମର ଗାନର ଆକର୍ଷଣରେ ତୁମ ଚରଣରେ ଆସି ମିଶୁ ।

ଏକା ବସି ଅକୂଳ ତିମିରରେ ତୁମର ବଂଶୀ ଶୁଣିବି, ନିମିଷକରେ ବହୁ ଦିନର ବାକ୍ୟରାଶି ଭାସିଯିବ ।

୭୦

ବିଶ୍ୱ ଯଖନ ନିଦ୍ରା ମଗନ,
ଗଗନ ଅନ୍ଧକାର,
କେ ଦେୟ ଆମାର ବୀଣାର ତାରେ
ଏମନ ଝଂକାର ।
ନୟନେ ଘୁମ ନିଲ କେଡ଼େ
ଉଠେ ବସି ଶୟନ ଛେଡ଼େ,
ମେଲେ ଆଁଖି ଚେୟେ ଥାକି—
ପାଇ ନେ ଦେଖା ତାର
ଗୁଞ୍ଜରିୟା ଗୁଞ୍ଜରିୟା
ପ୍ରାଣ ଉଠିଲ ପୁରେ,
ଜାନି ନେ କୋନ୍ ବିପୁଲ ବାଣୀ
ବାଜେ ବ୍ୟାକୁଲ ସୁରେ ।
କୋନ୍ ବେଦନାୟ ବୁଝିଁ ନା ରେ
ହୃଦୟ ଭରା ଅଶ୍ରୁଭରେ,
ପାରିୟେ ଦିତେ ଚାଇ କାହାରେ
ଆପନ କଣ୍ଠହାର ।

୪ ବୈଶାଖ ୧୩୧୬

ଯେତେବେଳେ ବିଶ୍ୱ ନିଦ୍ରାରେ, ଗଗନ ଅନ୍ଧକାରରେ ମଗ୍ନ, କିଏ ମୋର ବୀଣାର ତାରରେ ଏପରି ଝଂକାର ଦିଏ । କିଏ ଆଖିର ନିଦ କାଢ଼ି ନେଲା ? ଉଠି ବସିଲି, ଆଖିମେଲି ଚାହିଁ ରହିଲି, ମାତ୍ର ତାର ଦେଖା ମିଳିଲା ନାହିଁ ।

କେଉଁ ବିପୁଳ ବାଣୀ ବ୍ୟାକୁଳ ସ୍ୱରରେ ବାଜୁଛି ଜାଣେନା, ମାତ୍ର ଗୁଞ୍ଜରଣରେ ପ୍ରାଣ ପୂରି ଉଠୁଛି । ଜାଣେ ନାଁ—କେଉଁ ବେଦନାରେ ହୃଦୟ ଅଶ୍ରୁ-ଭରରେ ଭରି, କାହାକୁ ନିଜର କଣ୍ଠହାର ପିନ୍ଧାଇ ଦେବାକୁ ଚାହେଁ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।

୭୧

ସେ ଯେ ପାଶେ ଏସେ ବସେଛିଲ,
ତବୁ ଜାଗି ନି ।
କୀ ଘୁମ ତୋରେ ପେୟେଛିଲ
ହତଭାଗିନୀ ।
ଏସେ ଛିଲ ନୀରବ ରାତେ,
ବୀଣାଖାନି ଛିଲ ହାତେ,
ସ୍ୱପନ-ମାଝେ ବାଜିୟେ ଗେଲ
ଗଭୀର ରାଗିଣୀ ।
ଜେଗେ ଦେଖି ଦଖିନ ହାଓୟା
ପାଗଲ କରିୟା
ଗନ୍ଧ ତାହାର ଭେସେ ବେଡ଼ାୟ
ଆଁଧାର ଭରିୟା ।
କେନ ଆମାର ରଜନୀ ଯାୟ,
କାଛେ ପେୟେ କାଛେ ନା ପାୟ,
କେନ ଗୋ ତାର ମାଲାର ପରଶ
ବୁକେ ଲାଗେ ନି ।

ବୋଲପୁର
୧୨ ବୈଶାଖ ୧୩୧୭

ହତଭାଗିନୀ, ତୋତେ କି ନିଦ ଘାରିଥିଲା, ସେ ପାଖରେ ଆସି ବସିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତୁ ଉଠିଲୁ ନାହିଁ । ତାର ହାତରେ ବୀଣା ଥିଲା, ନୀରବ ରାତରେ ଆସି ସ୍ୱପ୍ନ ମଝିରେ ଗଭୀର ରାଗିଣୀ ବଜାଇ ଗଲା ।

ଜାଗି ଉଠି ଦେଖିଲି ଅନ୍ଧାରକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣକରି ଦକ୍ଷିଣ ପବନକୁ ପାଗଳ କରି ତାର ଗନ୍ଧ ଭାସି ବୁଲୁଛି । କାହିଁକି ମୋର ରାତି ବିତେ, ପାଖରେ ପାଇ ପାଇ ପାରେନା, କାହିଁକି ତାର ମାଳାର ସ୍ପର୍ଶ ହୃଦୟରେ ଲାଗେନା ।

୭୨

ତୋରା ଶୁନିସ ନି କି ଶୁନିସ ନି କି ତାର ପାୟେର ଧ୍ୱନି,
ଓଇ ଯେ ଆସେ, ଆସେ, ଆସେ ।
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ପଲେ ପଲେ ଦିନ-ରଜନୀ
ସେ ଯେ ଆସେ, ଆସେ, ଆସେ ।

ଗେୟେଛି ଗାନ ଯଖନ ଯତ
ଆପନ-ମନେ ଖ୍ୟାପାର ମତୋ ।
ସକଲ ସୁରେ ବେଜେଛେ ତାର
ଆଗମନୀ
ସେ ଯେ ଆସେ, ଆସେ, ଆସେ ।

କତ କାଲେର ଫାଗୁନ-ଦିନେ ବନେର ପଥେ
ସେ ଯେ ଆସେ, ଆସେ, ଆସେ ।
କତ ଶ୍ରାବଣ-ଅନ୍ଧକାରେ ମେଘେର ରଥେ
ସେ ଯେ ଆସେ, ଆସେ, ଆସେ ।

ଦୁଖେର ପରେ ପରମ ଦୁଖେ
ତାରଇ ଚରଣ ବାଜେ ବୁକେ,
ସୁଖେ କଖନ ବୁଲିୟେ ସେ ଦେୟ
ପରଶମଣି ।
ସେ ଯେ ଆସେ, ଆସେ, ଆସେ ।

କଲିକତା
୩ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ୧୩୧୭

ତୁମେମାନେ ଶୁଣିନକି, ଶୁଣିନକି ତାର ପଦଧ୍ୱନି-ହେଇ ଯେ ସେ ଆସେ···। ଯୁଗ ଯୁଗ, ପଳପଳ, ଦିବସ ରଜନୀ ସେ ଆସେ । ଯେତେବେଳ ଯେମିତି ମନକୁ ମନ ପାଗଳ ପରି ଗୀତ ବୋଲିଛୁ, ସକଳ ସୁରରେ ତାର ଆଗମନୀ ବାଜି ଉଠିଛି । ସେ ଯେ ଆସେ··· ।

କେତେ କାଳର ଫଗୁଣ ମାସରେ ବଣ ପଥରେ ସେ ଯେ ଆସେ··· । କେତେ ଶ୍ରାବଣ ଅନ୍ଧକାରରେ ମେଘ ରଥରେ ସେ ଯେ ଆସେ···। ଦୁଃଖ ପରେ ପରମ ଦୁଃଖରେ ତାହାର ଚରଣ ହୃଦୟରେ ବାଜେ । ସୁଖରେ କେବେ ହେ ପରଶମଣି ବୁଲାଇ ଦିଏ । ସେ ଯେ ଆସେ··· ।



୭୩

ମେନେଛି ହାର ମେନେଛି ।

ଠେଲତେ ଗେଛି ତୋମାୟ ଯତ

ଆମାୟ ତତ ହେନେଛି ।

ଆମାର ଚିତ୍ତଗଗନ ଥେକେ

ତୋମାୟ କେଉ ଯେ ରାଖବେ ଢେକେ

କୋନୋମତେଇ ସଇବେ ନା ସେ

ବାରେବାରେଇ ଜେନେଛି ।

ଅତୀତ ଜୀବନ ଛାୟାର ମତୋ

ଚଲଛେ ପିଛେ ପିଛେ,

କତ ମାୟାର ବାଁଶିର ସୁରେ

ଡାକଛେ ଆମାୟ ମିଛେ ।

ମିଲ ଛୁଟେଛେ ତାହାର ସାଥେ,

ଧରା ଦିଲେମ ତୋମାର ହାତେ,

ଯା ଆଛେ ମୋର ଏଇ ଜୀବନେ

ତୋମାର ଦ୍ୱାରେ ଏନେଛି ।

ତିନଧରିୟା

୭ ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ୧୩୧୭

ମାନିଛୁ, ହାର ମାନିଛୁ । ତମକୁ ଯେତେ ଠେଲିବାକୁ ଯାଇଛୁ, ନିଜକୁ ସେତେ ହାରିଛୁ । ମୋ ଚିତ୍ତାକାଶରୁ ତୁମକୁ କେହି ଯେ ଢାଙ୍କି ରଖିବ ଏକଥା କୌଣସିମତେ ସେ ସହିବ ନାହିଁ । ବାରମ୍ବାର ମୁଁ ଜାଣିଛୁ ।

ଅତୀତ ଜୀବନ ଛାୟା ସଦୃଶ; ପଛରେ ଚାଲିଛୁ । କେତେ ମାୟାର ବଂଶୀ ସ୍ୱର ମୋତେ ମିଛରେ ଡାକୁଛୁ । ତାହା ସାଥିରେ ମେଳ କଟିଛୁ । ମୋର ଜୀବନରେ ଯାହା ଅଛୁ ତୁମ ଦ୍ୱାରକୁ ଆଣିଛୁ । ତମର ହାତରେ ଧରା ଦେଇଛୁ।

ଏକଟି ଏକଟି କରେ ତୋମାର
ପୁରନୋ ତାର ଖୋଲେ,
ସେତାର ଖାନି ନୂତନ ବେଁଧେ ତୋଲେ ।
ଭେଙେ ଗେଛେ ଦିନେର ମେଲା,
ବସବେ ସଭା ସନ୍ଧ୍ୟାବେଲା,
ଶେଷେର ସୁର ଯେ ବାଜାବେ ତାର
ଆସାର ସମୟ ହଲ—
ସେତାର ଖାନି ନୂତନ ବେଁଧେ ତୋଲୋ ।

ଦୁୟାର ତୋମାର ଖୁଲେ ଦାଓ ଗୋ
ଆଁଧାର ଆକାଶ-'ପରେ
ସପ୍ତ ଲୋକେର ନୀରବତା
ଆସୁକ ତୋମାର ଘରେ ।
ଏତଦିନ ଯେ ଗେୟେଛେ ଗାନ
ଆଜକେ ତାରଇ ହୋକ ଅବସାନ,
ଏ ଯନ୍ତ୍ର ଯେ ତୋମାର ଯନ୍ତ୍ର
ସେଇ କଥାଟାଇ ଭୋଲୋ ।
ସେ ତାର ଖାନି ନୂତନ ବେଁଧେ ତୋଲୋ ।

ତିନଧରିୟା
୮ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ୧୩୧୭

ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କରି ତୁମର ସୀତାରରେ ପୁରୁଣା ତାର ଖୋଲି ନୂତନ କରି ବାନ୍ଧ । ଦିନର ମେଳା ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଛି, ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳା ସଭା ବସିବ । ଶେଷ-ସ୍ୱର ଯିଏ ବଜାଇବ ତାର ଆସିବା ସମୟ ହେଲା । ସୀତାରକୁ ନୂତନ କର...।

ଅନ୍ଧାର ଆକାଶ ଆଡ଼େ ଦୁଆର ତୁମର ଖୋଲିଦିଅ । ତମ ଘରକୁ ସପ୍ତ ଲୋକର ନୀରବତା ଆସୁ । ଏତେ ଦିନ ଯିଏ ଗୀତ ଗାଇଛି ଆଜି ତାର ଅବସାନ ହେଉ । ଏ ଯେ ତୁମର ଯନ୍ତ୍ର ସେଇ କଥାଟା ଭୁଲିଯାଅ । ସୀତାରକୁ ନୂତନ କରି ବାନ୍ଧ ।

୭୫

କବେ ଆମି ବାହିର ହଲେମ ତୋମାରଇ ଗାନ ଗେୟେ—
ସେ ତୋ ଆଜକେ ନୟ ସେ ଆଜକେ ନୟ ।
ଭୁଲେ ଗେଛି କବେ ଥେକେ ଆସିଛି ତୋମାୟ ଚେୟେ—
ସେ ତୋ ଆଜକେ ନୟ ସେ ଆଜକେ ନୟ ।
ଝର୍ଣା ଯେମନ ବାହିରେ ଯାୟ,
ଜାନେ ନା ସେ କାହାରେ ଚାୟ,
ତେମନି କରେ ଧେୟେ ଏଲେମ
ଜୀବନଧାରା ବେୟେ—
ସେ ତୋ ଆଜକେ ନୟ ସେ ଆଜକେ ନୟ ।

କତଇ ନାମେ ଡେକେଛି ଯେ,
କତଇ ଛବି ଏଁକେଛି ଯେ,
କୋନ୍ ଆନନ୍ଦେ ଚଲେଛି ତାର
ଠିକାନା ନା ପେୟେ—
ସେ ତୋ ଆଜକେ ନୟ ସେ ଆଜକେ ନୟ ।

ପୁଷ୍ପ ଯେମନ ଆଲୋର ଲାଗି
ନା ଜେନେ ରାତ କାଟାୟ ଜାଗି
ତେମନି ତୋମାର ଆଶାୟ ଆମାର
ହୃଦୟ ଆଛେ ଛେୟେ—
ସେ ତୋ ଆଜକେ ନୟ ସେ ଆଜକେ ନୟ ।

ତିନଧରିୟା
୯ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ୧୩୧୭

ତୁମ ଗୀତ ଗାଇ କେବେ ମୁଁ ବାହାରି ଆସିଲି, ତମକୁ ପାଇବା ପାଇଁ କେବେଠୁ ଆସିଛି ଭୁଲିଯାଇଛି । ସେ ତ ଆଜି ନୁହେଁ··· । ଝରଣା ଯେମିତି କାହାକୁ ଚାହେଁ ନ ଜାଣି ବାହାରି ଆସେ, ମୁଁ ସେପରି ଜୀବନଧାରା ବାହି ଚାଲି ଆସିଲି । ସେ ତ ଆଜି ନୁହେଁ···। କେତେ ନାମରେ ଡାକିଛି, କେତେ ଛବି ଆଙ୍କିଛି, କେଉଁ ଆନନ୍ଦରେ ଚାଲିଛି ତାର ଠିକଣା ପାଏ ନାହିଁ । ସେ ତ ଆଜି ନୁହେଁ···। ପୁଷ୍ପ ଯେପରି ଆଲୋକ ପାଇଁ ଅଜାଣତରେ ଅନିଦ୍ରା ହୋଇ ରାତି କଟାଏ ସେମିତି ତୁମର ଆଶା ମୋ ହୃଦୟକୁ ଛୁଇଁ ରହିଛି । ସେ ତ ଆଜି ନୁହେଁ···।



୭୭

ତୋମାର ପ୍ରେମ ଯେ ବଇତେ ପାରି
ଏମନ ସାଧ୍ୟ ନାଇ ।
ଏ ସଂସାରେ ତୋମାର ଆମାର
ମାଝ ଖାନେତେ ତାଇ
କୃପା କରେ ରେଖେଛ ନାଥ,
ଅନେକ ବ୍ୟବଧାନ—
ଦୁଃଖ ସୁଖେର ଅନେକ ବେଡ଼ା
ଧନଜନମାନ ।

ଆଡ଼ାଲ ଥେକେ କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ
ଆଭସେ ଦାଓ ଦେଖା—
କାଲୋ ମେଘେର ଫାଙ୍କେ ଫାଙ୍କେ
ରବିର ମୃଦୁ ରେଖା ।

ଶକ୍ତି ଯାରେ ଦାଓ ବହିତେ
ଅସୀମ ପ୍ରେମେର ଭର
ଏକେବାରେ ସକଲ ପର୍ଦା
ଘୁଚୟେ ଦାଓ ତାର ।

ନା ରଖ ତାର ଘରେର ଆଡ଼ାଲ,
ନା ରଖ ତାର ଧନ,
ପଥେ ଏନେ ନିଃଶେଷେ ତାୟ
କର ଅକିଞ୍ଚନ ।

ନା ଥାକେ ତାର ମାନ ଅପମାନ,
ଲଜ୍ଜାଶରମ ଭୟ—
ଏକଲା ତୁମି ସମସ୍ତ ତାର
ବିଶ୍ୱଭୁବନ ମୟ ।
ଏମନ କରେ ମୁଖୋମୁଖି
ସାମନେ ତୋମାର ଥାକା,
କେବଲ ମାତ୍ର ତୋମାତେ ପ୍ରାଣ
ପୂର୍ଣ୍ଣ କରେ ରଖା,
ଏ ଦୟା ଯେ ପେୟେଛେ ତାର
ଲୋଭେର ସୀମା ନାଇ—
ସକଲ ଲୋଭ ସେ ସରିୟେ ଫେଲେ
ତୋମାୟ ଦିତେ ଠାଁଇ ।

ତିନଧରିୟା
୧୦ ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ୧୩୧୭

ତୁମ ପ୍ରେମ ଯେ ବୋହି ନେଇ ପାରିବ ଏ ସାଧ୍ୟ ମୋର ନାହିଁ । ହେ ନାଥ, ସେଇଥିପାଇଁ ଦୟାକରି ଆମ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଝିରେ ସୁଖଦୁଃଖର ବାଡ, ଧନଜନମାନ ଆଦି ଅନେକ ବ୍ୟବଧାନ ରଖିଛ । ଅଢୁଆଳରୁ କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଆଭାସରେ ଦେଖାଦିଅ, ଯେମିତି କଳା ମେଘର ଫାଙ୍କେ ଫାଙ୍କେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ମୃଦୁରେଖା ।

ଅସୀମ ପ୍ରେମର ଭାର ବୋହିବାକୁ ଯାହାଙ୍କୁ ଶକ୍ତି ଦିଅ, ତାର ମଝିରୁ ସକଳ ପର୍ଦ୍ଦା ଘୁଞ୍ଚାଇ ଦିଅ । ତାର ଘରର ବନ୍ଧନ ରଖନା, ଧନ ରଖନା, ପଥକୁ ଆଣି ତାକୁ ନିଃଶେଷ ଓ ଅକିଞ୍ଚନ କରିଦିଅ ।

ତାର ମାନ ଅପମାନ ରହେନା, ରହେନା ଲାଜ ଲଜ୍ଜା ଭୟ । ତାପାଇଁ ତୁମେ ହିଁ ବିଶ୍ୱ ଭୁବନମୟ । ଏମିତି କରି ତୁମ ସମ୍ମୁଖରେ ରହିବା-କେବଳ ତୁମ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାଣ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ରଖିବା ତାର କାମ । ଏ ଦୟା ଯିଏ ପାଇଛି ତାର ଲୋଭର ସୀମା ନାହିଁ । ସକଳ ଲୋଭକୁ ସେ ତୁମକୁ ସ୍ଥାନ ଦେବା ପାଇଁ ଘୁଞ୍ଚାଇ ଦିଏ ।

୬୭

ସୁନ୍ଦର ତୁମି ଏସେ ଛିଲେ ଆଜ ପ୍ରାତେ
ଅରୁଣ ବରନ ପାରିଜାତ ଲୟେ ହାତେ ।

ନିଦ୍ରିତ ପୁରୀ, ପଥିକ ଛିଲ ନା ପଥେ,
ଏକା ଚଲି ଗେଲେ ତୋମାର ସୋନାର ରଥେ—
ବାରେକ ଥାମିୟା ମୋର ବାତାୟନ—ପାନେ
ଚେୟେଛିଲେ ତବ କରୁଣ ନୟନପାତେ ।
ସୁନ୍ଦର, ତୁମି ଏସେଛିଲେ ଆଜ ପ୍ରାତେ ।

ସ୍ୱପନ ଆମାର ଭରେ ଛିଲ କୋନ୍ ଗନ୍ଧେ,
ଘରେର ଆଁଧାର କେଁପେଛିଲ କୀ ଆନନ୍ଦେ,
ଧୁଲୟ—ଲୁଟାନୋ ନୀରବ ଆମାର ବୀଣା
ବେଜେ ଉଠେଛିଲ ଅନାହତ କୀ ଆଘାତେ ।

କତବାର ଆମି ଭେବେଛିନୁ ଉଠି—ଉଠି,
ଆଲସ ତ୍ୟଜିୟା ପଥେ ବାହିରଇ ଛୁଟି,
ଉଠିନୁ ଯଖନ ତଖନ ଗିୟେଛ ଚଲେ—
ଦେଖା ବୁଝି ଆର ହଲ ନା ତୋମାର ସାଥେ ।
ସୁନ୍ଦର, ତୁମି ଏସେ ଛିଲେ ଆଜ ପ୍ରାତେ ।

ତିନଧରିୟା
୧୭ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ୧୩୧୭

ଅରୁଣ ବର୍ଣ୍ଣ ପାରିଜାତ ଧରି ହେ ସୁନ୍ଦର, ତୁମେ ଆଜି ସକାଳେ ଆସିଥିଲ । ତୁମର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ରଥରେ ପୁର ନିଦ୍ରାମଗ୍ନ ଥିବାବେଳେ, ପଥ ପଥିକହୀନ ହୋଇ ଥିବାବେଳେ ଚାଲିଗଲ । ଥରୁଟିଏ ମୋ ଝରକା ଆଡ଼କୁ ତମର କରୁଣ ନୟନ -ପାତରେ ଚାହିଁଥିଲ । ସୁନ୍ଦର ତୁମେ···।

ମୋର ସ୍ୱପ୍ନ କେଉଁ ଗନ୍ଧରେ ଭରିଯାଇଥିଲା, ଘରର ଅନ୍ଧାର କି ଆନନ୍ଦରେ କମ୍ପି ଉଠିଥିଲା, ଧୂଳି ଧୂସରିତ ମୋର ନୀରବ ବୀଣା ଅନାହତ କେଉଁ ଆଘାତରେ ବାଜି ଉଠିଥିଲା !

କେତେଥର ଭାବିଚି ଅଳସ ତେଜି ପଥକୁ ଛୁଟିଯିବି···ଯେତେବେଳେ ଉଠିଲି ସେତେବେଳେ ତମେ ଚାଲିଯାଇଛ । ତୁମ ସହିତ ଆଉ ଦେଖାହେଲାନି । ସୁନ୍ଦର ତୁମେ···।



୭୮

ଆମାର ଖେଲା ଯଖନ ଛିଲ ତୋମାର ସନେ
 ତଖନ କେ ତୁମି ତା କେ ଜାନତ ।
ତଖନ ଛିଲ ନା ଭୟ, ଛିଲ ନା ଲଜ୍ଜା ମନେ,
 ଜୀବନ ବହେ ଯେତ ଅଶାନ୍ତ ।
 ତୁମି ଭୋରେର ବେଲା ଡାକ ଦିୟେଛ କତ
 ଯେନ ଆମାର ଆପନ ସଖାର ମତୋ,
 ହେସେ ତୋମାର ସାଥେ ଫିରେଛିଲେମ ଛୁଟେ
 ସେଦିନ କତ-ନା ବନ-ବନାନ୍ତ ।
ଓଗୋ, ସେଦିନ ତୁମି ଗାଇତେ ଯେ-ସବ ଗାନ
 କୋନୋ ଅର୍ଥ ତାହାର କେ ଜାନତ ।
ଶୁଧୁ ସଙ୍ଗେ ତାରଇ ଗାଇତ ଆମାର ପ୍ରାଣ,
 ସଦା ନାଚତ ହୃଦୟ ଅଶାନ୍ତ ।
 ହଠାତ ଖେଲାର ଶେଷେ ଆଜକୀ ଦେଖି ଛବି—
 ସ୍ତବ୍ଧ ଆକାଶ, ନୀରବ ଶଶୀ ରବି,
 ତୋମାର ଚରଣପାନେ ନୟନ କରି ନତ
 ଭୁବନ ଦାଁଡ଼ିୟେ ଆଛେ ଏକାନ୍ତ ।

୧୭ ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ୧୩୧୭

ଯେତେବେଳେ ତୁମ ସହିତ ମୁଁ ଖେଳା କରୁଥିଲି, ଜାଣି ନ ଥିଲି ତୁମେ କିଏ । ସେତେବେଳେ ମନରେ ଭୟ ନଥିଲା, ଲାଜ ନ ଥିଲା । ଜୀବନ ଅଶାନ୍ତ ହୋଇ ବୋହି ଯାଉଥିଲା । ମୋର ସଖାପରି ତୁମେ ସକାଳେ କେତେ ଡାକିଛ- ତମ ସହିତ ସେଦିନ କେତେ ବଣ ଜଙ୍ଗଲ ଘୂରି ବୁଲିଥିଲି ।

ସେଦିନ ତୁମେ ଯେଉଁ ଗୀତ ସବୁ ଗାଉଥିଲ, କିଏ ତାର ଅର୍ଥ ଜାଣୁଥିଲା ! କେବଳ ତା ସହିତ ମୋର ପ୍ରାଣ ଗୀତ ଗାଉଥିଲା । ଅଶାନ୍ତ ହୃଦୟ ସଦା ଥିଲା ନୃତ୍ୟରତ । ଖେଳ ଶେଷରେ ଆଜି କଣ ଦେଖୁଛି-ସ୍ତବ୍ଧ ଆକାଶ, ନୀରବ ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ସାରା ଭୁବନ ତୁମ ଚରଣରେ ନତ ନୟନରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛି ।

୭୪

ଓଇ ରେ ତରୀ ଦିଲ ଖୁଲେ ।
ତୋର ବୋଝା କେ ନେବେ ତୁଲେ ।
ସାମନେ ଯଖନ ଯାବି ଓରେ
ଥାକ୍-ନା ପିଛନ ପିଛେ ପଡ଼େ—
ପିଠେ ତାରେ ବଇତେ ଗେଲି,
ଏକଲା ପଡ଼େ ରଇଲି କୂଲେ ।

ଘରେର ବୋଝା ଟେନେ ଟେନେ
ପାରେର ଘାଟେ ରାଖଲି ଏନେ,
ତାଇ-ଯେ ତୋରେ ବାରେ ବାରେ
ଫିରତେ ହଲ ଗେଲି ଭୁଲେ ।

ଡାକ୍‌ରେ ଆବାର ମାଝିରେ ଡାକ୍,
ବୋଝା ତୋମାର ଯାକ ଭେସେ ଯାକ୍,
ଜୀବନ ଖାନି ଉଜାଡ଼ କରେ
ସଁପେ ଦେ ତାର ଚରଣମୂଲେ ।

ତିନଧରିଆ
୧୮ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ୧୩୧୭

ହେଇ ଡଙ୍ଗା ମେଲଦେଲା । ତୋ ବୋଝ କିଏ ଉଠାଇବ ? ଆଗକୁ ଯେତେବେଳେ ଯିବୁ, ପଛରେ ପଛ କଥା ପଡ଼ି ରହୁ । ପିଠିରେ ସେସବୁ ବୋହି ଏକା କୂଳରେ ପଡ଼ିରହିଲୁ । ଘରର ବୋଝ ଟାଣି ଟାଣି ଘାଟରେ ରଖିଲୁ । ତେଣୁ ତୋତେ ଯେ ବାରମ୍ବାର ଫେରିବାକୁ ହେବ-ଭୁଲିଗଲୁ ।

ପୁଣି ନାଉରିଆକୁ ଡାକ । ବୋଝ ତୋର ଭାସିଯାଉ । ଜୀବନ ଉଜାଡ଼ କରି ତା ଚରଣରେ ସମର୍ପି ଦେ ।

୭୦

ଚିତ୍ତ ଆମାର ହାରାଲୋ ଆଜ
ମେଘେର ମାଝଖାନେ,
କୋଥାୟ ଛୁଟେ ଚଲେଛେ ସେ
କୋଥାୟ କେ ଜାନେ ।

ବିଜୁଲି ତାର ବୀଣାର ତାରେ
ଆଘାତ କରେ ବାରେ ବାରେ,
ବୁକେର ମାଝେ ବଜ୍ର ବାଜେ
କୀ ମହାତାନେ ।

ପୁଞ୍ଜ ପୁଞ୍ଜ ଭାରେ ଭାରେ
ନିବିଡ଼ ନୀଲ ଅନ୍ଧକାରେ
ଜଡ଼ାଲୋ ରେ ଅଙ୍ଗ ଆମାର
ଛଡ଼ାଲୋ ପ୍ରାଣେ ।

ପାଗଲ ହାଓୟା ନୃତ୍ୟେ ମାତି
ହଲ ଆମାର ସାଥେ ସାଥି,
ଅଟ୍ଟହାସେ ଧାୟ କୋଥା ସେ—
ବାରଣ ନା ମାନେ ।

ତିନଧରିୟା
୧୮ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ୧୩୧୭

ମେଘମାଳା ମଝିରେ ଚିତ୍ତ ମୋର ଆଜି ହଜିଯାଏ । କୁଆଡ଼େ ତାହା ଛୁଟିଚାଲିଛି କିଏ ଜାଣେ ? ତାର ବୀଣାତାରରେ ବିଜୁଳି ବାରମ୍ବାର ଆଘାତ କରେ । ବୁକୁରେ ବଜ୍ର ବାଜେ ମହା ଶବ୍ଦରେ ।

ନିବିଡ଼ ନୀଳ ଅନ୍ଧକାର ମୋ ଅଙ୍ଗକୁ ଜଡ଼ାଇ ଧରିଲା । ମୋର ପ୍ରାଣ ଛୁଡ଼ିଗଲା ।

ମୋ ସାଥିରେ ପାଗଳ ପବନ ନୃତ୍ୟରେ ମାତି ସାଥୀ ହେଲା । ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ କରି କୁଆଡ଼େ ସେ ଧାଏଁ, ବାରଣ ମାନେ ନା ।

୭୧

ଓଗୋ ମୌନ, ନା ଯଦି କଓ
　　　　ନାଇ କହିଲେ କଥା ।
ବକ୍ଷ ଭରି ବଇବ ଆମି
　　　　ତୋମାର ନୀରବତା ।
　　　　　　ସ୍ତବ୍ଧ ହୟେ ରଇବ ପଡ଼େ
　　　　　　ରଜନୀ ରୟ ଯେମନ କରେ
　　　　　　ଜ୍ୱାଲିୟେ ତାରା ନିମେଷହାରା
　　　　　　　　ଧୈର୍ଯ୍ୟେ ଅବନତା ।

ହବେ ହବେ ପ୍ରଭାତ ହବେ,
　　　　ଆଁଧାର ଯାବେ କେଟେ ।
ତୋମାର ବାଣୀ ସୋନାର ଧାରା
　　　　ପଡ଼ବେ ଆକାଶ ଫେଟେ ।
　　　　　　ତଖନ ଆମାର ପାଖିର ବାସାୟ
　　　　　　ଜାଗବେ କିଁ ଗାନ ତୋମାର ଭଷାୟ ।
　　　　　　ତୋମାର ତାନେ ଫୋଟାବେ ଫୁଲ
　　　　　　　　ଆମାର ବନଲତା ?

ତିନଧରିୟା
୧୮ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ୧୩୧୭

ହେ ମୌନ, ତୁମେ କଥା ନ କହିଲେ ନାହିଁ, ତୁମର ନୀରବତା ମୁଁ ହୃଦୟ ଭରି ବୋହିବି । ରାତ୍ରି ପରି ସ୍ତବ୍ଧ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଅବନତ ହୋଇ ଅପଲକ ତାରା ଜଳାଇ ମୁଁ ପଡ଼ି ରହିବି ।

ପ୍ରଭାତ ହେବ, ଅନ୍ଧକାର କଟିଯିବ । ଆକାଶ ଫୁଟାଇ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଧାରା ବାଣୀ ତୁମର ଝରିବ । ସେତେବେଳେ ମୋର ପକ୍ଷୀ ବସାରେ ତୁମର ଗୀତ ଜାଗି ଉଠିବ କି ? ତୁମ ତାନରେ ମୋର ବନଲତା ଫୁଲ ଫୁଟାଇବ କି ?

ଯତବାର ଆଲୋ ଜ୍ବାଲତେ ଚାଇ
           ନିବେ ଯାୟ ବାରେ ବାରେ ।
ଆମାର ଜୀବନେ ତୋମାର ଆସନ
           ଗଭୀର ଅନ୍ଧକାରେ ।
                ଯେ ଲତାଟି ଆଛେ ଶୁକାୟେଛେ ମୂଲ—
                କୁଁଡ଼ି ଧରେ ଶୁଧୁ, ନାହିଁ ଫୋଟେ ଫୁଲ,
                ଆମାର ଜୀବନେ ତବ ସେବା ତାଇ
                     ବେଦନାର ଉପହାରେ ।
ପୂଜା ଗୌରବ ପୁଣ୍ୟବିଭବ
           କିଛି ନାହି, ନାହି ଲେଶ—
ଏ ତବ ପୂଜାରୀ ପରିୟା ଏସେଛେ
           ଲଜ୍ଜାର ଦୀନ ବେଶ ।
                ଉତ୍ସବେ ତାର ଆସେ ନାଇ କେହ,
                ବାଜେ ନାଇ ବାଁଶି, ସାଜେ ନାଇ ଗେହ—
                କାଁଦିୟା ତୋମାୟ ଏନେଛେ ଡାକିୟା
                     ଭଙ୍ଗା ମନ୍ଦିର ଦ୍ବାରେ ।

ତିନଧରିୟା

୨୧ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ୧୩୧୭

ଯେତେଥର ଆଲୁଅ ଜଳାଇବାକୁ ଚାହେଁ, ସେତେଥର ଲିଭିଯାଉଛି । ମୋ ଜୀବନରେ ତୁମର ସ୍ଥାନ ଗଭୀର ଅନ୍ଧକାରରେ । ଯେଉଁ ଲତାଟି ଅଛି ତାର ମୂଳ ଶୁଖିଯାଇଛି । କଢ଼ି ଧରେ ମାତ୍ର ଫୁଲ ଫୁଟେନା । ମୋ ଜୀବନରେ ତୁମର ସେବା, ତେଣୁ ବେଦନାର ଉପହାର ।

ତୁମର ଏ ପୂଜାରୀ ପାଖରେ ପୂଜା-ଗୌରବ ନାହିଁ ବା ନାହିଁ ପୁଣ୍ୟର ବିଭବ । ଲଜ୍ଜାର ଦୀନବେଶ ପିନ୍ଧି ସେ ଆସିଛି । ତାର ଉତ୍ସବରେ କେହି ଆସନ୍ତି ନାହିଁ । ନା ସାଜସଜ୍ଜା ନା ବଂଶୀବାଦନ ହୁଏ ? ତୁମକୁ ଗୋଟେ ଭଙ୍ଗା ମନ୍ଦିରକୁ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଡାକି ଆଣିଛି ।

୭୩

ସବା ହତେ ରାଖବ ତୋମାୟ
ଆଡ଼ାଲ କ'ରେ
ହେନ ପୂଜାର ଘର କୋଥା ପାଇ
ଆମାର ଘରେ ।
ଯଦି ଆମାର ଦିନେ ରତେ
ଯଦି ଆମାର ସବାର ସାଥେ
ଦୟା କ'ରେ ଦାଓ ଧରା ତୋ
ରାଖବ ଧରେ ।
ମାନ ଦିବ ଯେ ତେମନ ମାନୀ
ନଇ ତୋ ଆମି,
ପୂଜା କରି ସେ ଆୟୋଜନ
ନାଇ ତୋ ସ୍ୱାମୀ ।
ଯଦି ତୋମାୟ ଭାଲୋବାସି
ଆପନି ବେଜେ ଉଠବେ ବାଁଶି,
ଆପନି ଫୁଟେ ଉଠବେ କୁସୁମ
କାନନ ଭ'ରେ ।

୨୧ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ୧୩୧୭

ମୋ ଘରେ ଏପରି ପୂଜାର ଘର କେଉଁଠୁ ପାଇବି ଯେ ତମକୁ ସମସ୍ତଙ୍କଠୁ ଆଡ଼୍ ଆଳରେ ରଖିବି ? ତୁମେ ଯଦି ଦିନ-ରାତି, ମୋ ଆପଣାର ସଭିଙ୍କ ଗହଣରେ ଦୟାକରି ଧରାଦେବ ତ, ଧରି ରଖିବି ।

ତୁମକୁ ପୂଜା ଓ ମାନ ଦେବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ମୋର ନାହିଁ । ଯଦି ତମକୁ ଭଲପାଏଁ, ଏ ବଂଶୀ ଆପଣାଛୁଏଁ ବାଜି ଉଠିବ । ବଗିଚ୍ଚରେ ଆପଣାଛୁଁ ଏ ଫୁଲ ଫୁଟିବ ।

୭୪

ବଜ୍ରେ ତୋମାର ବାଜେ ବାଁଶି,
　　　　ସେ କି ସହଜ ଗାନ ।
ସେଇ ସୁରେତେ ଜାଗବ ଆମି
　　　　ଦାଓ ମୋର ସେଇ କାନ ।
　　　　　　ଭୁଲବ ନା ଆର ସହଜେତେ
　　　　　　ସେଇ ପ୍ରାଣେ ମନ ଉଠବେ ମେତେ
　　　　　　ମୃତ୍ୟୁମାଝେ ଢାକା ଆଛେ
　　　　　　　　ଯେ ଅନ୍ତହୀନ ପ୍ରାଣ ।
ସେ ଝଡ଼ ଯେନ ସଇ ଆନନ୍ଦେ
　　　　ଚିତ୍ତ ବୀଣାର ତାରେ
ସପ୍ତ ସିନ୍ଧୁ ଦଶଦିଗନ୍ତ
　　　　ନାଚାଓ ଯେ ଝଙ୍କାରେ ।
　　　　　　ଆରାମ ହତେ ଛିନ୍ନ କ'ରେ
　　　　　　ସେଇ ଗଭୀରେ ଲଓ ଗୋ ମୋରେ
　　　　　　ଅଶାନ୍ତିର ଅନ୍ତରେ ଯେଥାୟ
　　　　　　　　ଶାନ୍ତି ସୁମହାନ ।

ତିନଧରିୟା
୨୧ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ୧୩୧୭

ମୋତେ ସେପରି କାନ ଦିଅ ଯେପରି ତୁମର ବଜ୍ର ଧ୍ୱନିରୂପୀ ବଂଶୀସ୍ୱନ ଶୁଣି ଜାଗି ଉଠିବି । ମୃତ୍ୟୁରେ ଢଙ୍କା ଅନ୍ତହୀନ ଯେ ପ୍ରାଣ, ତାହା ଜାଗି ଉଠିବ ମନରେ ।

ସପ୍ତସିନ୍ଧୁ ଓ ଦଶଦିଗନ୍ତ ଯେଉଁ ଝଙ୍କାରରେ ନଚୁଅ, ସେଇ ଝଡ଼-ଝଙ୍କାରକୁ ଚିତ୍ତବୀଣାର ତାରରେ ଯେପରି ଆନନ୍ଦରେ ସହିଯାଏ । ମୋତେ ସୁଖ ଆରାମରୁ ଦୂରେଇ ସେଇ ଗମ୍ଭୀରତାକୁ ନେଇଯାଅ ଅଶାନ୍ତି-ଅନ୍ତରରେ ଯେଉଁଠି ମହାନ ଶାନ୍ତି ରହିବ ।

୭୫

ଦୟା ଦିୟେ ହବେ ଗୋ ମୋର
ଜୀବନ ଧୁତେ ।
ନଇଲେ କି ଆର ପାରବ ତୋମାର
ଚରଣ ଛୁଁତେ ।
ତୋମାୟ ଦିତେ ପୂଜାର ଡାଲି
ବେରିୟେ ପଡ଼େ ସକଲ କାଲି,
ପରାନ ଆମାର ପାରି ନେ ତାଇ
ପାୟେ ଥୁତେ ।
ଏତ ଦିନ ତୋ ଛିଲ ନା ମୋର
କୋନୋ ବ୍ୟଥା,
ସର୍ବ ଅଙ୍ଗେ ମାଖା ଛିଲ
ମଲିନତା ।
ଆଜ ଓଇ ଶୁଭ୍ର କୋଲେର ତରେ
ବ୍ୟାକୁଲ ହୃଦୟ କେଁଦେ ମରେ;
ଦିୟୋ ନା ଗୋ ଦିୟୋ ନା ଆର
ଧୁଲାୟ ଶୁତେ ।

କଲିକତା
୨୪ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ୧୩୧୭

ମୋ ଜୀବନକୁ ତମ କରୁଣା ଦ୍ୱାରା ଧୋଇଦିଅ । ନଚେତ୍ ତୁମ ଚରଣ ଛୁଇଁବି କିପରି ? ତୁମର ପୂଜା ଦେବାକୁ ଡାଲିରେ କାଳିମା ଭରିଯାଏ । ତେଣୁ ମୋ ପ୍ରାଣ ତୁମ ପାଦତଳେ ମୁଁ ସମର୍ପି ପାରୁନାହିଁ ।

ଏତେ ଦିନ ମୋର କୌଣସି ବ୍ୟଥା ନ ଥିଲା । ମଳିନତା ସକଳ ଅଙ୍ଗରେ ମଖା ହୋଇଥିଲା । ଆଜି ସେଇ ଶୁଭ୍ର କୋଳରେ ଶୋଇବାକୁ ବ୍ୟାକୁଳ ହୃଦୟ ମୋର କାନ୍ଦି ମରେ । ମୋତେ ଆଉ ଧୂଳିରେ ଶୋଇବାକୁ ଦିଅନା ।

୭୬

ସଭ ଯଖନ ଭଙ୍ଗବେ ତଖନ

ଶେଷେର ଗାନ କି ଯାବ ଗେୟେ ।

ହୟତୋ ତଖନ କଣ୍ଠହାର

ମୁଖେର ପାନେ ରବ ଚେୟେ ।

ଏଖନୋ ଯେ ସୁର ଲଗେ ନି,

ବାଜବେ କି ଆର ସେଇ ରଗିଣୀ—

ପ୍ରେମେର ବ୍ୟଥା ସୋନାର ତାନେ

ସନ୍ଧ୍ୟାଗଗନ ଫେଲବେ ଛେୟେ ?

ଏତଦିନ ଯେ ସେଧେଛି ସୁର

ଦିନେ ରତେ ଆପନ—ମନେ,

ଭଗ୍ୟେ ଯଦି ସେଇ ସାଧନା

ସମାପ୍ତ ହୟ ଏଇ ଜୀବନେ—

ଏ ଜନମେର ପୂର୍ଣ ବାଣୀ

ମାନସବନେର ପଦ୍ମଖାନି

ଭସାବ ଶେଷ ସାଗର-ଗାନେ

ବିଶ୍ୱଗାନେର ଧାର ବେୟେ ।

କଲିକତା

୨୪ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ୧୩୧୭

ସଭା ଶେଷରେ ମୁଁ କଣ ଶେଷ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇପାରିବି ? ହୁଏତ ସେତେବେଳେ ତୁମ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ରହିଥିବି । ଯେଉଁ ସୁର ଆଜିଯାଏଁ ଗୀତ ହୋଇନି ସେ ରାଗିଣୀ ଆଉ କଣ ବାଜିବ ? ପ୍ରେମର ବ୍ୟଥା ସନ୍ଧ୍ୟା ଗଗନକୁ କଣ ଛାଇଦେବ ?

ଯେଉଁ ସୁର ଦିନରାତି ଆପଣା ଛାଏଁ ସାଧୁଛି ଏ ଜୀବନରେ ତାହା ଯଦି ସମାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତା ! ଏ ଜନ୍ମର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ତଥା ମାନସ ବନର କମଳକୁ, ବିଶ୍ୱ ଗାନର ଧାରରେ ମୁଁ ଯଦି ସାଗର ଆଡ଼କୁ ବୁହାଇ ଦିଅନ୍ତି !

୬୭

ଚିରଜନମେର ବେଦନା,
ଓହେ ଚିର ଜୀବନେର ସାଧନା,
ତୋମାର ଆଗୁନ ଉଠୁକ ହେ ଜ୍ୱଲେ,
କୃପା କରିୟୋ ନା ଦୁର୍ବଲ ବଲେ
ଯତ ତାପ ପାଇ ସହିବାରେ ଚାଇ—
ପୁଡ଼େ ହୋକ ଛାଇ ବାସନା ।

ଅମୋଘ ଯେ ଡାକ ସେଇ ଡାକ ଦାଓ,
ଆର ଦେରି କେନ ମିଛେ ।
ଯା ଆଛେ ବାଁଧନ ବକ୍ଷ ଜଡ଼ାୟେ
ଛିଁଡେ ପଡ଼େ ଯାକ ପିଛେ ।

ଗରଜି ଗରଜି ଶଂଖ ତୋମାର
ବାଜିୟା ବାଜିୟା ଉଠୁକ ଏବାର,
ଗର୍ବ ଟୁଟିୟା ନିଦ୍ରା ଛୁଟିୟା
ଜାଗୁକ ତୀବ୍ର ଚେତନା ।

କଲିକତା
୨୬ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ୧୩୧୭

ଚିର ଜୀବନର ବେଦନା ମୋର ଚିର ଜୀବନର ସାଧନା । ତୁମର ଅଗ୍ନି ମୋ ଭିତରେ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହୋଇଉଠୁ । ଦୁର୍ବଳ ବୋଲି ମୋତେ କୃପା କରନା । ଯେତେ ତାପ ସବୁ ସହିବାକୁ ଚାହେଁ । ମୋର ସକଳ ବାସନାପୋଡ଼ି ପାଉଁଶହେଉ ।

ଅଯଥା ବିଳମ୍ବ ନକରି ଅମୋଘ ଡାକରେ ମୋତେ ଡାକିଦିଅ । ଯାହା ବନ୍ଧନ ଅଛି ଛିନ୍ନ ପଛରେ ପଡ଼ିରହୁ । ତମର ଶଂଖ ଏଥର ଗର୍ଜି ବାଜିଉଠୁ । ମୋର ଗର୍ବ ଭାଙ୍ଗି, ନିଦ୍ରା ଛାଡ଼ି ତୀବ୍ର ଚେତନା ଜାଗ୍ରତ ହେଉ ।

୭୮

ତୁମି ଯଖନ ଗାନ ଗାହିତେ ବଲ'
ଗର୍ବ ଆମାର ଭରେ ଓଠେ ବୁକେ,
ଦୁଇ ଆଁଖି ମୋର କରେ ଛଲଛଲ
ନିମେଷହାରା ଚେୟେ ତୋମାର ମୁଖେ ।

କଠିନ କଟୁ ଯା ଆଛେ ମୋର ପ୍ରାଣେ
ଗଲିତେ ଚାୟ ଅମୃତମୟ ଗାନେ,
ସବ ସାଧନା ଆରାଧନା ମମ
ଉଡ଼ିତେ ଚାୟ ପାଖିର ମତୋ ସୁଖେ ।

ତୃପ୍ତ ତୁମି ଆମାର ଗୀତରାଗେ,
ଭାଲେ ଲାଗେ ତୋମାର ଭାଲେ ଲାଗେ—
ଜାନି ଆମି ଏଇ ଗାନେରଇ ବଲେ
ବସି ଗିୟେ ତୋମାରି ସମ୍ମୁଖେ ।

ମନ ଦିୟେ ଯା'ର ନାଗାଲ ନାହି ପାଇ
ଗାନ ଦିୟେ ସେଇ ଚରଣ ଛୁୟେଁ ଯାଇ,
ସୁରେର ଘୋରେ ଆପନାକେ ଯାଇ ଭୁଲେ
ବନ୍ଧୁ ବ'ଲେ ଡାକି ମୋର ପ୍ରଭୁକେ ।

୨୭ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ୧୩୧୭

ତୁମେ ମୋତେ ଯେତେବେଳେ ଗୀତ ଗାଇବାକୁ କୁହ ମୋ ବୁକୁ ଗର୍ବରେ ଫୁଲିଉଠେ । ମୋର ଦୁଇ ଆଖି ଛଳଛଳ କରିଉଠେ–ନିଷ୍ପଲକ ନୟନରେ ମୁଁ ତୁମ ମୁଖକୁ ଚାହିଁ ରହେ । ମୋ ପ୍ରାଣରେ କଟୁ ଓ କଠିଣ ଯାହା ଅଛି, ଅମୃତମୟ ଗୀତରେ ତାହା ତରଳିବାକୁ ଚାହେଁ । ମୋର ସକଳ ସାଧନା, ଆରାଧନା ସହଜରେ ପକ୍ଷୀପରି ଉଡ଼ି ଯିବାକୁ ଚାହେଁ ।

ମୋ ଗୀତରେ ତୁମେ ତୃପ୍ତ । ଜାଣେ, ଏ ଗୀତ ବଳରେ ମୁଁ ତୁମ ସମ୍ମୁଖରେ ବସେ । ଯାହାର ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ମନ ଅର୍ପଣ କରି ମୁଁ ପାଏ ନାହିଁ, ତାହାର ଚରଣ ଗୀତ ବଳରେ ଛୁଇଁ ପାରେଁ । ସୁର ବଳରେ ଆପଣାକୁ ଭୁଲି ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ବି ବନ୍ଧୁ ବୋଲି ଡାକେ ।

ধায় যেন মোর সকল ভালোবাসা
প্রভু, তোমার পানে, তোমার পানে, তোমার পানে ।
যায় যেন মোর সকল গভীর আশা
প্রভু, তোমার কানে, তোমার কানে, তোমার কানে ।
চিত্ত মম যখন যেথায় থাকে
সাড়া যেন দেয় সে তোমার ডাকে,
যত বাধা সব টুটে যায় যেন
প্রভু, তোমার টানে, তোমার টানে, তোমার টানে ।
বাহিরের এই ভিক্ষাভরা থালি
এবার যেন নিঃশেষে হয় খালি—
অন্তর মোর গোপনে যায় ভরে
প্রভু, তোমার দানে, তোমার দানে, তোমার দানে ।
হে বন্ধু মোর, হে অন্তরতর
এ জীবনে যা-কিছু সুন্দর
সকলই আজ বেজে উঠুক সুরে
প্রভু, তোমার গানে, তোমার গানে, তোমার গানে ।

কলিকতা
২৮ জ্যৈষ্ঠ ১৩১৭

ପ୍ରଭୁ ! ମୋର ସମସ୍ତ ପ୍ରେମ ତୁମ ଆଡ଼କୁ ଯାଉ, ମୋର ସମସ୍ତ ଆଶା ତୁମ କର୍ଣ୍ଣଗୋଚର ହେଉ ।

ମୋ ମନ ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁଠି ଥାଉନା କାହିଁକି ତୁମ ଡାକରେ ଜବାବ ଦେଉ । ତୁମ ଆକର୍ଷଣରେ ଯେତେ ବାଧା ସବୁ ଯେପରି ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଯାଉ ।

ବାହ୍ୟ ଭିକ୍ଷାରେ ଭର୍ତ୍ତି ଏ ଥାଳ ଯେପରି ନିଃଶେଷ ହୋଇ ଖାଲିଯାଉ । ତୁମ ଦାନରେ ମୋ ଅନ୍ତର ଗୋପନରେ ଭରିଯାଉ ।

ହେ ବନ୍ଧୁ ମୋର, ହେ ଅନ୍ତରତର, ଏ ଜୀବନରେ ଯାହା କିଛି ସୁନ୍ଦର ସେ ସବୁ କିଛି ଆଜି ତୁମ ଗୀତରେ ବାଜିଉଠୁ ।

୮୦

ତାର ଦିନେର ବେଲା ଏସେଛିଲ
ଆମାର ଘରେ—
ବଲେଛିଲ, 'ଏକଟି ପାଶେ
ରଇବ ପ'ଡ଼େ ।'
ବଲେଛିଲ, 'ଦେବତା ସେବାୟ
ଆମାର ହବ ତୋମାର ସହାୟ—
ଯା-କିଛୁ ପାଇ ପ୍ରସାଦ ଲବ
ପୂଜାର ପରେ' ।
ଏମନି କରେ ଦରିଦ୍ର କ୍ଷୀଣ
ମଲିନ ବେଶେ
ସଂକୋଚେତେ ଏକଟି କୋଣେ
ରଇଲ ଏସେ ।
ରାତେ ଦେଖି ପ୍ରବଲ ହୟେ
ପଶେ ଆମାର ଦେବାଲୟେ,
ମଲିନ ହାତେ ପୂଜାର ବଲି
ହରଣ କରେ ।

ବୋଲପୁର
୨୯ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ୧୩୧୭

ଥରେ ଦିନବେଳା ସେ' ମୋ ଘରକୁ ଆସିଥିଲେ । କହିଥିଲେ, ଘରର ଗୋଟିଏ କୋଣରେ ପଡ଼ି ରହିବ । ଦେବତା ସେବାରେ ତୁମକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ଓ ପୂଜା ପରେ ପ୍ରସାଦ ପାଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହିବ ।

ଏପରି ସେ ଦରିଦ୍ର, ମଳିନ, କ୍ଷୀଣ ବେଶରେ ସଂକୋଚେ ଗୋଟିଏକୋଣରେ ପଡ଼ି ରହିଲା । ରାତିରେ ଦେଖିଲି, ପ୍ରତାପରେ ସେ ମୋ ଦେବାଳୟରେ ପଶି ପୂଜା ନୈବେଦ୍ୟ ହରଣ କରୁଛି ।

୮୧

ତାଗ ତୋମାର ନାମେ ବାଟେର ମାଝେ
    ମାସୁଲ ଲୟ ଯେ ଧରି,
  ଦେଖି ଶେଷେ ଘାଟେ ଏସେ
    ନାଇକୋ ପାରେର କଡ଼ି ।
  ତାରା ତୋମାର କାଜେର ଭାନେ
  ନାଶ କରେ ଗୋ ଧନେ ପ୍ରାଣେ,
  ସାମାନ୍ୟ ଯା ଆଛେ ଆମାର
    ଲୟ ତା ଅପହରି ।
  ଆଜକେ ଆମି ଚିନେଛି ସେଇ
    ଛଦ୍ମବେଶୀ-ଦଲେ,
  ତାରାଓ ଆମାୟ ଚିନେଛେ ହାୟ
    ଶକ୍ତିବିହୀନ ବ'ଲେ ।
  ଗୋପନ ମୂର୍ତ୍ତି ଛେଡ଼େଛେ ତାଇ,
  ଲଜ୍ଜାଶରମ ଆର କିଛୁ ନାଇ,
  ଦାଁଡ଼ିୟେଛେ ଆଜ ମାଥା ତୁଲେ
    ପଥ ଅବରୋଧ କରି ।

ବୋଲପୁର
୨୯ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ୧୩୧୭

ସେମାନେ ବାଟରେ ତୁମ ନାମରେ ମାସୁଲ ଆଦାୟ କରନ୍ତି, ଶେଷରେ ଘାଟକୁ ଆସି ଦେଖେଁ ପାରହେବାପାଇଁ କଉଡ଼ିନାହିଁ । ତୁମ କାମ ନାଁରେ ସେମାନେ ଧନେ ପ୍ରାଣେ ନାଶ କରନ୍ତି, ସାମାନ୍ୟ ଯାହା ଅଛି ତାହାକୁ ଅପହରଣ କରି ନିଅନ୍ତି ।

ସେଇ ଛଦ୍ମବେଶୀ ଦଳକୁ ଆଜ ମୁଁ ଚହ୍ନିଛି । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ଶକ୍ତି ବିହୀନ ବୋଲି ଚହ୍ନିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଅଉ କିଛି ଲଜ୍ୟା ସରମ ଗୋପନତା ଛାଡ଼ି, ସେମାନେ ଆଜ ମଥାଟେକ ପଥ ଅବରୋଧ କରି ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି ।

୮୨

ଏଇ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାରତେ ଜାଗେ ଆମାର ପ୍ରାଣ,
ପାଶେ ତୋମାର ହବେ କି ଆଜ ସ୍ଥାନ—
ଦେଖତେ ପାବ ଅପୂର୍ବ ସେଇ ମୁଖ,
ରଇବେ ଚେୟେ ହୃଦୟ ଉତ୍ସୁକ,
ବାରେ ବାରେ ଚରଣ ଘିରେ ଘିରେ
ଫିରବେ ଆମାର ଅଶ୍ରୁଭରା ଗାନ ?

ସାହସ କରେ ତୋମାର ପଦମୂଲେ
ଆପନାରେ ଆଜ ଧରି ନାଇ ଯେ ତୁଲେ,
ପଡ଼େ ଆଛି ମାଟିତେ ମୁଖ ରେଖେ
ଫିରିୟେ ପାଛେ ଦାଓ ଏ ଆମାର ଦାନ ।

ଆପନି ଯଦି ଆମାର ହାତେ ଧରେ
କାଛେ ଏସେ ଉଠତେ ବଲ' ମୋରେ
ତବେ ପ୍ରାଣେର ଅସୀମ ଦରିଦ୍ରତା
ଏଇ ନିମେଷେଇ ହବେ ଅବସାନ ।

ବୋଲପୁର
୨୯ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ୧୩୧୭

ଏଇ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ରାତିରେ ମୋର ପ୍ରାଣ ଜାଗ୍ରତ, ପାଖରେ ତୁମର ଆଜି ସ୍ଥାନ ପାଇବି କି ? ସେଇ ଅପୂର୍ବ ମୁଖ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବି, ଉତ୍ସୁକ ହୃଦୟ ଚାହିଁ ରହିବ । ଚରଣକୁ ଘେରି ଘେରି ବାରମ୍ବାର ମୋର ଅଶ୍ରୁଭରା ଗାନ ଗୁଡ଼ାଇହେବ ?

ସାହସ କରି ଆଜି ତୁମ ପଦ ମୂଳରେ ନିଜକୁ ଟେକି ଧରିନାହିଁ, ମାଟିରେ ମୁହଁ ରଖି ପଡ଼ି ଅଛି, କାଳେ ମୋର ଏ ଦାନ ତମେ ଫେରାଇ ଦେବ ।

ନିଜେ ଯଦି ମୋର ହାତ ଧରି ପାଖକୁ ଆସି ଉଠିବାକୁ କୁହ, ତାହେଲେ ପ୍ରାଣର ଅସୀମ ଦରିଦ୍ରତାର ଏଇ ନିମିଷରେଇ ଅବସାନ ହେବ ।

୮୩

କଥା ଛିଲ ଏକ-ତରୀତେ କେବଲ ତୁମି ଆମି
ଯାବ ଅକାରଣେ ଭେସେ କେବଲ ଭେସେ,
ତ୍ରିଭୁବନେ ଜାନବେ ନା କେଉ ଆମରା ତୀର୍ଥଗାମୀ
କୋଥାୟ ଯେତେଛି କୋନ୍ ଦେଶେ ସେ କୋନ୍ ଦେଶେ ।
କୂଲହାରା ସେଇ ସମୁଦ୍ର-ମାଝଖାନେ
ଶୋନାବ ଗାନ ଏକଲା ତୋମାର କାନେ,
ଢେଉୟେର ମତନ ଭାଷା-ବାଁଧନ-ହାରା
ଆମାର ସେଇ ରାଗିଣୀ ଶୁନବେ ନୀରବ ହେସେ ।

ଆଜଓ ସମୟ ହୟ ନି କି ତାର, କାଜ କି ଆଛେ ବାକି ।
ଓଗୋ ଓଇ-ଯେ ସନ୍ଧ୍ୟା ନାମେ ସାଗର ତୀରେ ।
ମଲିନ ଆଲୋୟ ପାଖା ମେଲେ ସିନ୍ଧୁପାରେର ପାଖି
ଆପନ କୁଲାୟ-ମାଝେ ସବାଇ ଏଲ ଫିରେ ।
କଖନ ତୁମି ଆସବେ ଘାଟେର 'ପରେ
ବାଁଧନଟୁକୁ କେଟେ ଦେବାର ତରେ ।
ଅସ୍ତରବିର ଶେଷ ଆଲୋଟିର ମତୋ
ତରୀ ନିଶୀଥ-ମାଝେ ଯାବେ ନିରୁଦ୍ଦେଶେ ।

ବୋଲପୁର
୩୦·ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ୧୩୧୭

କଥାଥିଲା ଏକ ଡଙ୍ଗାରେ କେବଳ ତୁମେ ଓ ମୁଁ ଅକାରଣ କେବଳ ଭାସି-ଯିବା । ତ୍ରିଭୁବନରେ କେହି ଜାଣିବେ ନାହିଁ ଯେ ତୀର୍ଥଗାମୀ ଆମେ କେଉଁ ଦେଶକୁ ଯାଉଛୁ । କୂଳହରା ସେଇ ସମୁଦ୍ର ମଝିରେ ଏକା ତୁମର କାନରେ ଗୀତ ଶୁଣାଇବି । ଢେଉପରି ଭାଷା-ବନ୍ଧନ-ହରା ମୋର ସେଇ ରାଗିଣୀ ତୁମ ସହାସ୍ୟ ନୀରବତାରେ ଶୁଣିବ ।

ଆଜିବି କଣ ସେ ସମୟ ହୋଇନି, କି କାମ ବାକି ଅଛି ? ଆଗୋ, ଏଇଯେ ସାଗର ତୀରରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ନଇଁ ଆସୁଛି । ସିନ୍ଧୁପାରର ପକ୍ଷୀ ମଳିନ ଆଲୋକରେ ପକ୍ଷ ମେଲୁଛି, ଆପଣା କୁଳାୟକୁ ସମସ୍ତେ ଫେରିଲେ । ତୁମେ କେତେବେଳେ ଘାଟକୁ ଆସିବ, ବନ୍ଧନ ଟିକକ କାଟିଦେବାପାଇଁ । ଅସ୍ତରବିର ଶେଷ ଆଲୋକଟି ପରି ମଝି ରାତିରେ ତରୀ ନିରୁଦ୍ଦେଶ ଭାସିଯିବ ।

୮୪

ଆମାର ଏକଲା ଘରେର ଆଡ଼ାଲ ଭେଙ୍ଗେ
ବିଶାଲ ଭବେ
ପ୍ରାଣେର ରଥେ ବାହିର ହତେ
ପାରବ କବେ ।
ପ୍ରବଲ ପ୍ରେମେ ସବାର ମାଝେ
ଫିରବ ଧେୟେ ସକଲ କାଜେ,
ହାଟେର ପଥେ ତୋମାର ସାଥେ
ମିଲନ ହବେ ।
ପାଣେର ରଥେ ବାହିର ହତେ
ପାରବ କବେ ।

ନିଖିଲ ଆଶା—ଆକାଙ୍‌କ୍ଷା-ମୟ
ଦୁଃଖେ ସୁଖେ,
ଝାଁପ ଦିୟେ ତାର ତରଙ୍ଗପାତ
ଧରବ ବୁକେ ।
ମନ୍ଦ-ଭଲେର ଆଘାତ-ବେଗେ
ତୋମାର ବୁକେ ଉଠବ ଜେଗେ,
ଶୁନବ ବାଣୀ ବିଶ୍ୱ ଜନେର
କଲରବେ ।
ପ୍ରାଣେର ରଥେ ବାହିର ହତେ
ପାରବ କବେ ।

୧ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ମୋର ଏକାକୀ ଘରର ଆଡ଼୍‌ଆଳ ଭାଙ୍ଗି ଏଇ ବିଶାଳ ଭବରେ ପ୍ରାଣର ରଥରେ କେବେ ବାହାରି ପାରିବି । ପ୍ରବଳ ପ୍ରେମରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସବୁକାମରେ ଧାଇଁ ବୁଲିବି । ହାଟର ପଥରେ ତୁମ ସହ ମିଳନ ହବ, କେବେ ପ୍ରାଣର ରଥରେ ବାହାରି ପାରିବି ?

ଆଶା-ଆକାଂକ୍ଷାମୟ ନିଖିଳର ସୁଖ-ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟକୁ ଡେଇଁପଡ଼ି ତାର ତରଙ୍ଗ-ଘାତକୁ ବକ୍ଷରେ ବହନ କରିବି । ଭଲ-ମନ୍ଦର ଆଘାତ ବେଗରେ ତୁମ ବୁକୁରେ ଜାଗି ଉଠିବି, ବିଶ୍ୱଜନର କଳରବରେ ତୁମର ବାଣୀ ଶୁଣିବି । କେବେ ପ୍ରାଣର ରଥରେ ବାହାରି ପାରିବି ?



୮୫

ଏକା ଆମି ଫିରବ ନା ଆର
ଏମନ କରେ—
ନିଜେର ମନେ କୋଣେ କୋଣେ
ମୋହେର ଘୋରେ ।
ତୋମାୟ ଏକଲା ବାହୁର ବାଁଧନ ଦିୟେ
ଛୋଟୋ କରେ ଘିରତେ ଗିୟେ
ଆପନାକେ ଯେ ବାଁଧି କେବଲ
ଆପନ ଡୋରେ ।
ଯଖନ ଆମି ପାବ ତୋମାୟ
ନିଖିଲ-ମାଝେ
ସେଇ ଖନେ ହୃଦୟେ ପାବ
ହୃଦୟରାଜେ ।
ଏଇ ଚିତ୍ତ ଆମାର ବୃନ୍ତ କେବଲ,
ତାରି 'ପରେ ବିଶ୍ୱକମଲ—
ତାରି 'ପରେ ପୂର୍ଣ ପ୍ରକାଶ
ଦେଖାଓ ମୋରେ ।

୨ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ଏମିତ ଭାବରେ ନିଜ ମନର କୋଣେ କୋଣେ ମୋହାଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ଏକା ଆଉ ଘୁରି ବୁଲିବି ନାହିଁ । ତୁମକୁ ସ୍ନେହଭାବ ବାହୁର ବନ୍ଧନ ଦେଇ ଏକାକୀ ଘେରି ନେବାକୁ ଯାଇ ଆପଣାକୁହିଁ ଆପଣା ଡୋରରେ କେବଳ ବାନ୍ଧୁଛି ।

ଯେଉଁବେଳେ ତୁମକୁ ନିଖିଳ ମଧ୍ୟରେ ପାଇବି, ସେଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ହୃଦୟରେ ହୃଦୟରାଜଙ୍କୁ ପାଇବି । ଏଇ ଚିତ୍ତ ମୋର କେବଳ ବୃନ୍ତଟିଏ, ତାରି ଉପରେ ବିଶ୍ୱକମଳର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକାଶ ତୁମର ଦେଖାଅ ।

୮୭

ଆମାରେ ଯଦି ଜାଗାଲେ ଆଜି, ନାଥ,
ଫିରେ ନା ତବେ ଫିରେ ନା, କରେ
କରୁଣ ଆଁଖିପାତ ।

ନିବିଡ଼ ବନଶାଖାର 'ପରେ
ଆଷାଢ଼-ମେଘେ ବୃଷ୍ଟି ଝରେ,
ବାଦଲ ଭରା ଆଲସ ଭରେ
ଘୁମାୟେ ଆଛେ ରାତ ।
ଫିରେ ନା ତୁମି ଫିରେ ନା, କରେ
କରୁଣ ଆଁଖିପାତ ।

ବିରାମହୀନ ବିଜୁଲିଘାତେ
ନିଦ୍ରାହାରା ପ୍ରାଣ
ବରଷା ଜଲ ଧାରାର ସାଥେ
ଗାହିତେ ଚାହେ ଗାନ ।

ହୃଦୟ ମୋର ଚୋଖେର ଜଲେ
ବାହିର ହଲ ତିମିରତଲେ;
ଆକାଶ ଖୋଁଜେ ବ୍ୟାକୁଲ ବଲେ
ବାଡ଼ାୟେ ଦୁଇ ହାତ ।
ଫିରେ ନା ତୁମି ଫିରେ ନା, କରେ
କରୁଣ ଆଁଖିପାତ ।

୩ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ହେ ନାଥ, ଯଦି ମୋତେ ଜାଗ୍ରତ କଲ, ତେବେ ଫେରିଯାଅନାହିଁ, କରୁଣ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କର । ନିବିଡ଼ ବନଶାଖା ଉପରେ ଆଷାଢ଼ ମେଘର ବୃଷ୍ଟି ଝରୁଛି, ବାଦଲଭରା ରାତି ଅଳସରେ ଶୋଇଯାଇଛି । ତୁମେ ଫେରନାହିଁ, କରୁଣ ଦୃଷ୍ଟି-ପାତ କର ।

ବିରାମହୀନ ବିଜୁଳିପାତରେ ମୋର ନିଦ୍ରାହରା ପ୍ରାଣ ବରଷାଧାରା ସହ ଗୀତ-ଗାଇବାକୁ ଚାହେଁ ।

ହୃଦୟ ମୋର ସାଶ୍ରୁ ନୟନରେ ତମିରତଳେ ବହିଗଛି, ବ୍ୟାକୁଳଭାବେ ଦି'ହାତ ବଢ଼ାଇ ଆକାଶ ଖୋଜୁଛି, ତୁମେ ଫେରିଯାଅନାହିଁ କରୁଣ ନୟନପାତ କର ।



୮୬

ଛିନ୍ନ କ'ରେ ଲଓ ହେ ମୋରେ
ଆର ବିଲମ୍ବ ନୟ ।
ଧୂଲାୟ ପାଛେ ଝରେ ପଡ଼ି
ଏଇ ଜାଗେ ମୋର ଭୟ ।
ଏ ଫୁଲ ତୋମାର ମାଲାର ମାଝେ
ଠାଁଇ ପାବେ କି ଜାନି ନା ଯେ,
ତବୁ ତୋମାର ଆଘାତଟି ତାର
ଭଗ୍ୟେ ଯେନ ରୟ ।
ଛିନ୍ନ କରେ, ଛିନ୍ନ କରେ,
ଆର ବିଲମ୍ବ ନୟ ।

କଖନ୍ ଯେ ଦିନ ଫୁରିୟେ ଯାବେ—
ଆସବେ ଆଁଧାର କ'ରେ,
କଖନ୍ ତୋମାର ପୂଜାର ବେଲା
କାଟବେ ଅଗୋଚରେ ।
ଯେଟୁକୁ ଏର ରଙ୍ଗ ଧରେଛେ,
ଗନ୍ଧେ ସୁଧାୟ ବୁକ ଭରେଛେ,
ତୋମାର ସେବାୟ ଲଓ ସେଟୁକୁ
ଥାକତେ ସୁସମୟ ।
ଛିନ୍ନ କରେ, ଛିନ୍ନ କରେ
ଆର ବିଲମ୍ବ ନୟ ।

୩ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ଆଉ ବିଳମ୍ବ କରନା, ମୋତେ ଛିନ୍ନ କରିନିଅ, ଧୂଳିରେ କାଳେ ଝରିପଡ଼ିବ, ମୋର ଏଇ ଭୟ ହେଉଛି । ଏ ଫୁଲ ତୁମ ମାଳା ମଝିରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବକିନା ମୁଁ ଯେ ଜାଣେନା, ତଥାପି ତୁମର ଆଘାତଟି ଯେପରି ତାର ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟେ ।

କେବେ ଯେ ଦିନ ଶେଷ ହୋଇଯିବ, ଅନ୍ଧାର ହୋଇ ଆସିବ, ତୁମର ପୂଜା ବେଳା କେତେବେଳେ ଅଗୋଚରରେ କଟିଯିବ । ଯେତକ ଟିକିଏ ରଙ୍ଗ ଲାଗିଛି, ଗନ୍ଧସୁଧାରେ ହୃଦୟ ଭରିଛି, ସେଇ ଟିକକୁ ସମୟ ଥାଉଁଥାଉଁ ତୁମ ସେବାପାଇଁ ନିଅ । ବିଳମ୍ବ ନକର ମୋତେ ଛିନ୍ନ କର ।



୮୮

ଚାଇ ଗୋ ଆମି ତୋମାରେ ଚାଇ,
ତୋମାୟ ଆମି ଚାଇ—
ଏଇ କଥାଟି ସଦାଇ ମନେ
ବଲତେ ଯେନ ପାଇ ।
ଆର ଯା-କିଛୁ ବାସନାତେ
ଘୁରେ ବେଡ଼ାଇ ଦିନେ ରାତେ
ମିଥ୍ୟା ସେ-ସବ ମିଥ୍ୟା, ଓଗୋ,
ତୋମାୟ ଆମି ଚାଇ ।
ରାତ୍ରି ଯେମନ ଲୁକିୟେ ରାଖେ
ଆଲୋର ପ୍ରାର୍ଥନାଇ,
ତେମନି ଗଭୀର ମୋହେର ମାଝେ
ତୋମାୟ ଆମି ଚାଇ ।
ଶାନ୍ତିରେ ଝଡ଼ ଯଖନ ହାନେ
ଶାନ୍ତି ତବୁ ଚାୟ ସେ ପ୍ରାଣେ,
ତେମନି ତୋମାୟ ଆଘାତ କରି
ତବୁ ତୋମାୟ ଚାଇ

୩ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ମୁଁ ତୁମକୁହିଁ ଚାହେଁ—ଏଇ କଥାଟି ଯେପରି ସବୁବେଳେ ମନ ଭିତରେ କହିପାରେଁ । ଦିନରାତି ଆଉ ଯେଉଁ ସବୁ ବାସନାରେ ଘୂରିବୁଲେଁ, ସେସବୁ ମିଥ୍ୟା, କେବଳ ତୁମକୁ ମୁଁ ଚାହେଁ ।

ରାତି ଯେପରି ଆଲୋକର ପ୍ରାର୍ଥନାକୁ ଲୁକ୍‌କାୟିତ କରି ରଖେ, ସେଇପରି ମୋରି ମଧ୍ୟରେ ତୁମକୁ ମୁଁ ଚାହେଁ । ଝଡ଼ ଯେପରି ଶାନ୍ତିକୁ ହତ୍ୟାକରେ, ତଥାପି ଶାନ୍ତିକୁହିଁ ପ୍ରାଣରେ କାମନା କରେ, ସେଇପରି ମୁଁ ତୁମକୁ ଆଘାତ କରିସୁଦ୍ଧା ତୁମକୁହିଁ ଚାହେଁ ।

୮୯

ଆମାର ଏ ପ୍ରେମ ନୟ ତୋ ଭୀରୁ,
ନୟ ତୋ ହୀନବଲ—
ଶୁଧୁ କି ଏ ବ୍ୟାକୁଲ ହୟେ
ଫେଲବେ ଅଶ୍ରୁଜଲ ।
ମନ୍ଦମଧୁର ସୁଖେ ଶୋଭାୟ
ପ୍ରେମକେ କେନ ଘୁମେ ଡୋବାୟ ।
ତୋମାର ସାଥେ ଜାଗତେ ସେ ଚାୟ
ଆନନ୍ଦେ ପାଗଲ ।
ନାଚ' ଯଖନ ଭୀଷଣ ସାଜେ
ତୀବ୍ର ତାଲେର ଆଘାତ ବାଜେ,
ପାଲାୟ ତ୍ରାସେ ପାଲାୟ ଲାଜେ
ସନ୍ଦେହ ବିହ୍ୱଲ ।
ସେଇ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ମନୋହରେ
ପ୍ରେମ ଯେନ ମୋର ବରଣ କରେ,
କ୍ଷୁଦ୍ର ଆଶାର ସ୍ୱର୍ଗ ତାହାର
ଦିକ ସେ ରସାତଲ ।

୪ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ମୋର ଏ ପ୍ରେମତ ଭୀରୁ, ଦୁର୍ବଳ ନୁହେଁ, କାହିଁକି କେବଳ ବ୍ୟାକୁଳ ଅଶ୍ରୁଜଳ ବୁହାଇବ ? ମନ୍ଦମଧୁର ସୁଖ ଶୋଭା ଏ ପ୍ରେମକୁ କାହିଁକି ନିଦ୍ରାମଗ୍ନ କରିଦିଏ ? ତୁମ ସଙ୍ଗ ସେ ଆନନ୍ଦରେ ପାଗଳ ହୋଇ ଜାଗିବାକୁ ଚାହେଁ ।

ଯେତେବେଳେ ଭୀଷଣ ସାଜରେ ତୀବ୍ର ତାଳର ଆଘାତରେ ତୁମେ ନାଚ, ସେତେବେଳେ ସେ ସନ୍ଦେହ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ତ୍ରାସରେ, ଲଜ୍ୟାରେ ପଳାଏ । ସେଇ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ମନୋହରକୁ ମୋର ପ୍ରେମ ଯେପରି ବରଣ କରୁ, ତାର କ୍ଷୁଦ୍ର ଆଶାର ସ୍ୱର୍ଗ ଯେପରି ରସାତଳକୁ ଠେଲିଦେଉ ।

ଆରେ ଆଘାତ ସଇବେ ଆମାର,
ସଇବେ ଆମାରେ—
ଆରେ କଠିନ ସୁରେ ଜୀବନ—
ତାରେ ଝଂକାରେ ।
ଯେ ରାଗ ଜାଗାଓ ଆମାର ପ୍ରାଣେ
ବାଜେ ନି ତା ଚରମ ତାନେ,
ନିଠୁର ମୂର୍ଚ୍ଛନାୟ ସେ ଗାନେ
ମୂର୍ତ୍ତି ସଞ୍ଚାରେ ।
ଲଗେ ନା ଗୋ କେବଲ ଯେନ
କୋମଲ କରୁଣା,
ମୃଦୁ ସୁରେର ଖେଲାୟ ଏ ପ୍ରାଣ
ବ୍ୟର୍ଥ କୋରେ ନା ।
ଜ୍ୱଲେ ଉଠୁକ ସକଲ ହୁତାଶ,
ଗର୍ଜି ଉଠୁକ ସକଲ ବାତାସ,
ଜାଗିୟେ ଦିୟେ ସକଲ ଆକାଶ
ପୂର୍ଣ୍ଣତା ବିସ୍ତାରେ ।

୪ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ମୋର ଜୀବନ ତାର୍‌କୁ ଆଉରି କଠିନ ସୁରରେ ଝଂକୃତ କର, ଅଉରି ଆଘାତ ସହିବ ସେ । ମୋର ପ୍ରାଣରେ ଯେଉଁ ରାଗ ଜଗାଅ ତାହା ଚରମ ତାନରେ ବାଜନାହିଁ, ନିଷ୍ଠୁର ମୂର୍ଚ୍ଛନା ଦ୍ୱାରା ସେ ଗୀତକୁ ପ୍ରମୂର୍ତ୍ତି କର ।

କେବଳ କୋମଳ କରୁଣାରେ ମୃଦୁ ସୁରର ଖେଳାରେ ଏ ପ୍ରାଣକୁ ବ୍ୟର୍ଥ କରନା । ସକଳ ହୁତାଶ ଜଳିଉଠୁ, ସକଳ ବତାସ ଗର୍ଜିଉଠୁ, ସକଳ ଆକାଶକୁ ଜଗାଇ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ବିସ୍ତାର କର ।

୯୧

ଏଇ କରେଛ ଭଲେ, ନିଠୁର
ଏଇ କରେଛ ଭଲେ ।
ଏମନି କରେ ହୃଦୟେ ମୋର
ତୀବ୍ର ଦହନ ଜ୍ୱାଲେ ।
ଆମାର ଏ ଧୂପ ନା ପୋଡ଼ାଲେ
ଗନ୍ଧ କିଛୁଇ ନାହି ଢାଲେ,
ଆମାର ଏ ଦୀପ ନା ଜ୍ୱାଲଲେ
ଦେୟ ନା କିଛୁଇ ଆଲେ ।

ଯଖନ ଥାକେ ଅଚେତନେ
ଏ ଚିତ୍ତ ଆମାର
ଆଘାତ ସେ ଯେ ପରଶ ତବ
ସେଇ ତୋ ପୁରସ୍କାର ।
ଅନ୍ଧକାରେ ମୋହେ ଲଜେ
ଚୋଖେ ତୋମାୟ ଦେଖିନା ଯେ,
ବଜ୍ରେ ତୋଲେ ଆଗୁନ କ'ରେ
ଆମାର ଯତ କାଲେ ।

୪ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ହେ ନିଷ୍ଠୁର ଏହାହିଁ ଭଲ କଲ । ଏମିତି କରି ମୋର ହୃଦୟରେ ତୀବ୍ର ଦହନ ଜାଳିଦିଅ । ଧୂପ ନ ପୋଡ଼ିଲେ କିଛି ଗନ୍ଧ ଢାଳେନାହିଁ, ଦୀପ ନ ଜାଳିଲେ କିଛି ଆଲୋକ ଦିଏନାହିଁ ।

ମୋର ଏ ଅଚେତନ ଚିତ୍ତରେ ତୁମର ସ୍ପର୍ଶାଘାତ—ମୋର ପୁରସ୍କାର । ଅନ୍ଧାରର, ମୋହ ଓ ଲାଜରେ ମୁଁ ତୁମକୁ ଦୃଷ୍ଟିଗତ କରିନି । ମୋର କାଳିମାକୁ ବଜ୍ରାଗ୍ନିରେ ଦହନ କର ।

୯୨

ଦେବତା ଜେନେ ଦୂରେ ରଇ ଦାଁଡ଼ାୟେ,
ଆପନ ଜେନେ ଆଦର କରି ନେ ।
ପିତା ବଲେ ପ୍ରଣାମ କରି ପାୟେ,
ବନ୍ଧୁ ବଲେ ଦୁ ହାତ ଧରି ନେ
ଆପନି ତୁମି ଅତି ସହଜ ପ୍ରେମେ
ଆମାର ହୟେ ଏଲେ ଯେଥାୟ ନେମେ
ସେଥାୟ ସୁଖେ ବୁକେର ମଧ୍ୟେ ଧ'ରେ
ସଙ୍ଗୀ ବଲେ ତୋମାୟ ବରି ନେ ।
ଭଇ ତୁମି ଯେ ଭଇୟେର ମାଝେ ପ୍ରଭୁ,
ତାଦେର ପାନେ ତାକାଇ ନା ଯେ ତବୁ,
ଭଇୟେର ସାଥେ ଭଗ କରେ ମୋର ଧନ
ତୋମାର ମୁଠା କେନ ଭରି ନେ ।
ଛୁଟେ ଏସେ ସବାର ସୁଖେ ଦୁଖେ
ଦାଁଡ଼ାଇ ନେ ତୋ ତୋମାରଇ ସମ୍ମୁଖେ
ସଁପିୟେ ପ୍ରାଣ କ୍ଳାନ୍ତିବିହୀନ କାଜେ
ପ୍ରାଣ ସାଗରେ ଝାଁପିୟେ ପଡ଼ି ନେ ।

୫ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ଦେବତା ଜାଣି ଦୂରରେ ଠିଆହୋଇ ରହେଁ, ନିଜର ଜାଣି ଆଦର କରେ-ନାହିଁ । ପିତାବୋଲି ପ୍ରଣିପାତ କରେଁ, ବନ୍ଧୁ ମନେକରି ଦୁହାତ ଧରିନାହିଁ ।

ତୁମେ ନିଜେ ଅତି ସହଜ ପ୍ରେମରେ ମୋର ହୋଇ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଲ, ମାତ୍ର ସୁଖରେ ତୁମକୁ ଛାତିରେ ଜାକି ସଙ୍ଗୀ ବୋଲି ବରଣ କରିନାହିଁ ।

ପ୍ରଭୁ, ଭାଇମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତୁମେ ଭାଇ, ତଥାପି ସେମାନଙ୍କ ଆଡକୁ ଅନାଏନାହିଁ, ଭାଇ ସହ ମୋର ଧନ ଭାଗକରି ତୁମର ମୁଠାକୁ କାହିଁକିଯେ ଭରେ ନାହିଁ ।

ସମସ୍ତଙ୍କ ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ତୁମ ପାଖକୁ ଧାଇଁଆସି ଠିଆ ହୁଏନାହିଁ, କ୍ଳାନ୍ତି ବିହୀନ କର୍ମରେ ପ୍ରାଣ ସମର୍ପଣ କରି ପ୍ରାଣ-ସାଗରକୁ ଡେଇଁପଡେନାହିଁ ।

୯୩

ତୁମି ଯେ କାଜ କରଛ, ଆମାୟ
            ସେଇ କାଜେ କି ଲଗାବେ ନା ।
କାଜେର ଦିନେ ଆମାୟ ତୁମି
            ଆପନ ହାତେ ଜାଗାବେ ନା ?
                        ଭଲେମନ୍ଦ ଓଠାପଡ଼ାୟ
                        ବିଶ୍ୱଶାଲର ଭଙ୍ଗାଗଡ଼ାୟ
                        ତୋମାର ପାଶେ ଦାଁଡ଼ିୟେ ଯେନ ।
                                    ତୋମାର ସାଥେ ହୟେ ଗୋ ଚେନା ।
ଭେବେଛିଲେମ ବିଜନ ଛାୟାୟ
            ନାଇ ଯେଖାନେ ଆନାଗୋନା
ସନ୍ଧ୍ୟାବେଲାୟ ତୋମାୟ ଆମାୟ
            ସେଥାୟ ହବେ ଜାନାଶୋନା ।
                        ଅନ୍ଧକାରେ ଏକା ଏକା
                        ସେ ଦେଖା ଯେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖା,
                        ଡାକୋ ତୋମାର ହାଟେର ମାଝେ
                                    ଚଲଛେ ଯେଥାୟ ବେଚାକେନା ।

୬ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ତୁମେ ଯେଉଁ କାମ କରୁଛ, ମୋତେ ସେ କାମରେ ଲଗାଇବନାହିଁ ? କାମ-ବେଳେ ତୁମେ ମୋତେ ନିଜ ହାତରେ ଜାଗ୍ରତ କରିବ ନାହିଁ ? ବିଶ୍ୱର ଭଲମନ୍ଦ ଉଠାପଡ଼ା ଭଙ୍ଗା-ଗଢ଼ା ମଧ୍ୟରେ ତୁମ ପାଖରେ ଠିଆହୋଇ ତୁମକୁ ଜାଣିବାକୁ ମୁଁ ଚାହେଁ ।

ଭାବିଥିଲି ବିଜନ ଛାୟାରେ, ଯେଉଁଠି କାହାରି ଯାତାୟାତ ନାହିଁ, ସେଠାରେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ତୁମର ମୋର ଚିହ୍ନାପରିଚୟ ହେବ । ଅନ୍ଧକାରରେ ଏକାଏକା ସେ ଦେଖାହେବ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବା ପରି । କିନ୍ତୁ ତୁମେ ହାଟମଝିକୁ ଡାକ, ଯେଉଁଠି ବିକାକିଣା ଲାଗିଛି !

୯୪

ବିଶ୍ୱସାଥେ ଯୋଗେ ଯେଥାୟ ବିହାର'
ସେଇଖାନେ ଯୋଗ ତୋମାର ସାଥେ ଆମାରେ ।
ନୟକୋ ବନେ ନୟ ବିଜନେ,
ନୟକୋ ଆମାର ଆପନ ମନେ,
ସବାର ଯେଥାୟ ଆପନ ତୁମି, ହେ ପ୍ରିୟ,
ସେଥାୟ ଆପନ ଆମାରେ ।

ସବାର ପାନେ ଯେଥାୟ ବାହୁ ପସାର'
ସେଇଖାନେତେଇ ପ୍ରେମ ଜାଗିବେ ଆମାରେ ।
ଗୋପନେ ପ୍ରେମ ରୟ ନା ଘରେ,
ଆଲୋର ମତୋ ଛଡ଼ିୟେ ପଡ଼େ—
ସବାର ତୁମି ଆନନ୍ଦ ଧନ, ହେ ପ୍ରିୟ,
ଆନନ୍ଦ ସେଇ ଆମାରେ ।

୭ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ବିଶ୍ୱ ସହ ସଂଯୁକ୍ତହୋଇ ଯେଉଁଠି ତୁମେ ବିହାର କରୁଛ, ସେଇଠି ତୁମସହ ମୋର ସଂଯୋଗ । ବନରେ କି ନିର୍ଜନରେ କି ନିଜ ମନରେ ନୁହଁ, ହେ ପ୍ରିୟ, ଯେଉଁଠି ତୁମେ ସବୁର ପ୍ରିୟ, ସେଇଠି ତୁମେ ମୋର ମଧ୍ୟ ପ୍ରିୟ ।

ଯେଉଁଠି ସବୁର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତୁମେ ବାହୁ ପ୍ରସାରିତ କର, ସେଇଠାରେହିଁ ମୋର ପ୍ରେମ ଜାଗ୍ରତ ହେବ । ପ୍ରେମ ଗୋପନରେ ଘରେ ନିରୁଦ୍ଧ ଆଲୋକପରି ବିଚ୍ଛୁଡ଼ିପଡ଼େ; ତୁମେ ସବୁର ଆନନ୍ଦଧନ, ହେ ପ୍ରିୟ, ତାହାହିଁ ମୋର ଆନନ୍ଦ ।

୯୫

ଡାକୋ ଡାକୋ ଡାକୋ ଆମାରେ
ତୋମାର ସ୍ନିଗ୍ଧ ଶୀତଲ ଗଭୀର
ପବିତ୍ର ଆଁଧାରେ ।
ତୁଚ୍ଛ ଦିନେର କ୍ଲାନ୍ତି ଗ୍ଲାନି
ଦିତେଛେ ଜୀବନ ଧୂଲାତେ ଟାନି
ସାରାକ୍ଷଣେର ବାକ୍ୟମନେର
ସହସ୍ର ବିକାରେ ।

ମୁକ୍ତ କରୋ ହେ ମୁକ୍ତ କରୋ ଆମାରେ
ତୋମାର ନବିଡ଼ ନୀରବ ଉଦାର
ଅନନ୍ତ ଆଁଧାରେ ।
ନୀରବ ରାତ୍ରେ ହାରାଇୟା ବାକ୍
ବାହିର ଆମାର ବାହିରେ ମିଶାକ
ଦେଖା ଦିକ ମମ ଅନ୍ତରତମ
ଅଖଣ୍ଡ ଆକାରେ ।

୭ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ତୁମର ସ୍ନିଗ୍ଧ, ଶୀତଳ, ଗଭୀର, ପବିତ୍ର ଅନ୍ଧକାର ଭିତରକୁ ମୋତେ ଡାକ । ତୁଚ୍ଛ ଦିନର କ୍ଳାନ୍ତି ଓ ଗ୍ଳାନି ସାରାକ୍ଷଣର ବାକ୍ୟ ଓ ମନର ସହସ୍ର ବିକାରରେ ଜୀବନକୁ ଧୂଳିଗ୍ରସ୍ତ କରାଉଛି ।

ତୁମର ନିବିଡ଼, ନୀରବ, ଅନନ୍ତ ଅନ୍ଧାରରେ ମୋତେ ମୁକ୍ତ କର । ନୀରବ ରାତିରେ ବାକ୍‌ହରା ହୋଇ ମୋର ବାହାର ମିଶୁ ବାହାରରେ, ଅଖଣ୍ଡ ଆକାରରେ ମୋର ଅନ୍ତରତମ ଦେଖାଦେଉ ।

୯୭

ଯେଥାୟ ତୋମାର ଲୁଟ ହତେଛେ ଭୁବନେ
ସେଇଖାନେ ମୋର ଚିତ୍ତ ଯାବେ କେମନେ ।
ସୋନାର ଘଟେ ସୂର୍ଯ ତାରା
ନିଚ୍ଛେ ତୁଲେ ଆଲୋର ଧାରା,
ଅନନ୍ତ ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିୟେ ପଡ଼େ ଗଗନେ ।
ସେଇଖାନେ ମୋର ଚିତ୍ତ ଯାବେ କେମନେ ।

ଯେଥାୟ ତୁମି ବସ’ ଦାନେର ଆସନେ
ଚିତ୍ତ ଆମାର ସେଥାୟ ଯାବେ କେମନେ ।
ନିତ୍ୟ ନୂତନ ରସେ ଢେଲେ
ଆପନାକେ ଯେ ଦିଚ୍ଛ ମେଲେ,
ସେଥା କି ଡାକ ପଡ଼ବେ ନା ଗୋ ଜୀବନେ ।
ସେଇଖାନେ ମୋର ଚିତ୍ତ ଯାବେ କେମନେ ।

୮ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୮

ବିଶ୍ୱଭୁବନରେ ଯେଉଁଠି ତୁମର ଲୁଟ ହେଉଛି ସେଠାକୁ ମୋର ଚିତ୍ତ କିପରି ଯିବ ? ଆକାଶରେ ଅନନ୍ତପ୍ରାଣ ବିଚ୍ଛୁରିତ । ସୁନାର ଘଟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟତାରା, ଆଲୋକର ଧାରା ଭରି ନେଉଛନ୍ତି, ସେଠାକୁ ମୋର ଚିତ୍ତ କିପରି ଯିବ ?

ତୁମେ ଯେଉଁଠି ଦାନର ଆସନରେ ବସିଛ ସେଠାକୁ ମୋର ଚିତ୍ତ ଯିବ କିପରି । ନିତ୍ୟ ନୂତନ ରସ ଢାଳି ଆପଣାକୁ ଯେ ମେଲି ଦେଉଛ ସେଠାକୁ ଜୀବନରେ କଣ ମୋତେ ଡ଼ାକରା ଆସିବନାଇଁ, ସେଠାକୁ କିପରି ମୋର ଚିତ୍ତଯିବ ?

୯୭

ଫୁଲେର ମତନ ଆପନି ଫୁଟାଓ ଗାନ,
ହେ ଆମାର ନାଥ, ଏଇ ତୋ ତୋମାର ଦାନ
ଓଗୋ, ସେ ଫୁଲ ଦେଖିୟା ଆନନ୍ଦେ ଆମି ଭସି
ଆମାର ବଲିୟା ଉପହାର ଦିତେ ଆସି,
ତୁମି ନିଜ ହାତେ ତାରେ ତୁଲେ ଲଓ ସ୍ନେହେ ହାସି—
ଦୟା କରେ ପ୍ରଭୁ ରଖ' ମୋର ଅଭିମାନ ।

ତାର ପରେ ଯଦି ପୂଜାର ବେଲାର ଶେଷେ
ଏ ଗାନ ଝରିୟା ଧରାର ଧୂଲାୟ ମେଶେ
ତବେ କ୍ଷତି କିଛୁ ନାଇ—ତବ କରତଲପୁଟେ
ଅଜସ୍ର ଧନ କତ ଲୁଟେ କତ ଟୁଟେ,
ତାରା ଆମାର ଜୀବନେ କ୍ଷଣକାଲତରେ ଫୁଟେ
ଚିରକାଲତରେ ସାର୍ଥକ କରେ ପ୍ରାଣ ।

୯ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ଫୁଲପରି ତୁମେ ଆପେ ଗୀତ ଫୁଟାଅ । ହେ ନାଥ, ଏହା ତୁମରହିଁ ଦାନ । ସେ ଫୁଲ ଦେଖି ଆନନ୍ଦରେ ଭାସି ମୋର ବୋଲି କହି ଉପହାର ଦେବାକୁ ଗଲେ ତୁମେ ସସ୍ନେହ ହସି ନିଜ ହାତରେ ତାକୁ ତୋଳିନିଅ । ପ୍ରଭୁ, ତୁମେ ମୋର ଅଭିମାନକୁ ଦୟାକରି ରକ୍ଷାକର ।

ଏହାପରେ, ଯଦି ପୂଜାଲଗ୍ନ ଶେଷରେ ଏ ଗୀତ ଝରିପଡ଼ି ଧରାର ଧୂଳିରେ ମିଶେ ତାହେଲେ କିଛି କ୍ଷତିନାହିଁ—ତୁମ କରତଳପୁଟରେ ଅଜସ୍ର ଧନ, କେତେ ଲୁଟେ, କେତେ ତୁଟେ, ସେସବୁ ମୋର ଜୀବନରେ କ୍ଷଣକାଳପାଇଁ ଫୁଟି ଚିରକାଳ ପାଇଁ ପ୍ରାଣକୁ ସାର୍ଥକ କରେ ।

୪୮

ମୁଖ ଫିରୟେ ରବ ତୋମାର ପାନେ
ଏଇ ଇଚ୍ଛାଟି ସଫଲ କରେ ପ୍ରାଣେ ।
କେବଲ ଥାକା, କେବଲ ଚେୟେ ଥାକା,
କେବଲ ଆମାର ମନଟି ତୁଲେ ରଖା,
ସକଲ ବ୍ୟାଥା ସକଲ ଆକାଙ୍କ୍ଷାୟ
ସକଲ ଦିନେର କାଜେରଇ ମାଝଖାନେ

ନାନା ଇଚ୍ଛା ଧାୟ ନାନା ଦିକ-ପାନେ,
ଏକଟି ଇଚ୍ଛା ସଫଲ କରେ ପ୍ରାଣେ ।
ସେଇ ଇଚ୍ଛାଟି ରାତେର ପରେ ରାତେ
ଜାଗେ ଯେନ ଏକେର ବେଦନାତେ,
ଦିନେର ପରେ ଦିନକେ ଯେନ ଗାଁଥେ
ଏକେର ସୂତ୍ରେ ଏକ ଆନନ୍ଦଗାନେ ।

୧୦ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ତୁମ ଦିଗରେ ମୁହଁ କରି ରହିବି—ଏଇ ଇଚ୍ଛାଟିକୁ ମୋର ସଫଳକର । କେବଳ ଚାହିଁ ରହିବି, କେବଳ ମୋର ମନଟି ତୋଳି ଧରିବି, ସକଳ ବ୍ୟଥା, ସକଳ ଅକାଂକ୍ଷା, ସାରାଦିନର କାମର ମଝିରେ ଖାଲି ଚାହିଁ ରହିବି ।

ନାନା ଦିଗରେ ନାନା ଇଚ୍ଛା ପ୍ରଧାବିତ; ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରାଣର ଗୋଟିଏ ଇଚ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣକର । ସେଇ ଇଚ୍ଛାଟି ଯେପରି ରାତିପରେ ରାତି ଏକମାତ୍ର ବେଦନାରେ ଜାଗ୍ରତ ରଖେ, ଦିନପରେ ଦିନ ଯେପରି ଏକଇ ସୂତ୍ରରେ ଏକଇ ଆନନ୍ଦରେ ଗ୍ରଥିତକରେ ।

୯୯

ଆବାର ଏସେଛେ ଆଷାଢ଼ ଆକାଶ ଛେୟେ,
ଆସେ ବୃଷ୍ଟିର ସୁବାସ ବାତାସ ବେୟେ ।
ଏଇ ପୁରାତନ ହୃଦୟ ଆମାର ଆଜି
ପୁଲକେ ଦୁଲିୟା ଉଠିଛେ ଆବାର ବାଜି
ନୂତନ ମେଘେର ଘନିମାର ପାନେ ଚେୟେ ।
ଆବାର ଏସେଛେ ଆଷାଢ଼ ଆକାଶ ଛେୟେ ।

ରହିୟା ରହିୟା ବିପୁଲ ମାଠେର 'ପରେ
ନବତୃଣ ଦଲେ ବାଦଲେର ଛାୟା ପଡ଼େ ।
'ଏସେଛେ ଏସେଛେ' ଏଇ କଥା ବଲେ ପ୍ରାଣ,
'ଏସେଛେ ଏସେଛେ' ଉଠିତେଛେ ଏଇ ଗାନ—
ନୟନେ ଏସେଛେ ହୃଦୟେ ଏସେଛେ ଧେୟେ ।
ଆବାର ଆଷାଢ଼ ଏସେଛେ ଆକାଶ ଛେୟେ ।

୧୦ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ଆଷାଢ଼ ପୁନଶ୍ଚ ଆସିଛୁ ଆକାଶ ଢାଙ୍କି, ବତାସରେ ବୃଷ୍ଟିର ସୁବାସ । ମୋର ଏଇ ପୁରାତନ ହୃଦୟ ନୂତନ ମେଘର ଘନଘଟା ଦେଖି ପୁନଶ୍ଚ ଆଜ ପୁଲକିତ, ଆନ୍ଦୋଳିତ ଓ ନିନାଦିତ ।

ବିପୁଳ ପଡ଼ିଆର ନବତୃଣଦଳ ଉପରେ ରହି ରହି ମେଘର ଛାଇ ପଡୁଛି । 'ଆସିଛୁ ଆସିଛୁ' ବୋଲି ପ୍ରାଣ କହୁଛି, 'ଆସିଛୁ ଆସିଛୁ' ବୋଲି ଗାନ ଉଠୁଛି । ହୃଦୟରେ, ନୟନରେ ଆଜ ଧାଇଁ ଆସିଛୁ, ଆସିଛୁ ଆକାଶ ଢାଙ୍କି ଆଷାଢ଼ ।

୧୦୦

ଆଜ ବରଷାର ରୂପ ହେରି ମାନବେର ମାଝେ,
ଚଲେଛେ ଗରଜି, ଚଲେଛେ ନିବିଡ଼ ସାଜେ ।
ହୃଦୟେ ତାହାର ନାଚିୟା ଉଠିଛେ ଭୀମା,
ଧାଇତେ ଧାଇତେ ଲୋପ କ'ରେ ଚଲେ ସୀମା
କୋନ୍ ତାଡ଼ନାୟ ମେଘେର ସହିତ ମେଘେ
ବକ୍ଷେ ବକ୍ଷେ ମିଲିୟା ବଜ୍ର ବାଜେ ।
ବରଷାର ରୂପ ହେରି ମାନବେର ମାଝେ ।

ପୁଞ୍ଜେ ପୁଞ୍ଜେ ଦୂର ସୁଦୂରେର ପାନେ
ଦଲେ ଦଲେ ଚଲେ, କେନ ଚଲେ ନାହି ଜାନେ ।
ଜାନେ ନା କିଛୁଇ କୋନ୍ ମହାଦ୍ରି ତଲେ
ଗଭୀର ଶ୍ରାବଣେ ଗଲିୟା ପଡ଼ିବେ ଜଲେ,
ନାହି ଜାନେ ତାର ଘନଘୋର ସମାରୋହେ
କୋନ୍ ସେ ଭୀଷଣ ଜୀବନମରଣ ରାଜେ ।
ବରଷାର ରୂପ ହେରି ମାନବେର ମାଝେ ।

ଈଶାନ କୋଣେତେ ଓଇ-ଯେ ଝଡ଼େର ବାଣୀ
ଗୁରୁ ଗୁରୁ ରବେ କୀ କରିଛେ କାନାକାନି ।
ଦିଗନ୍ତରାଲେ କୋନ୍ ଭବିତବ୍ୟତା
ସ୍ତବ୍ଧ ତିମିରେ ବହେ ଭାଷାହୀନ ବ୍ୟଥା,
କାଲୋ କଲ୍ପନା ନିବିଡ଼ ଛାୟାର ତଲେ
ଘନାୟେ ଉଠିଛେ କୋନ୍ ଆସନ୍ନ କାଜେ ।
ବରଷାର ରୂପ ହେରି ମାନବେର ମାଝେ ।

୧୧ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ଆଜି ମାନବର ମହିରେ ବର୍ଷାକୁ ଦେଖୁଛୁ, ଗର୍ଜନ କରି ନିବିଡ଼ ସାଜରେ ଚାଲିଛି ବର୍ଷା । ହୃଦୟରେ ଭାର ଭ୍ରମ ନାଚି ଉଠିଛି, ସବୁ ସୀମା ଲୋକ କରି ଧାଇଁଛି ମେଘ । କେଉଁ ତାଡ଼ନାରେ ମେଘ ସହ ମେଘ ଧାଇଁ ଧାଇଁ ବକ୍ଷରେ ବକ୍ଷ ମିଳି ବଜ୍ର ବାଜି ଉଠୁଛି ।

ଦୂର ସୁଦୂର ଦିଗରେ ଦଳଦଳ ପୁଞ୍ଜପୁଞ୍ଜ ମେଘ କାହିଁକି ଯେ ଚାଲିଛି ଜାଣେନା । ଜାଣେନା କେଉଁ ମହାଦ୍ରି ତଳେ ଗମ୍ଭୀର ଶ୍ରାବଣରେ ଜଳ ହୋଇ ଗଳି ପଡ଼ିବ ଏ ମେଘ । ଜାଣେନା ଏ ମେଘର ଘନ ଘୋର ସମାରୋହରେ କେଉଁ ଭୀଷଣ ଜୀବନ ବା ମରଣ ବିରାଜିତ ।

ଗୁରୁଗୁରୁ ରବରେ ଈଶାନ କୋଣରେ ଏଇ ଯେ ଝଙ୍କାର ବାଣୀ କିଏ ଯେ ପରସ୍ପରକୁ କହୁଛି । ଦିଗାନ୍ତରାଳରେ କେଉଁ ଭବିତବ୍ୟତା ରୁଦ୍ଧ ଛମିରରେ ଭାଷାହୀନ ବ୍ୟଥା ବହନ କରୁଛି । କେଉଁ ଆସନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟାର୍ଥେ ଏଇ କାଳିଆ-କଳ୍ପନା ନିବିଡ଼ ଗୁମ୍ଫାତଳେ ଘେନେଇ ଆସିଛି —ସେଇ ବରଷାର ରୂପ ମାନବ ମହିରେ ଦେଖୁଛି ମୁଁ ।

ସଂପ୍ରତି ଭାରତ ସରକାରଙ୍କର ନାରୀ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ସୁରକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଏକ ସାମାଜିକ ନୀତି ପ୍ରଣୟନ କରିଛନ୍ତି । ଏହା ଆପାତତଃ କଳା ଓ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରୟୋଗ ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ସରକାରୀ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ଆକାଶବାଣୀ ଓ ଦୂରଦର୍ଶନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା ଲାଗୁ କରିବାପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଆଗଲାଣି ।



୧୦୧

ହେ ମୋର ଦେବତା, ଭରିୟା ଏ ଦେହ ପ୍ରାଣ
କୀ ଅମୃତ ତୁମି ଚାହ କରିବାରେ ପାନ ।
ଆମାର ନୟନେ ତୋମାର ବିଶ୍ୱ ଛବି
ଦେଖିୟା ଲଇତେ ସାଧ ଯାୟ ତବ କବି—
ଆମାର ମୁଗ୍ଧ ଶ୍ରବଣେ ନୀରବ ରହି
ଶୁନିୟା ଲଇତେ ଚାହ ଆପନାର ଗାନ ।
ହେ ମୋର ଦେବତା, ଭରିୟା ଏ ଦେହ ପ୍ରାଣ
କୀ ଅମୃତ ତୁମି ଚାହ କରିବାରେ ପାନ ।

ଆମାର ଚିତ୍ତେ ତୋମାର ସୃଷ୍ଟିଖାନି
ରଚିୟା ତୁଲିଛେ ବିଚିତ୍ର ଏକ ବାଣୀ ।
ତାରି ସାଥେ, ପ୍ରଭୁ, ମିଲିୟା ତୋମାର ପ୍ରୀତି
ଜାଗାୟେ ତୁଲିଛେ ଆମାର ସକଲ ଗୀତି,
ଆପନାରେ ତୁମି ଦେଖିଛ ମଧୁର ରସେ
ଆମାର ମାଝାରେ ନିଜେରେ କରିୟା ଦାନ ।
ହେ ମୋର ଦେବତା, ଭରିୟା ଏ ଦେହ ପ୍ରାଣ
କୀ ଅମୃତ ତୁମି ଚାହ କରିବାରେ ପାନ ।

୧୩ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ହେ ମୋର ଦେବତା, ଏ ଦେହପ୍ରାଣ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରି କେଉଁ ଅମୃତ ତୁମେ ପାନ କରିବାକୁ ଚାହଁ । ହେ କବି, ମୋର ନୟନରେ ତୁମର ବିଶ୍ୱର ଛବି ଦେଖିବାର ବାସନା ତୁମର, ମୋର ମୁଗ୍ଧ ଶ୍ରବଣରେ ନୀରବରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି ତୁମେ ତୁମର ନିଜର ଗୀତ ଶୁଣିବାକୁ ଚାହଁ ।

ମୋର ଚିତ୍ତରେ ତୁମର ସୃଷ୍ଟି ଏକ ବିଚିତ୍ର ବାଣୀ ରଚନା କରିଛି । ତା ସହ, ହେ ପ୍ରଭୁ, ତୁମର ପ୍ରୀତି ମିଳିତ ହୋଇ ମୋର ସକଳ ଗୀତକୁ ଜାଗ୍ରତ କରିଛି । ମୋର ମଧ୍ୟରେ ନିଜକୁ ଦାନକରି, ଆପଣାକୁ ତୁମେ ମଧୁରସରେ ଦେଖିଛ । ହେ ଦେବତା, ଏ ଦେହ ପ୍ରାଣପୂର୍ଣ୍ଣକରି କେଉଁ ଅମୃତ ତୁମେ ପାନ କରିବାକୁ ଚାହଁ ।

୧୦୨

ଏଇ ମୋର ସାଧ ଯେନ ଏ ଜୀବନ ମାଝେ
ତବ ଆନନ୍ଦ ମହା ସଙ୍ଗୀତେ ବାଜେ ।
ତୋମାର ଆକାଶ, ଉଦାର ଆଲୋକଧାରା,
ଦ୍ୱାର ଛୋଟୋ ଦେଖେ ଫେରେ ନା ଯେନ ଗୋ ତାରା—
ଛୟ ଋତୁ ଯେନ ସହଜ ନୃତ୍ୟେ ଆସେ
ଅନ୍ତରେ ମୋର ନିତ୍ୟ ନୂତନ ସାଜେ ।

ତବ ଆନନ୍ଦ ଆମାର ଅଙ୍ଗେ ମନେ
ବଧା ଯେନ ନାହି ପାୟ କୋନୋ ଆବରଣେ ।
ତବ ଆନନ୍ଦ ପରମ ଦୁଃଖେ ମମ
ଜ୍ୱଲେ ଉଠେ ଯେନ ପୂଣ୍ୟ-ଆଲୋକ-ମମ,
ତବ ଆନନ୍ଦ ଦୀନତା ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରି
ଫୁଟେ ଉଠେ ଫେଟେ ଆମାର ସକଲ କାଜେ ।

୧୩ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ଏହାହିଁ ମୋର ବାସନା-ଯେପରି ମୋର ଜୀବନ ମଝିରେ ତୁମ ଆନନ୍ଦର ମହାସଙ୍ଗୀତ ବାଜୁ, ତୁମ ଆକାଶର ଉଦାର ଆଲୋକଧାରା, ମୋର ଦୁଆର ଛୋଟ ଦେଖି ନ ଫେରୁ, ମୋର ଅନ୍ତରରେ ଛଅଋତୁ ନିତ୍ୟନୂତନସାଜରେ ସହଜ ନୃତ୍ୟରେ ଆସୁ ।

କୌଣସି ଆବରଣ ହେତୁ ତୁମର ଆନନ୍ଦ ଯେପରି ମୋର ଦେହ ମନରେ ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ ନହୁଏ । ମୋର ପରମ ଦୁଃଖରେ ତୁମର ଆନନ୍ଦ ଯେପରି ପୁଣ୍ୟାଲୋକ-ସମ ଜଳିଉଠେ । ମୋର ଦୈନ୍ୟ ଚୂର୍ଣ୍ଣକରି ସମସ୍ତ କର୍ମରେ ତୁମର ଆନନ୍ଦ ଯେପରି ଫୁଟିଉଠେ ।

୧୦୩

ଏକଲା ଆମି ବାହିର ହଲେମ
 ତୋମାର ଅଭିସାରେ,
ସାଥେ ସାଥେ କେ ଚଲେ ମୋର
 ନୀରବ ଅନ୍ଧକାରେ ।
ଛାଡ଼ାତେ ଚାଇ ଅନେକ କରେ,
ଘୁରେ ଚଲି, ଯାଇ ଯେ ସରେ,
ମନେ କରି ଆପଦ ଗେଛେ—
 ଆବାର ଦେଖି ତାରେ ।
ଧରଣୀ ସେ କାଁପିୟେ ଚଲେ,
 ବିଷମ ଚଞ୍ଚଲତା ।
ସକଲ କଥାର ମଧ୍ୟେ ସେ ଚାୟ
 କଇତେ ଆପନ କଥା ।
ସେ ଯେ ଆମାର ଆମି, ପ୍ରଭୁ,
ଲଜ୍ଜା ତାହାର ନାଇ ଯେ କଭୁ—
ତାରେ ନିୟେ କୋନ୍ ଲଜେ ବା
 ଯାବ ତୋମାର ଦ୍ୱାରେ ।

୧୪ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ତୁମ ଅଭିସାରରେ ମୁଁ ଏକାକୀ ବାହାରିଲି । ମୋ ସାଥୀରେ ଏ ନୀରବ ଅନ୍ଧକାରେ କିଏ ଚାଲେ ? ତାକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ, ମୁଁ ଘୁରିଚାଲେ ସେ ଘୁଞ୍ଚିଯାଏ । ଭାବେ ବିପଦଗଲା । ପୁଣି ଦେଖେ ତାକୁ !

ଧରଣୀ କମ୍ପାଇ ସେ ବିଷମ ଚଞ୍ଚଳତାରେ ଚାଲେ । ସବୁକଥା ମଧ୍ୟରେ ନିଜ-କଥା କହିବାକୁ ସେ ଚାହେଁ । ସେ ଯେ ମୋର-ମୁଁ କାର ! ତାର ଲଜ୍ଜା ନାହିଁ । ତାକୁ ନେଇ କେଉଁ ଲାଜରେ ବା ତୁମ ଦ୍ୱାରକୁ ଯିବ ?

୧୦୪

ଆମି ଚେୟେ ଆଛି ତୋମାଦେର ସବା-ପାନେ ।
ସ୍ଥାନ ଦାଓ ମୋରେ ସକଲେର ମାଝଖାନେ ।
ନୀଚେ ସବ—ନୀଚେ ଏ ଧୂଲିର ଧରଣୀତେ
ଯେଥା ଆସନେର ମୂଲ୍ୟ ନା ହୟ ଦିତେ,
ଯେଥା ରେଖା ଦିୟେ ଭଗ କରା ନେଇ କିଛୁ,
ଯେଥା ଭେଦ ନାଇ ମାନେ ଆର ଅପମାନେ ।
ସ୍ଥାନ ଦାଓ ସେଥା ସକଲେର ମାଝଖାନେ ।

ଯେଥା ବାହିରେର ଆବରଣ ନାହି ରୟ,
ଯେଥା ଆପନାର ଉଲଙ୍ଗ ପରିଚୟ ।
ଆମାର ବଲିୟା କିଛୁ ନାଇ ଏକେବାରେ
ଏ ସତ୍ୟ ଯେଥା ନାହି ଢାକେ ଆପନାରେ,
ସେଥାୟ ଦାଁଡ଼ାୟେ ନିର୍ଲଜ ଦୈନ୍ୟ ମମ
ଭରିୟା ଲଇବ ତାଁହାର ପରମଦାନେ ।
ସ୍ଥାନ ଦାଓ ମୋରେ ସକଲେର ମାଝଖାନେ ।

୧୫ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ରହିଛି । ମୋତେ ସଭିଙ୍କ ମଝିରେ ସ୍ଥାନ-ଦିଅ । ସବାତଳେ ଧୂଳିମାଟିରେ ଯେଉଁଠି ବସିବାର ମୂଲ୍ୟ ନେବାକୁ ପଡ଼େନା, ଯେଉଁଠି ଭାଗାଭାଗି କିଛିନାହିଁ, ଯେଉଁଠି ମାନ-ଅପମାନର ଭେଦନାହିଁ, ମୋତେ ସେଇଠି ସଭିଙ୍କ ମଝିରେ ସ୍ଥାନଦିଅ ।

ଯେଉଁଠି ବାହାରର ଆଡ଼ମ୍ବର ନଥାଏ, ଯେଉଁଠି ପ୍ରକୃତ ପରିଚୟ ଦେବାରେ ସଂକୋଚ ନଥାଏ, ଯେଉଁଠି ନିଜରବୋଲି କିଛି ନଥାଏ, ସେଠି ଛିଡ଼ାହୋଇ ମୋର ଲଜ୍ଜାହୀନ ଦୈନ୍ୟ ତୁମର ଅତୁଳ ଦାନରେ ଦୂର ହୋଇଯିବ ।

ଆର　　ଆମାୟ ଆମି ନିଜେର ଶିରେ
　　　　ବଇବ ନା ।
ଆର　　ନିଜେର ଦ୍ୱାରେ କାଙ୍ଗାଲ ହୟେ
　　　　ରଇବ ନା ।
ଏଇ　　ବୋଝା ତୋମାର ପାୟେ ଫେଲେ
　　　　ବେରିୟେ ପଡ଼ବ ଅବହେଲେ-
କୋନୋ ଖବର ରଖବ ନା ଓର,
　　　　କୋନୋ କଥାଇ କଇବ ନା
ଆମାୟ ଆମି ନିଜେର ଶିରେ
　　　　ବଇବ ନା ।

ବାସନା ମୋର ଯାରେଇ ପରଶ
　　　　କରେ ସେ
ଆଲୋଟି ତାର ନିବିୟେ ଫେଲେ
　　　　ନିମେଷେ ।
ଓରେ　　ସେଇ ଅଶୁଚି ଦୁଇହାତେ ତାର
ଯା ଏନେଛେ ଚାଇ ନେ ସେ ଆର;
ତୋମାର ପ୍ରେମେ ବାଜବେ ନା ଯା
　　　　ସେ ଆର ଆମି ସଇବ ନା
ଆମାୟ ଆମି ନିଜେର ଶିରେ
　　　　ବଇବ ନା ।

୧୫ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ଆଉ ମୁଁ ମୋ ନିଜ କାନ୍ଧରେ ନିଜକୁ ବୋହିବିନି । ଆଉ ନିଜ ଦ୍ୱାରରେ କାଙ୍ଗାଳ ହୋଇ ରହିବିନି । ନିଜର ବୋଝ ତୁମ ପାଦତଳେ ଫିଙ୍ଗି ଅବହେଳାରେ ବାହାରି ପଡ଼ିବି । ଆଉ ତାର ଖବର ରଖିବିନି ।

ମୋ ବାସନାର ପବନ ଯାହାକୁ ଛୁଏଁ, ତାର ଆଲୋକ କ୍ଷଣକରେ ଲିଭିଯାଏ । ଯାହା ଅପବିତ୍ର ଦୁଇହାତ ଭରି ଆଣିଥିଲି ତାହା ଆଉ ଗ୍ରହେଁନା ତୁମ ପ୍ରେମରେ ଯାହା ନବାଜେ—ତାହାକୁ ମୁଁ ସହିପାରିବି ନାହିଁ ।



୧୦୭

ହେ ମୋର ଚିତ୍ତ, ପୁଣ୍ୟ ତୀର୍ଥେ
　　ଜାଗୋ ରେ ଧୀରେ—
ଏଇ ଭାରତେର ମହାମାନବେର
　　ସାଗରତୀରେ ।

ହେଥାୟ ଦାଁଡ଼ାୟେ ଦୁ ବାହୁ ବାଡ଼ାୟେ
　　ନମି ନରଦେବତାରେ,
ଉଦାର ଛନ୍ଦେ ପରମାନନ୍ଦେ
　　ବନ୍ଦନ କରି ତାଁରେ ।
ଧ୍ୟାନଗମ୍ଭୀର ଏଇ-ଯେ ଭୂଧର,
ନଦୀଜପମାଲା ଧୃତ ପ୍ରାନ୍ତର,
ହେଥାୟ ନିତ୍ୟ ହେରୋ ପବିତ୍ର
　　ଧରିତ୍ରୀରେ
ଏଇ ଭାରତେର ମହାମାନବେର
　　ସାଗରତୀରେ ।

କେହି ନାହି ଜାନେ କାର ଆହ୍ୱାନେ
　　କତ ମାନୁଷେର ଧାରା
ଦୁର୍ବାର ସ୍ରୋତେ ଏଲ କୋଥା ହତେ
　　ସମୁଦ୍ରେ ହଲ ହାରା ।
ହେଥାୟ ଆର୍ଯ୍ୟ, ହେଥା ଅନାର୍ଯ୍ୟ,
　　ହେଥାୟ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଚୀନ—

ଶକହୁନଦଲ ପାଠାନ ମୋଗଲ
ଏକ ଦେହେ ହଲ ଲୀନ
ପଶ୍ଚିମ ଆଜି ଖୁଲିୟାଛେ ଦ୍ବାର
ସେଥା ହତେ ସବେ ଆନେ ଉପହାର,
ଦିବେ ଆର ନିବେ, ମିଲବେ ମିଲିବେ,
ଯାବେ ନା ଫିରେ—
ଏଇ ଭାରତେର ମହାମାନବେର
ସାଗରତୀରେ ।

ରଣଧାରା ବହି ଜୟଗାନ ଗାହି
ଉନ୍ମାଦ କଲରବେ
ଭେଦି ମରୁପଥ ଗିରିପର୍ବତ
ଯାରା ଏସେଛିଲ ସବେ
ତାରା ମୋର ମାଝେ ସବାଇ ବିରାଜେ
କେହ ନହେ ନହେ ଦୂର,
ଆମାର ଶୋଣିତେ ରୟେଛେ ଧ୍ବନିତେ
ତାରି ବିଚିତ୍ର ସୁର ।
ହେ ରୁଦ୍ରବୀଣା, ବାଜୋ ବାଜୋ ବାଜୋ,
ଘୃଣା କରି ଦୂରେ ଆଛେ ଯାରା ଆଜଓ
ବନ୍ଧ ନାଶିବେ, ତାରାଓ ଆସିବେ,
ଦାଁଡ଼ାବେ ଘିରେ
ଏଇ ଭାରତେର ମହାମାନବେର
ସାଗରତୀରେ

ହେଥା ଏକଦିନ ବିରାମ ବିହୀନ
    ମହା ଓଙ୍କାର ଧ୍ୱନି
ହୃଦୟତନ୍ତ୍ରେ ଏକେର ମନ୍ତ୍ରେ
    ଉଠେଛିଲ ରନରନି ।
            ତପସ୍ୟାବଲେ ଏକେର ଅନଲେ
                ବହୁରେ ଆହୁତି ଦିୟା
            ବିଭେଦ ଭୁଲିଲ, ଜାଗାୟେ ତୁଲିଲ
                ଏକଟି ବିରାଟ ହିୟା ।
            ସେଇ ସାଧନାର ସେ ଆରାଧନାର
            ଯଜ୍ଞଶାଲାର ଖୋଲା ଆଜି ଦ୍ୱାର,
            ହେଥାୟ ସବାରେ ହବେ ମିଲିବାରେ
                ଆନତଶିରେ
            ଏଇ ଭାରତେର ମହାମାନବେର
                ସାଗରତୀରେ ।

ସେଇ ହୋମାନଲେ ହେରୋ ଆଜି ଜ୍ୱଲେ
    ଦୁଖେର ରକ୍ତ ଶିଖା ।
ହବେ ତା ସହିତେ, ମର୍ମେ ଦହିତେ—
    ଆଛେ ସେ ଭାଗ୍ୟେ ଲିଖା ।
            ଏ ଦୁଖବହନ କରୋ ମୋର ମନ,
                ଶୋନୋ ରେ ଏକେର ଡାକ ।
            ଯତ ଲାଜ ଭୟ କରୋ କରୋ ଜୟ
                ଅପମାନ ଦୂରେ ଯାକ ।

ଦୁଃସହ ବ୍ୟଥା ହୟେ ଅବସାନ
ଜନ୍ମ ଲଭିୟେ କୀ ବିଶାଲ ପ୍ରାଣ ।
ପୋହାୟ ରଜନୀ, ଜାଗିଛେ ଜନନୀ
ବିପୁଲ ନୀଡ଼େ
ଏଇ ଭରତେର ମହାମାନବେର
ସାଗରତୀରେ ।

ଏସୋ ହେ ଆର୍ଯ୍ୟ, ଏସୋ ଅନାର୍ଯ୍ୟ
ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ
ଏସୋ ଏସୋ ଆଜ ତୁମି ଇଂରଜ,
ଏସୋ ଏସୋ ଖ୍ରୃଷ୍ଟାନ ।
ଏସୋ ବ୍ରାହ୍ମଣ୍, ଶୁଚି କରି ମନ
ଧରୋ ହାତ ସବାକାର ।
ଏସୋ ହେ ପତିତ, କରୋ ଅପନୀତ
ସବ ଅପମାନଭାର ।
ମାର ଅଭିଷେକେ ଏସୋ ଏସୋ ତ୍ୱରା
ମଙ୍ଗଲଘଟ ହୟ ନିଯେ ଭରା
ସବାର-ପରଶେ-ପବିତ୍ର-କରା
ତୀର୍ଥନୀରେ
ଆଜି ଭରତେର ମହାମାନବେର
ସାଗରତୀରେ ।

୧୮ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ହେ ମୋର ଚିତ୍ତ, ଏ ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଜାଗ୍ରତ ହୁଅ । ଏଇ ଭାରତର ମହାମାନବର ସାଗର ତୀରରେ ଜାଗିଉଠ । ଏଠି ଛିଡ଼ାହୋଇ ଯୋଡ଼ହସ୍ତ ମୁଁ ମାନବ ଦେବତାକୁ ନମସ୍କାରକରେ । ଜଗୀତରେ ପରମାନନ୍ଦରେ ତାର ବନ୍ଦନା କରେ । ଏଇ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ପର୍ବତ ଶିଖର, ନଦୀ-ଜପମାଳା ଧାରଣ କରିଥିବା ବିସ୍ତୃତ କ୍ଷେତ୍ର, ଏଇ ନିତ୍ୟ ପବିତ୍ର ପୃଥିବୀ କୁ ଅବଲୋକନ କର ।

କିଏଜାଣେ, କାହା ଆହ୍ୱାନରେ କେତେ ମନୁଷ୍ୟର ଧାରା ଦୁର୍ବାର ସ୍ରୋତରେ କୁଆଡୁ ଆସି ଏଇ ସମୁଦ୍ରରେ ବିଲୀନ ହୋଇଗଲା । ଏଠି ଆର୍ଯ୍ୟ, ଅନାର୍ଯ୍ୟ, ଦ୍ରାବିଡ଼, ଚୀନ, ଶକ, ହୁଣ, ପଠାଣ, ମୋଗଲ ଏକ ଶରୀରରେ ବିଲୀନ ହୋଇଗଲେ । ଆଜି ପଶ୍ଚିମ ଦ୍ୱାର ଖୋଲିଛି, ଉପହାର ଦେଉଛି । ସେମାନେ ଦେବେ ଆଉ ନେବେ ମିଶିବେ ଓ ମିଶାଇବେ, ଫେରିଯିବେନାହିଁ ଏଇଭାରତର··· ।

ଯେଉଁମାନେ ରଣକ୍ଷେତ୍ରରେ ରକ୍ତ ବୁହାଇ, ଉନ୍ମତ୍ତ କୋଳାହଳ କରି ଜୟଗାନ ଗାଇ, ଦୁର୍ଗମ ମରୁ ପର୍ବତ ଡେଇଁ ଆସିଥିଲେ ସେ ସଭିଏଁ ଆମରି ଭିତରେ ଏକାକାର । ସେମାନଙ୍କର ବିବିଧ ସ୍ୱର ମୋ ରକ୍ତରେ ଧ୍ୱନିତ ହେଉଛି । ହେ ରୁଦ୍ରବୀଣା, ବାଜି ବାଜିଉଠ । ଏବେବି ଯେଉଁମାନେ ଘୃଣାକରି ଦୂରରେ ଅଛନ୍ତି— ସେମାନେବି ବନ୍ଧନ ଭାଙ୍ଗି ଆସି ଘେରି ଛିଡ଼ାହେବେ ଏଇ ଭାରତର···।

ଏକଦା ଏଠି ବିରାମହୀନ ମହା ଓଁକାର ଧ୍ୱନି ବାଜିଉଠିଥିଲା—ଏକତା ଅଗ୍ନି ଯଜ୍ଞରେ ଅନେକତାକୁ ଆହୁତି ଦେଇ, ବିଭେଦ ଭୁଲି, ଏକ ବିରାଟ ହୃଦୟ ଜାଗରିତ କରିଥିଲା । ସେଇ ସାଧନା, ଯଜ୍ଞଶାଳାର ଦ୍ୱାରଆଜି ଉନ୍ମୁକ୍ତ । ଏଠି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନତ ମସ୍ତକରେ ମିଳିବାକୁ ହେବ—ଏଇ ଭାରତର···।

ଦେଖ, ସେଇ ହୋମାନଳେ, ଦୁଃଖର ରକ୍ତଶିଖାଜଳେ । ସେଥିରେ ମର୍ମ ଦହନ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ—ଏହା ଭାଗ୍ୟଲିଖନ । ହେ ମନ, ଏ ଦୁଃଖବହନ କର, ଶୁଣ, ଏକତାର ଡାକ । ସମସ୍ତ ଲଜ୍ଜାଭୟ ଜୟକର । ଅପମାନ ଦୂରେଇ ଯାଉ । -

ଦୁଃସହ ବ୍ୟଥାର ହୁଏ ଅବସାନ । ବିଶାଳପ୍ରାଣ ଜନ୍ମନିଏ । ରଜନୀ ପାହେ, ଜନନୀ ଜାଗିଉଠେ, ଏଇ ଭାରତର···।

ଆସ ହେ ଆର୍ଯ୍ୟ, ଅନାର୍ଯ୍ୟ, ହିନ୍ଦୁ, ମୁସଲମାନ, ଇଂରେଜ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ - ଆସ ହେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଶୁଚି ମନରେ ସଭିଙ୍କ ହାତଧର । ଆସ ହେ ପତିତ,ସମସ୍ତ ଅପମାନର ଭାର ଲାଘବ କର । ମା'ର ଅଭିଷେକ ପାଇଁ ଶୀଘ୍ର ଆସ । ସଭିଙ୍କ ସ୍ପର୍ଶରେ ପବିତ୍ରକୃତ ତୀର୍ଥନୀରେ ସେ ମଙ୍ଗଳଘଟ ଏବେବି ଅପୂର୍ଣ୍ଣ, ଆଜି ଭାରତର···। ●

এই ভারতের মহামানবের
সাগরতীরে॥

এস হে আর্য, এস অনার্য,
হিন্দু মুসলমান।
এস এস আজ তুমি ইংরাজ
এস এস খৃস্টান।
এস ব্রাহ্মণ, শুচি করি মন
ধরো হাত সবাকার,
এস হে পতিত, হোক অপনীত
সব অপমানভার।
মার অভিষেকে এস এস ত্বরা,
মঙ্গলঘট হয় নি যে ভরা
সবার পরশে পবিত্র-করা
তীর্থনীরে
আজি ভারতের মহামানবের
সাগরতীরে॥

শ্রীরবীন্দ্রনাথ ঠাকুর

১৮ই আষাঢ়
১৩৪৭

প্রণতি।

যেথায় থাকে সবার অধম দীনের হতে দীন
সেইখানে যে চরণ তোমার রাজে
সবার পিছে, সবার নীচে
সব-হারাদের মাঝে।
যখন তোমায় প্রণাম করি আমি
প্রণাম আমার কোন্‌খানে যায় থামি!
তোমার চরণ যেথায় নামে অপমানের তলে
সেথায় আমার প্রণাম নামে না যে
সবার পিছে, সবার নীচে
সব-হারাদের মাঝে।

অহংকার ত পায় না নাগাল যেথায় তুমি ফের
রিক্তভূষণ দীনদরিদ্র সাজে —
সবার পিছে, সবার নীচে
সব-হারাদের মাঝে।
ধনেমানে যেথায় আছে ভরি
সেথায় তোমার সঙ্গ আশা করি,
সঙ্গী হয়ে আছ যেথায় সঙ্গিহীনের ঘরে
সেথা আমার হৃদয় নামে না যে
সবার পিছে সবার নীচে
সব-হারাদের মাঝে।

୧୦୭

ଯେଥାୟ ଥାକେ ସବାର ଅଧମ ଦୀନେର ହତେ ଦୀନ
ସେଇଖାନେ ଯେ ଚରଣ ତୋମାର ରାଜେ
ସବାର ପିଛେ, ସବାର ନୀଚେ,
ସବ-ହାରାଦେର ମାଝେ ।
ଯଖନ ତୋମାୟ ପ୍ରଣାମ କରି ଆମି
ପ୍ରଣାମ ଆମାର କୋନ୍‌ଖାନେ ଯାୟ ଥାମି—
ତୋମାର ଚରଣ ଯେଥାୟ ନାମେ ଅପମାନେର ତଲେ
ସେଥାୟ ଆମାର ପ୍ରଣାମ ନାମେ ନା ଯେ
ସବାର ପିଛେ, ସବାର ନୀଚେ,
ସବ-ହାରାଦେର ମାଝେ ।

ଅହଂକାର ତୋ ପାୟ ନା ନାଗାଲ୍ ଯେଥାୟ ତୁମି ଫେର'
ରିକ୍ତ ଭୂଷଣ ଦୀନଦରିଦ୍ର ସାଜେ
ସବାର ପିଛେ, ସବାର ନୀଚେ,
ସବ-ହାରାଦେର ମାଝେ ।
ଧନେ ମାନେ ଯେଥାୟ ଆଛେ ଭରି
ସେଥାୟ ତୋମାର ସଙ୍ଗ ଆଶା କରି—
ସଙ୍ଗୀ ହୟେ ଆଛ ଯେଥାୟ ସଙ୍ଗୀହୀନେର ଘରେ
ସେଥାୟ ଆମାର ହୃଦୟ ନାମେ ନା ଯେ
ସବାର ପିଛେ, ସବାର ନୀଚେ,
ସବ-ହାରାଦେର ମାଝେ ।

୧୯ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ଯେଉଁଠି ସବୁଠାରୁ ଅଧମଦୀନ ଥାଆନ୍ତି ସେଇଠି ତମର ଚରଣ ପଡ଼େ । ସବୁଠୁ ପଛୁଆ, ସବୁଠୁ ନୀଚ; ସର୍ବହରାଙ୍କ ମଝିରେ ତମର ଚରଣ ପଡ଼େ । ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ତୁମକୁ ପ୍ରଣାମ କରୁଚି ମୋ ପ୍ରଣାମ ତୁମପାଖକୁ—ଯେଉଁଠି ତମର ଚରଣ ପଡ଼େ—ସେଠି ପହଞ୍ଚୁ ପାରୁନାହିଁ ।

ଅହଂକାର ମୋର ସେଠିକି ପହଞ୍ଚେନା ଯେଉଁଠି ଅଛନ୍ତି ଦୀନ ଦରିଦ୍ର, ରିକ୍ତ ଭୂଷଣ ସର୍ବହରା ···। ଧନ, ମାନ ସଂପନ୍ନତା ମଧ୍ୟରେ ତୁମକୁ ଆଶା କରୁଛୁ, କିନ୍ତୁ ତୁମର ସାହଚର୍ଯ୍ୟତ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଯେଉଁମାନଙ୍କର କେହି ସଙ୍ଗୀ ନାହିଁ । ସେଠିଯେ ମୋର ହୃଦୟ ପହଞ୍ଚେନା···।



୧୦୮

ହେ ମୋର ଦୁର୍ଭାଗା ଦେଶ, ଯାଦେର କରେଛ ଅପମାନ
ଅପମାନେ ହତେ ହବେ ତାହାଦେର ସବାର ସମାନ ।
ମାନୁଷେର ଅଧିକାରେ
ବଞ୍ଚିତ କରେଛ ଯାରେ,
ସମ୍ମୁଖେ ଦାଁଡ଼ାୟେ ରେଖେ ତବୁ କୋଲେ ଦାଓ ନାଇ ସ୍ଥାନ,
ଅପମାନେ ହତେ ହବେ ତାହାଦେର ସବାର ସମାନ ।

ମାନୁଷେର ପରଶେରେ ପ୍ରତିଦିନ ଠେକାଇୟା ଦୂରେ
ଘୃଣା କରିୟାଛ ତୁମି ମାନୁଷେର ପ୍ରାଣେର ଠାକୁରେ
ବିଧାତାର ରୁଦ୍ରରୋଷେ
ଦୁର୍ଭିକ୍ଷେର ଦ୍ୱାରେ ବ'ସେ
ଭାଗ କରେ ଖେତେ ହବେ ସକଲେର ସାଥେ ଅନ୍ନପାନ
ଅପମାନେ ହତେ ହବେ ତାହାଦେର ସବାର ସମାନ ।

ତୋମାର ଆସନ ହତେ ଯେଥାୟ ତାଦେର ଦିଲେ ଠେଲେ
ସେଥାୟ ଶକ୍ତିରେ ତବ ନିର୍ବାସନ ଦିଲେ ଅବହେଲେ ।
ଚରଣେ ଦଲିତ ହୟେ
ଧୁଲାୟ ସେ ଯାୟ ବୟେ—
ସେଇ ନିମ୍ନେ ନେମେ ଏସୋ, ନହିଲେ ନାହି ରେ ପରିତ୍ରାଣ
ଅପମାନେ ହତେ ହବେ ଆଜି ତୋରେ ସବାର ସମାନ ।

ଯାରେ ତୁମି ନୀଚେ ଫେଲ’ ସେ ତୋମାରେ ବାଁଧିବେ ଯେ ନୀଚେ,
ପଶ୍ଚାତେ ରେଖେଛ ଯାରେ ସେ ତୋମାରେ ପଶ୍ଚାତେ ଟାନିଛେ ।
ଅଜ୍ଞାନେର ଅନ୍ଧକାରେ
ଆଡ଼ାଲେ ଢାକିଛ ଯାରେ
ତୋମାର ମଙ୍ଗଲ ଢାକି ଗଡ଼ିଛେ ସେ ଘୋର ବ୍ୟବଧାନ ।
ଅପମାନେ ହତେ ହବେ ତାହାଦେର ସବାର ସମାନ ।

ଶତେକ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରେ ନାମେ ଶିରେ ଅସମ୍ମାନଭର,
ମାନୁଷେର ନାରାୟଣେ ତବୁଓ କର ନା ନମସ୍କାର ।
ତବୁ ନତ କରି ଆଁଖି
ଦେଖିବାରେ ପାଓ ନା କି
ନେମେଛେ ଧୂଲାର ତଲେ ହୀନ-ପତିତେର ଭଗବାନ ।
ଅପମାନେ ହତେ ହବେ ସେଥା ତୋରେ ସବାର ସମାନ ।

ଦେଖିତେ ପାଓ ନା ତୁମି ମୃତ୍ୟୁଦୂତ ଦାଁଡ଼ାୟେଛେ ଦ୍ୱାରେ,
ଅଭିଶାପ ଆଁକି ଦିଲ ତୋମାର ଜାତିର ଅହଂକାରେ ।
ସବାରେ ନା ଯଦି ଡାକ’
ଏଖନୋ ସରିୟା ଥାକ’
ଆପନାରେ ବେଁଧେ ରାଖ’ ଚୌଦିକେ ଜଡ଼ାୟେ ଅଭିମାନ
ମୃତ୍ୟୁମାଝେ ହବେ ତବେ ଚିତାଭସ୍ମେ ସବାର ସମାନ ।

୨୦ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ହେ ମୋର ଦୁର୍ଭାଗା ଦେଶ, ଯାହାଙ୍କୁ ଅପମାନ କରିଛ, ତାଙ୍କ ସହ ସମାନଭାବେ ଅପମାନିତ ହେବାକୁ ହେବ । ଯାହାଙ୍କୁ ମାନବୀୟ ଅଧିକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିଛ, ସମ୍ମୁଖରେ ଛିଡ଼ା କରାଇ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବସିବାର ମାନ ଦେଇନ, ତାଙ୍କ ସହିତ ଅପମାନିତ ହେବାକୁ ହେବ ।

ମାନବତାକୁ ଛୋଇ ମଣିଷ ଭିତରେ ଥିବା ଅନ୍ତର—ଦେବତାକୁ ଘୃଣା କରିଛ । ବିଧାତାର ରୁଦ୍ର କ୍ରୋଧରେ ଯେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଆସିଛି, ସେମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଭାଗକରି ଖାଇବାକୁ ହେବ । ଅପମାନ ସମସ୍ତଙ୍କ ସମାନ ହେବ ।

ସମାନ ଆସନରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଠେଲିଦେଇ ନିଜ ଶକ୍ତିକୁ ନିର୍ବାସିତ କରିଛ । ପଦ ଦଳିତ ହୋଇ ସେମାନେ ଯେଉଁଠି ଧୂଳି ଧୂସରିତ—ସେଠିକି ତୁମେବି ଓହ୍ଲାଇ ଆସ, ଅନ୍ୟଥା ତମର ପରିତ୍ରାଣ ନାହିଁ ।

ଯାହାଙ୍କୁ ତଳକୁ ଠେଲିଛ-ସେ ତୁମକୁ ତଳେ ବାନ୍ଧିବେ । ଯାହାଙ୍କୁ ପଛରେ ରଖିଛ—ସେମାନେ ପଛକୁ ଟାଣିବେ । ଅଜ୍ଞାନ ଅନ୍ଧକାରେ ଯାହାଙ୍କୁ ଯେଉଁଠି ରଖିଚ— ସେମାନେ ତୁମ ମଙ୍ଗଳ ମାର୍ଗରେ ବ୍ୟବଧାନ ଆଣିବେ ।

ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ଅପମାନର ଭାର ମୁଣ୍ଡରେ ବହିଛ । ନର ନାରାୟଣଙ୍କୁ ତଥାପିବି ନମସ୍କାର କରନାହିଁ । ଧୂଳିରେ ଅବନତ ହୀନପତିତ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଥରେବି ତଳକୁ ଦୃଷ୍ଟି କରି ଦେଖିପାରୁନା କି ?

ମୃତ୍ୟୁଦୂତ ଆଗରେ, ଏହା କଣ ଦେଖାଯାଉନାହିଁ ? ତମ ଜାତୀୟ ଅହଂକାର ପ୍ରତି ସେ ଅଭିଶାପ ଦେଉଛି ! ଯଦି ଏବେବି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନ ଡାକ ଦୂରେଇ ରୁହ, ନିଜକୁ ଗୁରୁଅଡ଼ୁ ଅଭିମାନରେ ଜଡ଼ାଇ ରଖ— ତେବେ କେବଳ ମୃତ୍ୟୁ ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଚିତାଭସ୍ମ ସମାନ ହୋଇଯିବ !



୧୦୯

ଛାଡ଼ିସ ନେ, ଧରେ ଥାକ୍ ଏଁଟେ,
ଓରେ, ହବେ ତୋର ଜୟ ।
ଅନ୍ଧକାର ଯାୟ ବୁଝି କେଟେ,
ଓରେ, ଆର ନେଇ ଭୟ ।
ଓଇ ଦେଖ୍ ପୂର୍ବାଶାର ଭଲେ
ନିବିଡ଼ ବନେର ଅନ୍ତରାଳେ
ଶୁକତାରା ହୟେଛେ ଉଦୟ ।
ଓରେ, ଆର ନେଇ ଭୟ ।
ଏରା ଯେ କେବଲ ନିଶାଚର—
ଅବିଶ୍ୱାସ ଆପନାର 'ପର
ନିରାଶ୍ୱାସ, ଆଲସ୍ୟ, ସଂଶୟ,
ଏରା ପ୍ରଭାତେର ନୟ ।
ଛୁଟେ ଆୟ, ଆୟରେ ବାହିରେ—
ଚେୟେ ଦେଖ, ଦେଖ୍ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଶିରେ
ଆକାଶ ହତେଛେ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ।
ଓରେ, ଆର ନେଇ ଭୟ ।

୨୧ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ଛାଡ଼ନା, ଜୋରକରି ଧରିଥା, ତୋର ଜୟହେବ । ମନେହୁଏ ଅନ୍ଧକାର କଟି ଯାଉଛି, ଆଉ ଭୟନାହିଁ । ଦେଖ, ପୂର୍ବାଶା କପାଳରେ ବନ ଅନ୍ତରାଳରେ ଶୁକ୍ରତାରା ଉଦିତ । ଆଉ ଭୟନାହିଁ ।

ଏମାନେ ନିଶାଚର, ନିଜ ଉପରେ ଅଶ୍ରଦ୍ଧାହୀନ । ନିରାଶା, ଆଲସ୍ୟ ସଂଶୟ ପ୍ରଭାତର ଧର୍ମନୁହେଁ । ବାହାରକୁ ପଳାଇ ଆ—ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱମୁଖରେ ଚାହିଁ ଦେଖ — ଆକାଶ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ହେଉଛି, ଆଉ ଭୟ ନାହିଁ ।

୧୧୦

ଆଛେ ଆମାର ହୃଦୟ ଆଛେ ଭରେ,
ଏଖନ ତୁମି ଯା ଖୁସି ତାଇ କରୋ ।
ଏମନି ଯଦି ବିରାଜ' ଅନ୍ତରେ
ବାହିର ହତେ ସକଲଇ ମୋର ହରୋ ।
ସବ ପିପାସାର ଯେଥାୟ ଅବସାନ
ସେଥାୟ ଯଦି ପୂର୍ଣ କର ପ୍ରାଣ,
ତାହାର ପରେ ମରୁ ପଥେର ମାଝେ
ଉଠେ ରୌଦ୍ର ଉଠୁକ ଖରତର ।

ଏଇ-ଯେ ଖେଲା ଖେଲଛ କତ ଛଲେ
ଏଇ ଖେଲା ତୋ ଆମି ଭାଲୋବାସି ।
ଏକ ଦିକେତେ ଭସାଓ ଆଁଖିଜଲେ,
ଆରେକ ଦିକେ ଜାଗିୟେ ତୋଲ 'ହାସି ।
ଯଖନ ଭାବି ସବ ଖୋୟାଲେମ ବୁଝି
ଗଭୀର କରେ ପାଇ ତାହାରେ ଖୁଁଜି,
କୋଲେର ଥେକେ ଯଖନ ଫେଲ 'ଦୂରେ
ବୁକେର ମାଝେ ଆବାର ତୁଲେ ଧର' ।

ରେଲପଥ, ଇ. ଆଇ. ଆର.
୨୧ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ମୋ ହୃଦୟ ଭରିହୋଇ ଅଛି । ଏବେ ତୁମର ଯାହା ଖୁସି ତାହାକର । ଯଦି ଅନ୍ତରରେ ଏପରି ବିରାଜମାନ କରିଥିବ ତେବେ ବାହାରର ସବୁକିଛି ମୋର ନେଇଯାଅ । ଯେଉଁଠି ସବୁ ପିପାସାର ଅବସାନ, ମୋ ପ୍ରାଣକୁ ସେଇଠି ଯଦି ତୃପ୍ତିରେ ଭରିଦିଅ, ତାପରେ ସଂସାର ମରୁଭୂମିରେ ଅଗ୍ନି ବର୍ଷୁ, ଆଉ ଚିନ୍ତା ନଥିବ ।

ଏଇଯେ କେତେ ଛଳରେ ତୁମେ ଖେଳୁଛ, ମୋତେତ ଏହା ଭଲଲାଗେ । ଆଖିଜଳରେ ମୋତେ ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ଭସାଇଦିଅ, ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ହସାଇ-ଥାଅ । ମୋର ସବୁକିଛି ହଜାଇଛି ବୋଲି ଭାବିଲେ ମନେହୁଏ ତୁମକୁହିଁ ଖୋଜି-ପାଇଛି । କୋଳରୁ କେବେ ଦୂରକୁ ଫିଙ୍ଗିଦିଅ ସିନା, ହୃଦୟରେ ପୁଣି ଧାରଣ କର ।

୧୧୧

ଗର୍ବ କରେ ନିଇ ନେ ଓ ନାମ, ଜାନ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ—
ଆମାର ମୁଖେ ତୋମାର ନାମ କି ସାଜେ
ଯଖନ ସବାଇ ଉପହାସେ ତଖନ ଭବି ଆମି,
ଆମାର କଣ୍ଠେ ତୋମାର ନାମ କି ବାଜେ ।
ତୋମା ହତେ ଅନେକ ଦୂରେ ଥାକି
ସେ ଯେନ ମୋର ଜାନତେ ନା ରୟ ବାକି—
ନାମ—ଗାନେର ଏଇ ଛଦ୍ମବେଶେ ଦିଇ ପରିଚୟ ପାଛେ
ମନେ ମନେ ମରି ଯେ ସେଇ ଲଜେ ।
ଅହଂକାରେର ମିଥ୍ୟା ହତେ ବାଁଚାଓ ଦୟାକରେ,
ରାଖୋ ଆମାୟ ଯେଥା ଆମାର ସ୍ଥାନ ।
ଆର-ସକଲେର ଦୃଷ୍ଟି ହତେ ସରିୟେ ଦିୟେ ମୋରେ
କରୋ ତୋମାର ନତ ନୟନ ଦାନ ।
ଆମାର ପୂଜା ଦୟା ପାବାର ତରେ,
ମାନ ଯେନ ସେ ନା ପାୟ କରୋ ଘରେ
ନିତ୍ୟ ତୋମାୟ ଡାକି ଆମି ଧୁଲାର’ ପରେ ବସେ
ନିତ୍ୟନୂତନ ଅପରାଧେର ମାଝେ ।

ରେଲପଥ । ଇ ବି ଏସ, ଆର
୨୨ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ତୁମ ନାମ ଗର୍ବକରି ମୁଁ ଜପୁନି, ମୋ ମୁହଁରେ ତୁମ ନାମ କଣ ସାଜେ ? ଯେବେ ସଭିଏଁ ଉପହାସ କରନ୍ତି । ଭାବେ ମୋ କଣ୍ଠରେ ତୁମ ନାମ କଣ ବାଜେ ? ମୁଁ ଯେ ତୁମଠୁ ବହୁ ଦୂରରେ—ଏକଥା ଜାଣିବାରେ ମୋର ବାକିନରହୁ । ନାମକୀର୍ତ୍ତନର ଛଦ୍ମବେଶରେ ପରିଚୟ ଦେବାକଥାଭାବି ମନେମନେ ଲଜରେମରେ ।

ଅହଂକାରର ମିଥ୍ୟାରୁ ବଞ୍ଚାଅ । ମୋତେ ମୋ ସ୍ଥାନରେ ରଖ । ସଭିଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରୁ ଘୁଞ୍ଚାଇ ନେଇ ତମ ଆନତ ଦୃଷ୍ଟି ମୋ ଉପରେ ପକାଅ । ମୋର ପୂଜା, ତମର ଦୟା ପାଇବାପାଇଁ, ଅନ୍ୟଠାରୁ ସମ୍ମାନ ପାଇ ନୁହେଁ । ନିତ୍ୟ ନୂତନ ପାପ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ତୁମକୁ ଏମିତି ଧୂଳିରେ ବସି ଡାକୁଥିବି ।

କେ ବଲେ ସବ ଫେଲେ ଯାବି
ମରଣ ହାତେ ଧରବେ ଯବେ—
ଜୀବନେ ତୁଇ ଯା ନିୟେଛିସ
ମରଣେ ସବ ନିତେ ହବେ ।
ଏଇ ଭରା ଭଣ୍ଡାରେ ଏସେ
ଶୂନ୍ୟ କି ତୁଇ ଯାବି ଶେଷେ ।
ନେବାର ମତୋ ଯା ଆଛେ ତୋର
ଭଲୋ କରେ ନେ ତୁଇ ତବେ ।

ଆବର୍ଜନାର ଅନେକ ବୋଝା
ଜମିୟେଛିସ ଯେ ନିରବଧି—
ବେଁଚେ ଯାବି, ଯାବାର ବେଲା
କ୍ଷୟ କରେ ସବ ଯାସ ରେ ଯଦି ।
ଏସେଛି ଏଇ ପୃଥିବୀତେ,
ହେଥାୟ ହବେ ସେଜେ ନିତେ—
ରାଜାର ବେଶେ ଚଲ୍ ରେ ହେସେ
ମୃତ୍ୟୁ ପାରେର ସେ ଉତ୍ସବେ ।

ଶିଲାଇଦହ
୨୫ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

କିଏ କହେ ମରଣ ହାତ ଧରିଲେ, ସବୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଯିବାକୁ ହେବ ? ଜୀବନରେ ଯାହା ତୁ ନେଇଛୁ, ମରଣରେ ତାହାସବୁ ନେବାକୁ ହେବ । ଏ ଭରା ଭଣ୍ଡାରକୁ ଆସି ତୁ କଣ ଶୂନ୍ୟ ହାତରେ ଯିବୁ ? ନେବାପରି ଯାହା ଅଛି ତୁ ଭଲକରି ନେ ।

ଯେଉଁ ଆବର୍ଜନାର ବୋଝ ଜମାକରି ରଖିଛୁ, ଯିବାବେଳେ କ୍ଷୟକରିଗଲେ, ରକ୍ଷା ପାଇଯିବୁ । ଯେତେବେଳେ ପୃଥିବୀକୁ ଆସିଛୁ, ରଜାଭଳି ବେଶ ସାଜି ହସି-ହସି ମୃତ୍ୟୁ ସେପାରିର ଉତ୍ସବରେ ଯୋଗ ଦେ !

୧୧୩

ନଦୀ ପାରେର ଏଇ ଆଷାଢ଼େର
ପ୍ରଭାତଖାନି
ନେ ରେ, ଓ ମନ, ନେ ରେ ଆପନ
ପ୍ରାଣେ ଟାନି ।
ସବୁଜ ନୀଲେ ସୋନାୟ ମିଲେ
ଯେ ସୁଧା ଏଇ ଛଡ଼ିୟେ ଦିଲେ,
ଜାଗିୟେ ଦିଲେ ଆକାଶ ତଲେ
ଗଭୀରବାଣୀ,
ନେ ରେ, ଓ ମନ, ନେ ରେ ଆପନ
ପ୍ରାଣେ ଟାନି ।

ଏମନି କରେ ଚଲତେ ପଥେ
ଭବେର କୂଲେ
ଦୁଇ ଧାରେ ଯା ଫୁଲ ଫୁଟେ ସବ
ନିସ ରେ ତୁଲେ ।
ସେଗୁଲି ତୋର ଚେତନା ତେ
ଗେଁଥେ ତୁଲିସ ଦିବସ-ଗତେ
ପ୍ରତିଦିନଟି ଯତନ କ'ରେ
ଭାଗ୍ୟ ମାନି—
ନେ ରେ, ଓ ମନ, ନେ ରେ ଆପନି
ପ୍ରାଣେ ଟାନି ।

ଶିଲାଇଦହ
୨୫ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ରେ ମନ, ନବୀ ଖରର ଏଇ ଆଷାଢ଼-ପ୍ରଭାତକୁ ନିଜ ହୃଦୟକୁ ଟାଣିନେ । ସବୁଜ, ନୀଳ ଓ ସୁନେଲି ରଙ୍ଗମିଶା ଯେଉଁ ସୁଧା ବିଚ୍ଛୁରିତ ହେଉଛି, ଆକାଶରେ ଯେଉଁ ବାଣୀ ଜାଗିଛି, ହେ ମନ, ନିଜ ପ୍ରାଣରେ ଭରିନେ ।

ଏମିତି ପଥ ଚାଲୁ ଚାଲୁ ପୃଥିବୀର ଦୁଇ ଧାରରେ ଯାହା ଫୁଲ ଫୁଟିଥିବ ତୋଳିନେ । ସେସବୁକୁ ତୋ ଚେତନାରେ ଦିବସ ରାତି ଗୁନ୍ଥି ପକା, ପ୍ରତି ଦିନକୁ ଭାଗ୍ୟବୋଲି ଭାବି ନେ—



୧୧୪

ମରଣ ଯେଦିନ ଦିନେର ଶେଷେ
ଆସବେ ତୋମାର ଦୁୟାରେ
ସେଦିନ ତୁମି କୀ ଧନ ଦିବେ ଉହାରେ ।
ଭରା ଆମାର ପରାନଖାନି
ସମ୍ମୁଖେ ତାର ଦିବ ଆନି,
ଶୂନ୍ୟ ବିଦାୟ କରବ ନା ତୋ ଉହାରେ—
ମରଣ ଯେଦିନ ଆସବେ ଆମାର ଦୁୟାରେ ।

କତ ଶରତ-ବସନ୍ତ ଗତ,
କତ ସନ୍ଧ୍ୟା, କତ ପ୍ରଭାତ
ଜୀବନପାତ୍ରେ କତ ଯେ ରସ ବରଷେ-
କତଇ ଫଲେ କତଇ ଫୁଲେ
ହୃଦୟ ଆମାର ଭରି ତୁଲେ
ଦୁଃଖସୁଖେର ଆଲୋଛାୟାର ପରଶେ ।

ଯା-କିଛୁ ମୋର ସଞ୍ଚିତ ଧନ
ଏତ ଦିନେର୍ ସବ ଆୟୋଜନ
ଚରମ ଦିନେ ସାଜିୟେ ଦିବ ଉହାରେ—
ମରଣ ଯେଦିନ ଆସବେ ଆମାର ଦୁୟାରେ ।

ଶିଲାଇଦହ
୨୫ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ମରଣ ଯେବେ ଶେଷଦିନ ତୁମ ଦୁଆରକୁ ଆସିବ ସେଦିନ ତାକୁ କି ଧନ ଦେବ? ମୋ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ପ୍ରାଣଟି ତା ଆଗରେ ଆଣିଦେବି। ଖାଲି ହାତରେ ବିଦାୟ ଦେବିନାହିଁ, ଯେଉଁଦିନ ମରଣ ମୋ ଦୁଆରକୁ ଆସିବ।

କେତେ ଶରତ-ବସନ୍ତ ରାତି, କେତେ ସନ୍ଧ୍ୟା, କେତେ ପ୍ରଭାତ, ସୁଖ-ଦୁଃଖର ଗ୍ରୁସ୍ଥାଲୋକ ସ୍ପର୍ଶରେ ଜୀବନପାତ୍ରେ କେତେ ଯେ ରସ ବରଷିଛି, କେତେ ଫୁଲ ଓ ଫଳରେ ହୃଦୟ ଭରିଦିଏ।

ମୋର ଯାହା ସଞ୍ଚିତ ଧନ, ଏତେ ଦିନର ଆୟୋଜନ, ସେହି ଚରମ ଦିନରେ ତାକୁ ସଜାଇ ଦେବି ମରଣ ଯେଉଁଦିନ ମୋ ଦୁଆରକୁ ଆସିବ।



୧୧୫

ଦୟା କ'ରେ, ଇଛା କ'ରେ, ଆପନି ଛୋଟୋ ହୟେ
ଏସୋ ତୁମ ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଆଲୟେ,
ତାଇ ତୋମାର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ସୁଧା,
ଘୁଚୟ ଆମାର ଆଁଖିର କ୍ଷୁଧା,
ଜଲେ ସ୍ଥଲେ ଦାଓ ଯେ ଧରା
କତ ଆକାର ଲୟେ ।

ବନ୍ଧୁ ହୟେ, ପିତା ହୟେ, ଜନନୀ ହୟେ,
ଆପନି ତୁମି ଛୋଟୋ ହୟେ ଏସୋ ହୃଦୟେ ।
ଆମିଓ କି ଆପନ ହାତେ
କରବ ଛୋଟୋ ବିଶ୍ୱନାଥେ—
ଜାନାବ ଆର ଜାନବ ତୋମାୟ
କ୍ଷୁଦ୍ର ପରିଚୟେ ?

ଶିଲଇଦହ
୨୬ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ଦୟାକରି ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ନିଜେ କ୍ଷୁଦ୍ରହୋଇ ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଘରକୁ ତୁମେ ଆସ । ତୁମର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ସୁଧା ମୋ ଆଖିର କ୍ଷୁଧା ଶାନ୍ତ କରୁଛୁ । ଜଳ, ସ୍ଥଳରେ କେତେ ଆକାରରେ ତୁମେ ଧରାଦିଅ ।

ବନ୍ଧୁ, ପିତା ଜନନୀ ହୋଇ ଆପେ ତୁମେ କ୍ଷୁଦ୍ର ହୋଇ ମୋ ହୃଦୟକୁ ଆସ । ମୁଁ କି ମୋ ନିଜ ହାତରେ ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କୁ କ୍ଷୁଦ୍ର କରିବ ? କଣ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ପରିଚୟରେ ମୁଁ ତୁମକୁ ଜାଣିବ ଓ ଜଣାଇବ ?

୧୧୭

ଓଗୋ ଆମାର ଏଇ ଜୀବନେର
ଶେଷ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା
ମରଣ, ଆମାର ମରଣ, ତୁମି
କଓ ଆମାରେ କଥା

ସାରା ଜନମ ତୋମାର ଲାଗି
ପ୍ରତିଦିନ ଯେ ଆଛି ଜାଗି,
ତୋମାର ତରେ ବହେ ବେଡ଼ାଇ
ଦୁଃଖସୁଖେର ବ୍ୟଥା ।
ମରଣ, ଆମାର ମରଣ, ତୁମି
କଓ ଆମାରେ କଥା ।

ଯା ପେୟେଛି, ଯା ହୈୟେଛି,
ଯା-କିଛୁ ମୋର ଆଶା,
ନା ଜେନେ ଧାୟ ତୋମାର ପାନେ
ସକଲ ଭାଲୋ ବାସା ।
ମିଲନ ହବେ ତୋମାର ସାଥେ
ଏକଟି ଶୁଭ ଦୃଷ୍ଟିପାତେ,
ଜୀବନ ବଧୂ ହବେ ତୋମାର
ନିତ୍ୟ-ଅନୁଗତା ।
ମରଣ, ଆମାର ମରଣ, ତୁମି
କଓ ଆମାରେ କଥା ।

ବରଣମାଳ ଗାଁଥା ଆଛେ
ଆମାର ଚିତ୍ତମାଝେ,
କବେ ନୀରବ ହାସ୍ୟମୁଖେ
ଆସବେ ବରେର ସାଜେ ।
ସେଦିନ ଆମାର ରବେ ନା ଘର,
କେଇ-ବା ଆପନ କେଇ-ବା ଅପର,
ବିଜନ ରତେ ପତିର ସାଥେ
ମିଲବେ ପତିବ୍ରତା ।
ମରଣ, ଆମାର ମରଣ, ତୁମି
କଓ ଆମାରେ କଥା ।

ଶିଲାଇଦହ
୨୬ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ମୋ ଜୀବନର ଶେଷ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା ମରଣ ? ମୋତେ କଥାକୁହ । ତୁମପାଇଁ ଯେ ପ୍ରତିଦିନ ଜାଗିଅଛି । ସୁଖଦୁଃଖର ବ୍ୟଥା ତୁମପାଇଁ ବୋହି ଚାଲିଛି । ମରଣ; ମୋର ମରଣ; ତୁମେ ମୋତେ କଥାକୁହ —

ଯାହା ପାଇଛି, ଯାହା ହୋଇଛି, ଯାହାକିଛି ମୋର ଆଶା, ପ୍ରେମସବୁ ଅଜ୍ଞାତ ଆକର୍ଷଣରେ ତୁମ ଅଡ଼କୁ ଧାଉଁଛି । ଗୋଟିଏ ଶୁଭଦୃଷ୍ଟି ପାତରେ ତୁମ ସହିତ ମିଳନ ହେବ । ଜୀବନବଧୂ ତୁମର ନିତ୍ୟ ଅନୁଗତା ହେବେ । ମରଣ, ମୋର ମରଣ··· ।

ମୋ ଚିତ୍ତରେ ବରଣମାଳା ଗୁନ୍ଥାହୋଇ ରହିଛି । କେବେ ବରସାଜ ନୀରବ ହାସ୍ୟରେ ଆସିବ ? ସେଦିନ ମୋର ନିଜ ପର, ଘରଦ୍ୱାର କେହି ରହିବେନି । ବିଜନ ରାତିରେ ପତିସହ ପତିବ୍ରତା ମିଳିତ ହେବ । ମରଣ···।



୧୧୭

ଯାତ୍ରୀ ଆମି ଓରେ ।

ପାରବେ ନା କେଉ ରଖତେ ଆମାୟ ଧରେ ।
ଦୁଃଖ ସୁଖେର ବାଁଧନ ସବଇ ମିଛେ,
ବାଁଧା ଏ ଘର ରଇବେ କୋଥାୟ ପିଛେ—
ବିଷୟ-ବୋଝା ଟାନେ ଆମାୟ ନିଚେ,
ଛିନ୍ନ ହୟେ ଛଡ଼ିୟେ ଯାବେ ପଡ଼େ ।

ଯାତ୍ରୀ ଆମି ଓରେ ।

ଚଲତେ ପଥେ ଗାନ ଗାହି ପ୍ରାଣ ଭରେ ।
ଦେହଦୁର୍ଗେ ଖୁଲବେ ସକଲ ଦ୍ୱାର,
ଛିନ୍ନ ହବେ ଶିକଲ ବାସନାର,
ଭଲୋମନ୍ଦ କାଟିୟେ ହବ ପାର
ଚଲତେ ରବ ଲୋକେ ଲୋକାନ୍ତରେ ।

ଯାତ୍ରୀ ଆମି ଓରେ ।
ଯା-କିଛୁ ଭର ଯାବେ ସକଲ ସରେ ।
ଆକାଶ ଆମାୟ ଡାକେ ଦୂରେର ପାନେ
ଭଷାବିହୀନ ଅଜାନିତେର ଗାନେ,
ସକାଲ ସାଁଝେ ପରନ ମମ ଟାନେ
କାହାର ବାଁଶି ଏମନ ଗଭୀର ସ୍ୱରେ

ଯାତ୍ରୀ ଆମି ଓରେ ।
ବାହିର ହଲେମ ନା ଜାନି କୋନ୍ ଭୋରେ ।
ତଖନ କୋଥାଓ ଗାୟ ନି କୋନୋ ପାଖି,
କୀ ଜାନି ରାତ କତଇ ଛିଲ ବାକି,
ନିମେଷହାରା ଶୁଧୁ ଏକଟି ଆଁଖି
ଜେଗେ ଛିଲ ଅନ୍ଧକାରେର 'ପରେ ।

ଯାତ୍ରୀ ଆମି ଓରେ ।
କୋନ୍ ଦିନାନ୍ତେ ପୌଁଛବ କୋନ୍ ଘରେ ।
କୋନ୍ ତାରକା ଦୀପ ଜ୍ୱାଲେ ସେଇଖାନେ,
ବାତାସ କାଁଦେ କୋନ୍ କୁସୁମେର ଘ୍ରାଣେ,
କେ ଗୋ ସେଥାୟ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଦୁ'ନୟାନେ
ଅନାଦିକାଲ ଚାହେ ଆମାର ତରେ ।

ଗୋରାଇ ନଦୀ
୨୭ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ମୁଁ ଏକ ଯାତ୍ରୀ । ମୋତେ କେହି ଅଟକାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ସୁଖ-ଦୁଃଖର ବନ୍ଧନ ମିଥ୍ୟା । ଏ ଘରଦ୍ୱାର, ବନ୍ଧନ ସବୁ ପଛରେ ପଡ଼ିରହିବ । ଯେ ବିଷୟ-ବୋଝ ମୋତେ ତଳକୁ ଟାଣୁଛି ତାହା ଛିଣ୍ଡି ତଳେ ପଡ଼ିବ ।

ମୁଁ ଏକ ଯାତ୍ରୀ । ପ୍ରାଣଭରି ଗୀତଗାଇ ପଥ ଚାଲୁଛି । ମୋ ଦେହ ଦୁର୍ଗର ସକଳ ଦ୍ୱାର ଖୋଲିଯିବ । ବାସନାର ଶୃଙ୍ଖଳ ଛିଡ଼ିଯିବ । ଭଲମନ୍ଦ କାଟି ଲୋକଲୋକାନ୍ତର ପାରହୋଇ ଚାଲିଥିବି ।

ମୁଁ ଏକ ଯାତ୍ରୀ । ସବୁ ଭାର ଦୂରେଇ ଯିବ ଆକାଶ ଦୂରାନ୍ତକୁ ମୋତେ ଡାକୁଛି । କାହାର ଭାଷାହୀନ ଅଜଣା ଗୀତର ବଂଶୀଧ୍ୱନି ସକାଳେ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମୋ ପ୍ରାଣକୁ ଟାଣେ ।

ମୁଁ ଏକ ଯାତ୍ରୀ । କେତେ ସକାଳୁ ବାହାରିଛି ଜାଣେନା । କୌଣସି ପକ୍ଷୀ ସେତେବେଳେ ଗାଉନି, କେଜାଣି ରାତି କେତେ ବାକିଥିଲା । ନିମେଷହୀନ ଗୋଟିଏ ଆଖି କେବଳ ଅନ୍ଧକାରରେ ଚାହିଁଥିଲା ।

ମୁଁ ଏକ ଯାତ୍ରୀ । କେଉଁ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ କାହା ଘରେ ପହଞ୍ଚିବ ? କେଉଁ ତାରକା ସେଠି ଦୀପଜାଳେ ? ପବନ କେଉଁ କୁସୁମର ପ୍ରାଣପାଇଁ କାନ୍ଦେ ? କିଏ ସେଠି ଦୁଇ ସ୍ନିଗ୍ଧ ନୟନରେ ଅନନ୍ତକାଳ ମୋତେ ଚାହିଁରହେ ?

୧୧୮

ଉଡ଼ିଯେ ଧ୍ୱଜା ଅଭ୍ରଭେଦୀ ରଥେ
ଓଇ-ଯେ ତିନି, ଓଇ-ଯେ ବାହିର ପଥେ ।
ଆୟ ରେ ଛୁଟେ, ଟାନତେ ହବେ ରଶି—
ଘରେର କୋଣେ ରଇଲି କୋଥାୟ ବସି ।
ଭିଡ଼େର ମଧ୍ୟେ ଝାଁପିୟେ ପଡ଼େ ଗିୟେ
ଠାଁଇ କରେ ତୁଇ ନେ ରେ କୋନୋମତେ ।

କୋଥାୟ କୀ ତୋର ଆଛେ ଘରେର କାଜ
ସେ-ସବ କଥା ଭୁଲତେ ହବେ ଆଜ ।
ଟାନ୍ ରେ ଦିୟେ ସକଲ ଚିତ୍ତକାୟା,
ଟାନ୍ ରେ ଛେଡ଼େ ତୁଚ୍ଛ ପ୍ରାଣେର ମାୟା,
ଚଲ୍ ରେ ଟେନେ ଆଲୋୟ ଅନ୍ଧକାରେ
ନଗର-ଗ୍ରାମେ ଅରଣ୍ୟେ ପର୍ବତେ ।

ଓଇ ଯେ-ଚକ୍ର ଘୁରଛେ ଝନଝନି,
ବୁକେର ମାଝେ ଶୁନଛ କି ସେଇ ଧ୍ୱନି ।
ରକ୍ତେ ତୋମାର ଦୁଲଛେ ନା କି ପ୍ରାଣ ।
ଗାଇଛେ ନା ମନ ମରଣଜୟୀ ଗାନ ?
ଆକାଂକ୍ଷା ତୋର ବନ୍ୟାବେଗେର ମତୋ ।
ଛୁଟଛେ ନା କି ବିପୁଲ ଭବିଷ୍ୟତେ ।

ଗୋରାଇ
୨୬ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ଏଇଯେ—ଅଭ୍ରଭେଦୀ ରଥରେ ଧ୍ୱଜା ଉଡ଼ାଇ ସେ ବାହାରିଛନ୍ତି । ଘର-କୋଣରେ କେଉଁଠି ବସିଲ ? ଆରେ ଦୌଡ଼ିଆସ, ରସି ଟାଣିବାକୁ ହବ । ଭିଡ଼-ଭିତରେ ଝାଂପିପଡ଼ି କୌଣସିମତେ ସ୍ଥାନ କରନେ ।

କଣ ଘର କାମଅଛି, ଆଜି ତାହା ଭୁଲି ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ପ୍ରାଣର ତୁଚ୍ଛମାୟା ଛାଡ଼ି ଅଲୋକ ଅନ୍ଧକାରରେ, ମନପ୍ରାଣ ଦେଇ ନଗର ଗ୍ରାମ ଅରଣ୍ୟ, ପର୍ବତରେ ତୁ ଟାଣିଚାଲ ।

କେର ସେ ଝଁନତ୍କାର ହୃଦୟରେ ଶୁଣିପାରୁଛକି ? ମନ କଣ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟୀ ଗୀତ ଗାଉନି; ପ୍ରାଣ ଚଞ୍ଚଳ ହେଉନି ? ତୋର ଆକାଂକ୍ଷା ବନ୍ୟାପରି ଭବିଷ୍ୟତ ଆଡ଼କୁ କଣ ଛୁଟି ଚାଲୁନି ?



୧୧୯

ଭଜନ ପୂଜନ ସାଧନ ଆରାଧନା
ସମସ୍ତ ଥାକ୍ ପଡ଼େ ।
ରୁଦ୍ଧଦ୍ୱାରେ ଦେବାଲୟେର କୋଣେ
କେନ ଆଛିସ ଓରେ ।
ଅନ୍ଧକାରେ ଲୁକିୟେ ଆପନ-ମନେ
କାହାରେ ତୁଇ ପୂଜିସ ସଂଗୋପନେ,
ନୟନ ମେଲେ ଦେଖ୍ ଦେଖି ତୁଇ ଚେୟେ—
ଦେବତା ନାଇ ଘରେ ।

ତିନି ଗେଛେନ ଯେଥାୟ ମାଟି ଭେଙେ
କରଛେ ଚାଷା ଚାଷ—
ପାଥର ଭେଙେ କାଟଛେ ଯେଥାୟ ପଥ,
ଖାଟଛେ ବାରୋ ମାସ ।
ରୌଦ୍ରେ ଜଲେ ଆଛେନ ସବାର ସାଥେ,
ଧୂଲା ତାଁହାର ଲେଗେଛେ ଦୁଇ ହାତେ—
ତାଁରଇ ମତନ ଶୁଚି ବସନ ଛାଡ଼ି
ଆୟ ରେ ଧୂଲାର' ପରେ ।

ମୁକ୍ତି ? ଓରେ, ମୁକ୍ତି କୋଥାୟ ପାବି,
ମୁକ୍ତି କୋଥାୟ ଆଛେ ।
ଆପନି ପ୍ରଭୁ ସୃଷ୍ଟି ବାଁଧନ ପ'ରେ
ବାଁଧା ସବାର କାଛେ ।
ରାଖୋ ରେ ଧ୍ୟାନ, ଥାକ୍ରେ ଫୁଲେର ଡାଲି,
ଛିଁଡୁକ ବସ୍ତ୍ର, ଲାଗୁକ ଧୂଲାବାଲି—
କର୍ମଯୋଗେ ତାଁର ସାଥେ ଏକ ହୟେ
ଘର୍ମ ପଡୁକ ଝରେ ।

କୟା । ଗୋରାଇ
୨୭ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ଭଜନ ପୂଜନ ସବୁ ପଡ଼ିଥାଉ । ଦେବାଳୟର ରୁଦ୍ଧଦ୍ୱାରେ କାହିଁକି ରହିଛୁ ? ଅନ୍ଧକାରରେ ତୁ କାହାକୁ ସଂଗୋପନରେ ପୂଜୁଛୁ— ଆଖି ଖୋଲ ଚାହିଁ ଘରେ ଦେବତା ନାହିଁ ।

ମାଟି ଫଟାଇ ଚଷା ଯେଉଁଠି ଚାଷ କରୁଛି, ପଥର କାଟି ରାସ୍ତା ଯେଉଁଠି ହଉଚି ସେ ସେଠିକି ଯାଇ ଖରାବର୍ଷାରେ ସଭିଙ୍କ ଭିତରେ ଅଛନ୍ତି । ଦୁଇ ହାତରେ ତାଙ୍କର ଧୂଳି ଲାଗିଛି । ଶୁଚି ବସନ ତ୍ୟାଗକରି ତାଙ୍କଭଳି ଧୂଳିକୁ ଆଏ ।

ମୁକ୍ତି କେଉଁଠୁ ମିଳିବ ? ପ୍ରଭୁ ତ ନିଜେ ସୃଷ୍ଟିରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଛନ୍ତି । ତୋର ଧ୍ୟାନ, ଫୁଲଡାଲି ପଡ଼ିଥାଉ । ବସ୍ତ୍ର ମଳିନ ହୋଇ ଛିଣ୍ଡି ଯାଉ । ତା ସହିତ ଝାଳ ନିଗିଡ଼ା କର୍ମଯୋଗରେ ଯୋଗ ଦେ ।



୧୨୦

ସୀମାର ମାଝେ, ଅସୀମ, ତୁମି
ବାଜାଓ ଆପନ ସୁର ।
ଆମାର ମଧ୍ୟେ ତୋମାର ପ୍ରକାଶ
ତାଇ ଏତ ମଧୁର ।
କତ ବର୍ଣ୍ଣେ କତ ଗନ୍ଧେ
କତ ଗାନେ କତ ଛନ୍ଦେ,
ଅରୂପ, ତୋମାର ରୂପେର ଲୀଲାୟ
ଜାଗେ ହୃଦୟପୁର ।
ଆମାର ମଧ୍ୟେ ତୋମାର ଶୋଭା
ଏମନ ସୁମଧୁର ।

ତୋମାୟ ଆମାୟ ମିଲନ ହଲେ
ସକଲଇ ଯାୟ ଖୁଲେ—
ବିଶ୍ୱସାଗର ଢେଉ ଖେଲାୟେ
ଉଠେ ତଖନ ଦୁଲେ ।
ତୋମାର ଆଲୋୟ ନାଇ ତୋ ଛାୟା,
ଆମାର ମାଝେ ପାୟ ସେ କାୟା—
ହୟ ସେ ଆମାର ଅଶ୍ରୁଜଲେ
ସୁନ୍ଦର ବିଧୁର ।
ଆମାର ମଧ୍ୟେ ତୋମାର ଶୋଭା
ଏମନ ସୁମଧୁର ।

ଗୋରାଇ ଜାନିପୁର
୨୭ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ହେ ଅସୀମ ! ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ତୁମେହିଁ ନିଜ ସ୍ୱର ଶୁଣାଅ । ତେଣୁକରି ମୋ ଭିତରେ ତୁମର ପ୍ରକାଶ ଏତେ ମଧୁର । କେତେ ବର୍ଣ, ଗନ୍ଧ ଗାନ ଓ ଛନ୍ଦରେ ଅରୂପ ତୁମର ରୂପଲୀଳା ହୃଦୟରେ ଜାଗେ । ମୋ ଭିତରେ ମୋର ଶୋଭା ଏତେ ସୁମଧୁର ।

ତୁମର ମୋର ମିଳନହେଲେ ସବୁ ଖୋଲିଯାଏ । ବିଶ୍ୱସାଗର ଢେଉ ଖେଳାଏ । ତୁମ ଆଲୋକ ଛାୟାହୀନ । ମୋ ଭିତରେ ସେ କାୟାଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ମୋ ଅଶ୍ରୁରେ ସେ ସୁନ୍ଦର ହୁଏ । ମୋ ଭିତରେ ତୁମରଶୋଭା କେତେ ସୁମଧୁର ।



ତାଇ ତୋମାର ଆନନ୍ଦ ଆମାର' ପର,
ତୁମି ତାଇ ଏସେଛ ନୀଚେ—
ଆମାୟ ନଇଲେ, ତ୍ରିଭୁବନେଶ୍ୱର,
ତୋମାର ପ୍ରେମ ହତ ଯେ ମିଛେ ।
ଆମାୟ ନିୟେ ମେଲେଛ ଏଇ ମେଲା,
ଆମାର ହିୟାୟ ଚଲଛେ ରସେର ଖେଲା,
ମୋର ଜୀବନେ ବିଚିତ୍ର ରୂପ ଧ'ରେ
ତୋମାର ଇଚ୍ଛା ତରଙ୍ଗିଛେ ।

ତାଇ ତୋ ତୁମି ରଜାର ରଜା ହୟେ
ତବୁ ଆମାର ହୃଦୟ ଲାଗି
ଫିରଛ କତ ମନୋହରଣ ବେଶେ
ପ୍ରଭୁ; ନିତ୍ୟ ଆଛ ଜାଗି ।
ତାଇ ତୋ, ପ୍ରଭୁ, ହେଥାୟ ଏଲ ନେମେ
ତୋମାରି ପ୍ରେମ ଭକ୍ତପ୍ରାଣେର ପ୍ରେମେ,
ମୂର୍ତ୍ତି ତୋମାର ଯୁଗଲ ସମ୍ମିଲନେ
ସେଥାୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକାଶିଛେ ।

ଜାନିପୁର । ଗୋରଇ
୨୮ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ତୁମର ଆନନ୍ଦ ମୋ ଉପରେ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ । ତେଣୁ ତୁମେ ନିମ୍ନକୁ ଆସିଛ । ହେ ତ୍ରିଭୁବନେଶ୍ୱର, ମୋ ବିନା ତୁମର ପ୍ରେମ କେଉଁଠି ରହନ୍ତା ? ମୋତେ-ନେଇ ଏ ମେଳା ରଚିଛ, ରସର ଖେଳା ମୋ ହୃଦୟରେ ମାଡିଛ । ମୋ ଜୀବ-ନରେ ତୁମର ଇଚ୍ଛା ବିଚିତ୍ର ରୂପରେ ତରଙ୍ଗାୟିତ ।

ତେଣୁ ତୁମେ ରାଜାଙ୍କ ରାଜାହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ମୋ ହୃଦୟପାଇଁ ମନୋ-ହରଣ ବେଶ ସାଜ ଜାଗି ରହିଛ । ତେଣୁ ପ୍ରଭୁ ତୁମେ ଏଠାକୁ ଅବତରିଛ । ଭକ୍ତ ଓ ତୁମ ପ୍ରାଣର ପ୍ରେମରେ ମିଳନରେ ତୁମେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକାଶିତ ।

মানের আসন, আরামশয়ন
নয় তো তোমার তরে।
সব ছেড়ে আজ খুশি হয়ে
চলে পথের' পরে।
এসো, বন্ধু, তোমরা সবে
একসাথে সব বাহির হবে,
আজকে যাত্রা করব মোরা
অমানিতের ঘরে।
নিন্দা পরব ভূষণ ক'রে
কাঁটার কণ্ঠহার,
মাথায় করে তুলে লব
অপমানের ভার।
দুঃখীর শেষ আলয় যেথা
সেই ধুলাতে লুটাই মাথা,
ত্যাগের শূন্যপাত্রটি নিই
আনন্দরস ভ'রে।

গোরাই
২৯ আষাঢ় ১৩১৭

ତୁମପାଇଁ ସମ୍ମାନର ଆସନ ଓ ଆରାମଦାୟକ ଶୟନ ଅଭିପ୍ରେତ ନୁହେଁ । ସେ ମୋହ ତ୍ୟାଗକରି ମନ୍ତ୍ର ଆନନ୍ଦରେ ରାସ୍ତାକୁ ବାହାରିପଡ । ଆସ ବନ୍ଧୁ ସଭିଏଁ ମିଳି ବାହାରି ପଡ଼ିବା ଅପମାନିତଙ୍କ ଘରେ ।

ନିନ୍ଦାକୁ ଭୂଷଣ କରି, କଣ୍ଟାକୁ କଣ୍ଠହାର କରି ଅପମାନ ଭାର ମଥାରେ ବୋହି ଦୁଃଖୀରଙ୍କଙ୍କ ଘରେ ତ୍ୟାଗର ଶୂନ୍ୟ ପାତ୍ରରେ ଆନନ୍ଦରସ ଭରିନେବା ।

୧୨୩

ପ୍ରଭୁଗୃହ ହତେ ଆସିଲେ ଯେଦିନ
ବୀରେର ଦଲ
ସେଦିନ କୋଥାୟ ଛିଲ ଯେ ଲୁକାନୋ
ବିପୁଲ ବଲ !
କୋଥାୟ ବର୍ମ, ଅସ୍ତ୍ର କୋଥାୟ,
କ୍ଷୀଣ ଦରିଦ୍ର ଅତି-ଅସହାୟ,
ଗ୍ଚରି ଦିକ ହତେ ଏସେଛେ ଆଘାତ
ଅନର୍ଗଳ—
ପ୍ରଭୁଗୃହ ହତେ ଆସିଲେ ଯେଦିନ
ବୀରେର ଦଲ ।

ପ୍ରଭୁଗୃହ ମାଝେ ଫିରିଲେ ଯେଦିନ
ବୀରେର ଦଲ
ସେଦିନ କୋଥାୟ ଲୁକାଲେ ଆବାର
ବିପୁଲ ବଲ !
ଧନୁ ଶର ଆସି କୋଥା ଗେଲ ଖସି,
ଶାନ୍ତିର ହାସି ଉଠିଲ ବିକଶି—
ଚଲେ ଗେଲେ ରାଖି ସାରା ଜୀବନେର
ସକଲ ଫଲ,
ପ୍ରଭୁଗୃହମାଝେ ଫିରିଲେ ଯେଦିନ
ବୀରେର ଦଲ ।

କଲିକତା
୩୧ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ଯେଉଁଦିନ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଘରୁ ବୀରଗଣ ଆସିଲେ ସେଦିନ ପ୍ରଚଣ୍ଡଶକ୍ତି କେଉଁଠି ଲୁକ୍କାୟିତ ହେଲା ? ବର୍ମ, ଅସ୍ତ୍ର, କେଉଁଠି ରହିଲା ? କ୍ଷୀଣ ଓ ଅସହାୟ କାହିଁକି ? ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ଅନର୍ଗଳ ଆଘାତ ଆସିଥିଲା ।

ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଘରକୁ ସେଦିନ ଯେବେ ବୀରଗଣ ଫେରିଲେ ସେଦିନ ପୁଣି ଧନୁଶର କେଉଁଠି ରହିଲା, ଶକ୍ତି କାହିଁ ଲୁଚିଲା ? ଶାନ୍ତିର ହସ ଫୁଟିଉଠିଲା । ସାରାଜୀବନର ସମସ୍ତ ଫଳ ଛାଡ଼ି ସେମାନେ ଚାଲିଗଲେ ।



୧୨୪

ଭେବେଛିନୁ ମନେ ଯା ହବାର ତାରି ଶେଷେ
ଯାତ୍ରା ଆମାର ବୁଝି ଥେମେ ଗେଛେ ଏସେ ।
ନାଇ ବୁଝି ପଥ, ନାଇ ବୁଝ ଆର କାଜ,
ପାଥେୟ ଯା ଛିଲ ଫୁରୟେଛେ ବୁଝି ଆଜ,
ଯେତେ ହବେ ସରେ ନୀରବ ଅନ୍ତରଲେ
ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନେ ଛିନ୍ନ ମଲିନ ବେଶେ ।

କୀ ନିରଖି ଆଜି ଏକି ଅଫୁରନ ଲୀଲା–
ଏକି ନବୀନତା ବହେ ଅନ୍ତଃଶୀଲା ।
ପୁରତନ ଭଷା ମରେ ଏଲ ଯବେ ମୁଖେ
ନବଗାନ ହୟେ ଗୁମରି ଉଠିଲ ବୁକେ,
ପୁରତନ ପଥ ଶେଷ ହୟେ ଗେଲ ଯେଥା
ସେଥାୟ ଆମାରେ ଆନିଲେ ନୂତନ ଦେଶେ !

କଲିକତା । ଠିକାଗାଡ଼ିତେ
୩୧ ଆଷାଢ଼ ୧୩୧୭

ଭାବିଥିଲି ମନେ, ଯାହା ହେବାର ଥିଲା ହୋଇଯାଇଛି । ଯାତ୍ରାମୋର ସରିଯାଇଛି । ଆଉ କାମନାହିଁ, ପଥନାହିଁ । ପାଥେୟ ବି ସରିଯାଇଛି । ଏଥର ଛିନ୍ନ ମଳିନ ବେଶରେ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନର ଅନ୍ତରାଳକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

କିନ୍ତୁ ଆଜି ଏକି ଅଫୁରନ୍ତ ଲୀଳା ଦେଖୁଛି ! ଅନ୍ତରରେ ଏକି ନବୀନତା- ପୁରାତନ ଭାଷା ବଦଳରେ ନବୀନଗାନ ବୁକୁରେ ଗୁଞ୍ଜରି ଉଠୁଛି । ପୁରାତନ ପଥ ଯେଉଁଠି ଶେଷ ହୋଇଗଲା, ସେଇଠୁଁ ମତେ ନୂତନ ଦେଶକୁ ଆଣିଲ ।

୧୨୫

ଆମାର ଏ ଗାନ ଛେଡ଼େଛେ ତାର
ସକଲ ଅଲଂକାର
ତୋମାର କାଛେ ରାଖେ ନି ଆର
ସାଜେର ଅହଂକାର ।
ଅଲଂକାର ଯେ ମାଝେ ପ'ଡ଼େ
ମିଲନେତେ ଆଡ଼ାଲ କରେ,
ତୋମାର କଥା ଢାକେ ଯେ ତାର
ମୁଖର ଝଂକାର ।

ତୋମାର କାଛେ ଖାଟେ ନା ମୋର
କବିର ଗରବ କରା—
ମହାକବି, ତୋମାର ପାୟେ
ଦିତେ ଚାଇ ଯେ ଧରା ।
ଜୀବନ ଲୟେ ଯତନ କରି
ଯଦି ସରଲ ବାଁଶି ଗଡ଼ି,
ଆପନ ସୁରେ ଦିବେ ଭରି
ସକଲ ଛିଦ୍ର ତାର ।

କଲିକତା
୧ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ତୁମ ଆଗରେ ମୋର ଗୀତ ତାର ଅଳଙ୍କାର ଓ ଅହଂକାର ପରିତ୍ୟାଗ କରିଛି । ମଝିରେ ଅଳଙ୍କାର ମିଳନକୁ ଆଢୁଆଳ କରେ । ତାର ଝଂକାର ତୁମର କଥାକୁ ଘୋଡାଇ ଦିଏ ।

ମହାକବି, ତୁମ ପାଖରେ ମୋର କବିତ୍ୱବେ ଗର୍ବ କରିବା ଚଳେନା । ତୁମ ପଦତଳେ ଧରାଦେବାକୁ ଚାହେଁ । ଯଦି ପ୍ରାଣପଣେ ଗୋଟିଏ ସରଳ ବଂଶୀ ଗଢିଦିଏଁ, ତାର ସକଳ ଛିଦ୍ରକୁ ନିଜ ସୁରରେ ଭରିଦିଅ ।

୧୨୬

ନିନ୍ଦା ଦୁଃଖେ ଅପମାନେ
ଯତ ଆଘାତ ଖାଇ
ତବୁ ଜାନି କିଛୁଇ ସେଥା
ହାରବାର ତୋ ନାଇ ।
ଥାକି ଯଖନ ଧୂଲାର ’ପରେ
ଭାବତେ ନା ହୟ ଆସନ—ତରେ,
ଦୈନ୍ୟମାଝେ ଅସଂକୋଚେ
ପ୍ରସାଦ ତବ ଚାଇ ।

ଲୋକେ ଯଖନ ଭାଲୋ ବଲେ
ଯଖନ ସୁଖେ ଥାକି,
ଜାନି ମନେ, ତାହାର ମାଝେ
ଅନେକ ଆଛେ ଫାଁକି ।
ସେଇ ଫାଁକିରେ ସାଜିୟେ ଲୟେ
ଘୁରେ ବେଡ଼ାଇ ମାଥାୟ ବୟେ,
ତୋମାର କାଛେ ଯାବ ଏମନ
ସମୟ ନାହି ପାଇ ।

ବୋଲପୁର
୨ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ନିନ୍ଦା, ଦୁଃଖ, ଅପମାନର ଯେତେ ଆଘାତ ଖାଏ, ସେଥିରେ ହରାଇବାର କିଛୁ ନାହିଁବୋଲି ଜାଣେ । ଯେତେବେଳେ ତଳେ ଧୂଳିରେବସିଥାଏ ସେତେବେଳେ ଆସନର କଥା ଭାବେନାହିଁ । ଦୈନ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅସଂକୋଚରେ ତମର ପ୍ରସାଦ ଚାହେଁ ।

ଯେତେବେଳେ ଲୋକେ ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତି ଓ ସୁଖରେଥାଏଁ, ମୁଁ ଜାଣିପାରେ ସେଥିରେ ମିଛ କେତେ । ସେଇ ମିଛକୁ ସଜାଇ, ମୁଣ୍ଡାଇ ମୁଁ ବୁଲେ । ଅଥଚ ତୁମ ପାଖକୁ ଯିବାକୁ ଅବସର ମିଳେନା ।

୧୨୭

ରାଜାର ମତୋ ବେଶେ ତୁମି ସାଜାଓ ଯେ ଶିଶୁରେ,
ପରାଓ ଯାରେ ମଣିରତନ-ହାର—
ଖେଲାଧୁଲା ଆନନ୍ଦ ତାର ସକଲଇ ଯାୟ ଘୁରେ,
ବସନ-ଭୂଷଣ ହୟ ଯେ ବିଷମ ଭାର ।
ଛେଁଡ଼େ ପାଛେ ଆଘାତ ଲାଗି,
ପାଛେ ଧୁଲାୟ ହୟ ସେ ଦାଗି,
ଆପନାକେ ତାଇ ସରିୟେ ରାଖେ ସବାର ହତେ ଦୂରେ,
ଚଲତେ ଗେଲେ ଭାବ୍‌ନା ଧରେ ତାର—
ରାଜାର ମତୋ ବେଶେ ତୁମି ସାଜାଓ ଯେ ଶିଶୁରେ,
ପରାଓ ଯାରେ ମଣିରତନ-ହାର ।

କୀ ହବେ, ମା ଅମନ-ତରୋ ରାଜାର ମତୋ ସାଜେ,
କୀ ହବେ ଓଇ ମଣିରତନ—ହାରେ—
ଦୁୟାର ଖୁଲେ ଦାଓ ଯଦି ତୋ ଛୁଟି ପଥେର ମାଝେ
ରୌଦ୍ର ବାୟୁ-ଧୁଲାକାଦାର ପାଡ଼େ ।
ଯେଥାୟ ବିଶ୍ୱଜନେର ମେଲା,
ସମସ୍ତ ଦିନ ନାନାନ ଖେଲା,
ଚାରି ଦିକେ ବିରାଟ ଗାଥା ବାଜେ ହାଜାର ସୁରେ,
ସେଥାୟ ସେ ଯେ ପାୟ ନା ଅଧିକାର—
ରାଜାର ମତୋ ବେଶେ ତୁମି ସାଜାଓ ଯେ ଶିଶୁରେ,
ପରାଓ ଯାରେ ମଣିରତନ-ହାର ।

ବୋଲପୁର
୨ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ରାଜବେଶ କରି, ମଣିମୟ ଅଭୂଷଣରେ ସଜାଇ ପିଲାଙ୍କର ଖେଳକୁଦର ଆନନ୍ଦ କାହିଁକି ଛଡ଼ାଇ ନେଉଛ ? ବସ୍ତ୍ର ଓ ଭୂଷଣରେ ଧୂଳିମଳି ଲାଗିବ, ଛିଣ୍ଡି ଯିବ ଏଇଆ ଭାବି ସେମାନେ ଆଉ ଖେଳିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ନିଜକୁ ଦୂରେଇ ରଖନ୍ତି । ପାଦ ପକାଇଲେହିଁ ସେଇ ଭାବନା ଘାରେ ।

ମା, ଏଇ ରାଜବେଶ ଓ ଆଭୂଷଣ କି ଦରକାର ? ଦ୍ୱାର ଖୋଲି-ଦେଲେ ଖରା-ବର୍ଷାରେ ଧୂଳି ମାଟିଆଡ଼େ ଛୁଟି ଯାଆନ୍ତା । ଯେଉଁଠି ବିଶ୍ୱ-ଜନଙ୍କ ମେଳା, ନାନା ରକମର ଖେଳା, ଚାରିଆଡେ ହଜାର ସ୍ୱରର ଗାନ—ଖେଳ ଖେଳିବାକୁ ଛାଡ଼ିଦିଅ । ସେଠି ବି ଯିବାର ଅଧିକାର ପାଏନା ।



୧୨୮

ଜଡ଼ିୟେ ଗେଛେ ସରୁ ମୋଟା
ଦୁଟୋ ତାରେ,
ଜୀବନ-ବୀଣା ଠିକ୍ ସୁରେ ତାଇ
ବାଜେ ନା ରେ ।
ଏଇ ବେସୁରେ ଜଟିଲତାୟ
ପରାନ ଆମାର ମରେ ବ୍ୟଥାୟ,
ହଠାତ୍ ଆମାର ଗାନ ଥେମେ ଯାୟ
ବାରେ ବାରେ ।
ଜୀବନ-ବୀଣା ଠିକ୍ ସୁରେ ଆର
ବାଜେ ନା ରେ ।

ଏଇ ବେଦନା ବଇତେ ଆମି
ପାରି ନା ଯେ,
ତୋମାର ସଭାର ପଥେ ଏସେ
ମରି ଲଜେ ।
ତୋମାର ଯାରା ଗୁଣୀ ଆଛେ
ବସତେ ନାରି ତାଦେର କାଛେ,
ଦାଁଡ଼ିୟେ ଥାକି ସବାର ପାଛେ
ବାହିର-ଦ୍ୱାରେ ।
ଜୀବନ୍-ବୀଣା ଠିକ୍ ସୁରେ ଆର
ବାଜେ ନା ରେ ।

ବୋଲପୁର
୩ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ଜୀବନ ବୀଣାରେ ସରୁ ଓ ମୋଟା ଦୁଇ ପ୍ରକାର ତାର ଯୋଡ଼ାଯାଇଛି, ତେଣୁ ସେଟା ଠିକ୍ ବାଜୁନି । ବେସୁରା ଜଟିଳତାରେ ମୁଁ ମର୍ମାହତ । ହଠାତ୍ ମୋ ଗୀତ ବାରମ୍ବାର ଥମିଯାଏ ।

ଏ ବେଦନା ମୁଁ ସହି ପାରୁନାହିଁ । ତୁମ ସଭା ଆଡ଼କୁ ଆସି ମୁଁ ଲାଜରେ ମରିଯାଉଛି । ତୁମ ସଭାର ଗୁଣୀଜନଙ୍କ ପାଖରେ ବସିବା ଯୋଗ୍ୟତା ମୋର କାହିଁ ? ସଭାପଛରେ ଦ୍ୱାରପାଖରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ରହେଁ । ଜୀବନ-ବୀଣା ଠିକ୍ ଆଉ ବାଜୁନାହିଁ ।



୧୨୯

ଗାବାର ମତୋ ହୟ ନି କୋନୋ ଗାନ,
ଦେବାର ମତୋ ହୟ ନି କିଛୁ ଦାନ ।
ମନେ ଯେ ହୟ ସବଇ ରଇଲ ବାକି,
ତୋମାୟ ଶୁଧୁ ଦିୟେ ଏଲେମ ଫାଁକି,
କବେ ହବେ ଜୀବନ ପୂର୍ଣ କ'ରେ
ଏଇ ଜୀବନେର ପୂଜା ଅବସାନ

ଆର-ସକଲେର ସେବା କରି ଯତ
ପ୍ରାଣପଣେ ଦିଇ ଅର୍ଘ୍ୟ ଭରି ଭରି–
ସତ୍ୟ ମିଥ୍ୟା ସାଜିୟେ ଦିଇ ଯେ କତ
ଦୀନ ବଲିୟା ପାଛେ ଧରା ପଡ଼ି ।
ତୋମାର କାଛେ ଗୋପନ କିଛୁ ନାଇ,
ତୋମାର ପୂଜାୟ ସାହାସ ଏତ ତାଇ,
ଯା ଆଛେ ତାଇ ପାୟେର କାଛେ ଆନି
ଅନାବୃତ ଦରିଦ୍ର ଏଇ ପ୍ରାଣ ।

୭ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ମୋ ପାଖରେ ଗାଇବାକୁ କୌଣସି ଗୀତ, ଦେବାକୁ କୌଣସି ଭେଟିନାହିଁ । ମନେ ହେଉଛି, ସବୁ ବାକି ରହିଗଲା । ତୁମକୁ ସୁଦ୍ଧା ଫାଙ୍କି ଦେଇ ଆସିଲି । ଜୀବନ ପୂର୍ଣକରି ଏ ପୂଜା କେବେ ସମାପ୍ତ ହେବ କେଜାଣି ?

ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପୂଜା କଲାବେଳେ ମୁଁ ନିଜ ଦୈନ୍ୟ ଲୁଚ୍ଛାଇବାକୁ ଯାଇ ସତ୍ୟ ମିଥ୍ୟା ସଜାଇ କେତେ ଅର୍ଘ୍ୟ ନଦିଏ । ତୁମ ପାଖରେ କିଛି ଗୋପନ ନାହିଁ । ତୁମ ପୂଜାପାଇଁ ମୁଁ ତେଣୁ ଏତେ ସାହସୀ । ଦରିଦ୍ର ପ୍ରାଣରେ ଯା ଅଛି, ଅନାବୃତ ଭାବେ ତମ ଚରଣରେ ରଖେଁ ।

୧୩୦

ଆମାର ମାଝେ ତୋମାର ଲୀଲା ହବେ,
ତାଇ ତୋ ଆମି ଏସେଛି ଏଇ ଭବେ ।
ଏଇ ଘରେ ସବ ଖୁଲେ ଯାବେ ଦ୍ୱାର,
ଘୁଚେ ଯାବେ ସକଲ ଅହଂକାର,
ଆନନ୍ଦମୟ ତୋମାର ଏ ସଂସାରେ
ଆମାର କିଛୁ ଆର ବାକି ନା ରବେ ।

ମ'ରେ ଗିୟେ ବାଁଚବ ଆମି, ତବେ
ଆମାର ମାଝେ ତୋମାର ଲୀଲା ହବେ ।
ସବ ବାସନା ଯାବେ ଆମାର ଥେମେ
ମିଲେ ଗିୟେ ତୋମାରି ଏକ ପ୍ରେମେ,,
ଦୁଃଖସୁଖେର ବିଚିତ୍ର ଜୀବନେ
ତୁମି ଛାଡ଼ା ଆର କିଛୁ ନା ରବେ ।

୭ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ମୋ ଜୀବନରେ ତୁମର ଲୀଳା ପ୍ରକଟ ହେବାପାଇଁ ତ ମୁଁ ଏ ଭବକୁ ଆସିଛି । ଏ ଘରର ସବୁ କବାଟ ଖୋଲିଯିବ, ସକଳ ଅହଂକାର ଘୁଞ୍ଚିଯିବ । ଆନନ୍ଦମୟ ତୁମର ଏ ସଂସାରରେ ମୋର କିଛି ବାକି ରହିବନି ।

ମୁଁ ମରିସୁଦ୍ଧା ଅମର ରହିବି, କାରଣ ମୋ ଭିତରେ ତୁମର ଲୀଳା ହେବ । ମୋର ସବୁ ବାସନା ଥମିଯାଇ ତୁମ ପ୍ରେମରେ ମିଳିତ ହେବ । ଦୁଃଖସୁଖର ବିଚିତ୍ର ଜୀବନରେ ତୁମଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ରହିବନି ।

୧୩୧

ଦୁଃସ୍ୱପନ କୋଥା ହତେ ଏସେ
ଜୀବନେ ବାଧାୟ ଗଣ୍ଡଗୋଲ ।
କେଁଦେ ଉଠେ ଜେଗେ ଦେଖି ଶେଷେ
କିଛୁ ନାଇ, ଆଛେ ମାର କୋଲ
ଭେବେଛିନୁ ଆର-କେହ ବୁଝି
ଭୟେ ତାଇ ପ୍ରାଣପଣେ ଯୁଝି,
ତବ ହାସି ଦେଖେ ଆଜ ବୁଝି
ତୁମିଇ ଦିୟେଛ ମୋରେ ଦୋଲ ।

ଏ ଜୀବନ ସଦା ଦେୟ ନାଡ଼ା
ଲୟେ ତାର ସୁଖ ଦୁଖ ଭୟ—
କିଛୁ ଯେନ ନାଇ ଗୋ ସେ ଛାଡ଼ା,
ସେଇ ଯେନ ମୋର ସମୁଦୟ ।
ଏ ଘୋର କାଟିୟା ଯାବେ ଚୋଖେ
ନିମେଷେଇ ପ୍ରଭାତ-ଆଲୋକେ,
ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ତୋମାର ସମ୍ମୁଖେ
ଥେମେ ଯାବେ ସକଲ କଲ୍ଲୋଲ ।

୮ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

କେଉଁଠୁ ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ ଆସି ମୋ ଜୀବନରେ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଭରିଦେଉଛୁ ? କାନ୍ଦି-କାନ୍ଦି ଉଠିପଡ଼ି ଦେଖେଁତ କେଉଁଠି କିଛୁନାହିଁ, କେବଳ ଅଛି ମା'ର କୋଳ । ଆଉ କେହି ହୋଇଥିବ ଭାବି ଭୟରେ ପ୍ରାଣପଣେ ଯୁଝିଥିଲି । ତମର ହସ ଦେଖି ଜାଣୁଛି, ତୁମେ ହିଁ ମୋତେ ଏପରି ଦୋହଲାଇଥିଲ !

ଜୀବନ ସୁଖଦୁଃଖରେ ଦୋଲାଉଛି । ମନେହେଉଛି ଏସବୁଛଡ଼ା ଜୀବନରେ ଆଉକିଛି ଯେପରି ନାହିଁ । ପ୍ରଭାତର ଆଲୋକ ଆଖିରେ ପଡ଼ିବାମାତ୍ରେ ଏ ଭ୍ରମ କଟିଯିବ । ତୁମର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଦର୍ଶନ ପରେ ଚଉଠର ଢେଉଢେଉକା ଥମିଯିବ ।

୧୩୨

ଗାନ ଦିୟେ ଯେ ତୋମାୟ ଖୁଁଜି
ବାହିର-ମନେ
ଚିର ଦିବସ ମୋର ଜୀବନେ ।
ନିୟେ ଗେଛେ ଗାନ ଆମାରେ
ଘରେ ଘରେ ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ
ଗାନ ଦିୟେ ହାତ ବୁଲିୟେ ବେଡ଼ାଇ
ଏଇ ଭୁବନେ ।

କତ ଶେଖା ସେଇ ଶେଖାଲେ
କତ ଗୋପନ ପଥ ଦେଖାଲେ
ଚିନିୟେ ଦିଲ କତ ତାରା
ହୃଦଗଗନେ ।
ବିଚିତ୍ର ସୁଖ-ଦୁଖେର ଦେଶେ
ରହସ୍ୟଲୋକ ଘୁରିୟେ ଶେଷେ
ସନ୍ଧ୍ୟାବେଲାୟ ନିୟେ ଏଲ
କୋନ୍ ଭବନେ ।

୯ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ମୁଁ ଆଜନ୍ମ ମୋର ଅନ୍ତର ବାହାର ସବୁଠି ମୋ ଗୀତ ଦ୍ୱାରା ତୁମକୁ ଖୋଜୁଛି । ଘର ଘର, ଦ୍ୱାରୁ ଦ୍ୱାର ଏଗୀତ ମୋତେ ନେଇଯାଇଛି । ଏହି ଗୀତ ଦ୍ୱାରା ସାରା ବିଶ୍ୱଦେହରେ ମୁଁ ହାତ ବୁଲାଇଛି ।

ସେ ଗୀତ କେତେକଣ ଶିଖାଇଲା, କେତେ ଗୋପନ ପଥ ଦେଖାଇଲା । ହୃଦୟ ଗଗନର କେତେ ତାରା ଚିହ୍ନାଇଦେଲା । ସୁଖଦୁଃଖର ବିଚିତ୍ର ଦେଶରେ, ରହସ୍ୟଲୋକରେ ବୁଲାଇ ଶେଷରେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ କେଉଁ ଭୁବନକୁ ମୋତେ ନେଇ ଆସିଲା ?

୧୩୩

ତୋମାୟ ଖୋଁଜା ଶେଷ ହବେ ନା ମୋର
ଯବେ ଆମାର ଜନମ ହବେ ଭୋର ।
ଚଲେ ଯାବ ନବଜୀବନ ଲୋକେ,
ନୂତନ ଦେଖା ଜାଗବେ ଆମାର ଚୋଖେ,
ନବୀନ ହୟେ, ନୂତନ ସେ ଆଲୋକେ
ପରବ ତବ ନବମିଲନ-ଡୋର ।
ତୋମାୟ ଖୋଁଜା ଶେଷ ହବେ ନା ମୋର ।

ତୋମାର ଅନ୍ତ ନାଇ ଗୋ ଅନ୍ତ ନାଇ,
ବାରେ ବାରେ ନୂତନ ଲୀଲା ତାଇ ।
ଆବାର ତୁମି ଜାନି ନେ କୋନ୍ ବେଶେ
ପଥେର ମାଝେ ଦାଁଡ଼ାବେ, ନାଥ, ହେସେ—
ଆମାର ଏ ହାତ ଧରବେ କାଛେ ଏସେ,
ଲାଗବେ ପ୍ରାଣେ ନୂତନ ଭାବେର ଘୋର ।
ତୋମାୟ ଖୋଁଜା ଶେଷ ହବେନା ମୋର ।

୧୦ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ମୋ ଜୀବନର ସମାପ୍ତି ଆସିବାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମକୁ ଖୋଜିବା ମୋର ସରିବନାହିଁ । ମୁଁ ଏବେ ନୂଆ ଜୀବନର ପ୍ରଦେଶକୁ ଯିବି । ସେଠି ମୋ ନେତ୍ର ନୂତନ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିବ । ନୂଆ ଆଲୋକରେ ନବୀନ ହୋଇ ନବମିଳନର ଡୋରରେ ବାନ୍ଧ ହୋଇଯିବି । ତୁମକୁ ଖୋଜିବା ମୋର ଶେଷ ହେବନାହିଁ ।

ତୁମର ଅନ୍ତନାହିଁ । ତେଣୁ ତମେ ନିତ୍ୟ ନୂଆ ଲୀଳା ରଚନା କର । ଜାଣେନା ମଝି ରାସ୍ତାରେ କେଉଁ ବେଶ ସାଜି ତୁମେ ଛିଡ଼ାହେବ । ପାଖକୁ ଆସି ମୋ ହାତଟି ଧରିବ । ପ୍ରାଣରେ ନୂତନ ଚମକ୍ ଲାଗିବ । ତୁମକୁ ଖୋଜିବା ଶେଷ ହେବନି ମୋର ।

୧୩୪

ଯେନ   ଶେଷ ଗାନେ ମୋର ସବ ରାଗିଣୀ ପୂରେ,
ଆମାର   ସବ ଆନନ୍ଦ ମେଲେ ତାହାର ସୁରେ ।
ଯେ ଆନନ୍ଦେ ମାଟିର ଧରା ହାସେ
ଅଧୀର ହୟେ ତରୁଲତାୟ ଘାସେ,
ଯେ ଆନନ୍ଦେ ଦୁଇ ପାଗଲେର ମତୋ
ଜୀବନ ମରଣ ବେଡ଼ାୟ ଭୁବନ ଘୁରେ—
ସେଇ ଆନନ୍ଦ ମେଲେ ତାହାର ସୁରେ ।

ଯେ ଆନନ୍ଦ ଆସେ ଝଡ଼ର ବେଶେ,
ଘୁମନ୍ତ ପ୍ରାଣ ଜାଗାୟ ଅଟ୍ଟ ହେସେ ।
ଯେ ଆନନ୍ଦ ଦାଁଡ଼ାୟ ଆଁଖିଜଲେ
ଦୁଃଖ ବ୍ୟଥାର ରକ୍ତଶତଦଲେ,
ଯା ଆଛେ ସବ ଧୁଲାୟ ଫେଲେ ଦିୟେ
ଯେ ଆନନ୍ଦେ ବଚନ ନାହି ଫୁରେ—
ସେଇ ଆନନ୍ଦ ମେଲେ ତାହାର ସୁରେ ।

୧୧ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ମୋର ଶେଷ ଗୀତରେ ସକଳ ରାଗିଣୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ମୋ ହୃଦୟର ସକଳ ଆନନ୍ଦ ସେଥିରେ ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଯାଉ । ଯେଉଁଆନନ୍ଦରେ ପୃଥିବୀ, ତରୁଲତା ହସିଉଠନ୍ତି, ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦରେ ଜୀବନ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଦୁଇ ପାଗଳସମ ଜଗତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବୁଲନ୍ତି ସେଇ ଆନନ୍ଦ ସେ ସ୍ୱରରେ ମିଶୁ ।

ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦ ଝଡ଼ ବେଶରେ ଆସି ଅଟ୍ଟହାସରେ ସୁପ୍ତ ପ୍ରାଣକୁ ଜଗାଏ, ଅଶ୍ରୁଜଳ ବନ୍ଧୁପରି ଦୁଃଖର ରକ୍ତ କମଳରେ ବିରାଜିତ ହୁଏ, ସବୁକିଛୁ ଧୂଳିରେ ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ନିର୍ବାକ କରାଏ—ସେଇଆନନ୍ଦ ଏ ସ୍ୱରରେ ମିଶୁ ।

୧୩୪

ଯଖନ ଆମାୟ ବାଁଧ' ଆଗେ ପିଛେ

ମନେ କରି ଆର ପାବ ନା ଛାଡ଼ା

ଯଖନ ଆମାୟ ଫେଲ' ତୁମି ନୀଚେ

ମନେ କରି ଆର ହବ ନା ଖାଡ଼ା ।

ଆବାର ତୁମି ଦାଓ ଯେ ବାଁଧନ ଖୁଲେ,

ଆବାର ତୁମି ନାଓ ଆମାରେ ତୁଲେ,

ଚିରଜୀବନ ବାହୁଦୋଲାୟ ତବ

ଏମନି କରେ କେବଲଇ ଦାଓ ନାଡ଼ା

ଭୟ ଲାଗାୟେ ତନ୍ଦ୍ରା କର କ୍ଷୟ,

ଘୁମ ଭଙ୍ଗାୟେ ତଖନ ଭଙ୍ଗ' ଭୟ ।

ଦେଖା ଦିୟେ ଡାକ ଦିୟେ ଯାଓ ପ୍ରାଣେ,

ତାହାର ପରେ ଲୁକାଓ ଯେ କୋନ୍‌ଖାନେ,

ମନେ କରି ଏଇ ହାରାଲେମ ବୁଝି—

କୋଥା ହତେ ଆବାର ଯେ ଦାଓ ସାଡ଼ା ।

୧୧ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ଆଗରୁ ପଛରୁ ମୋତେ ଯେବେବାନ୍ଧ, ମନେହୁଏ ମୋର ମୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । ମୋତେ ଯେବେ ତଳକୁ ନିକ୍ଷେପ କର, ମନେହୁଏ ଆଉ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ପାରିବିନି । ପୁଣି ତୁମେ ହିଁ ମୋର ବନ୍ଧନ ଖୋଲିଦିଅ । ତୁମେହିଁ ମୋତେ ଉଠାଇ ନିଅ । ଏମିତି ତମ ବାହୁରେ ମତେ ଆଜନ୍ମ ଝୁଲାଉଛ ।

ଭୟ ଦେଖାଇ ତୁମେ ମୋର ନିଦ୍ରା ଭଙ୍ଗକର । ପୁଣି ନିଦ୍ରାମଗ୍ନ କରି ଭୟ ନଷ୍ଟକର । ଦେଖାଦେଇ, ଡାକମାରି ପୁଣିଯେ କେଉଁଠିଲୁଚିପଡ଼, ମନେହୁଏ ତୁମକୁ ହରାଇଲି ମାତ୍ର ପୁଣି କେଉଁଠୁ ତମର ଡାକ ଶୁଣୁଛି ।

୧୩୭

ଯତକାଲ ତୁଇ ଶିଶୁର ମତୋ
ରଇବି ବଲହୀନ
ଅନ୍ତରେରଇ ଅନ୍ତଃପୁରେ
ଥାକ୍‌ରେ ତତଦିନ ।
ଅଳ୍ପ ଘାୟେ ପଡ଼ବି ଘୁରେ,
ଅଳ୍ପ ଦାହେ ମରବି ପୁରେ,
ଅଳ୍ପ ଗାୟେ ଲାଗଲେ ଧୁଲା
କରବେ ଯେ ମଲିନ—
ଅନ୍ତରେରଇ ଅନ୍ତଃପୁରେ
ଥାକ୍‌ରେ ତତଦିନ ।

ଯଖନ ତୋମାର ଶକ୍ତି ହବେ
ଉଠବେ ଭରେ ପ୍ରାଣ,
ଆଗୁନ-ଭରା ସୁଧା ତାହାର
କରବି ଯଖନ ପାନ—
ବାଇରେ ତଖନ ଯାସ୍‌ରେ ଛୁଟେ,
ଥାକବି ଶୁଚି ଧୁଲାୟ ଲୁଟେ,
ସକଲ ବାଁଧନ ଅଙ୍ଗେ ନିୟେ
ବେଡ଼ାବି ସ୍ୱାଧୀନ—
ଅନ୍ତରେରଇ ଅନ୍ତଃପୁରେ
ଥାକ୍‌ରେ ତତଦିନ ।

୧୪ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁ ଶିଶୁ ପରିବଳମ୍ବୀନ ହୋଇ ରହିପାରିବୁ, ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ତରର ଅନ୍ତପୁରେ ରହି ଏବେ ତୁ ସାମାନ୍ୟ ଆଘାତରେ ପଡ଼ିଯିବୁ, ସ୍ୱଳ୍ପ ତାପରେ ଜଳିଯିବୁ ଓ ସାମାନ୍ୟ ଧୂଳିରେ ମଳିନ ହେଇଯିବୁ ଅନ୍ତରର ଅନ୍ତଃପୁରେ ତୁ ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହ ।

ଯେବେ ତୋର ଶକ୍ତି ହେବ, ପ୍ରାଣ ଭରିଯିବ, ଅଗ୍ନି-ସୁଧା ପାନ କରି-ପାରିବୁ ସେତେବେଳେ ବାହାରକୁ ଛୁଟି ଆସିବୁ । ସେତେବେଳେ ତୁ ଧୂଳିରେ ଲୋଟି ମଧ୍ୟ ପବିତ୍ର, ସକଳବନ୍ଧନ ସତ୍ତ୍ୱେ ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇ ପାରିବୁ ।



୧୩୭

ଆମାର ଚିତ୍ତ ତୋମାୟ ନିତ୍ୟ ହବେ
ସତ୍ୟ ହବେ—
ଓଗୋ ସତ୍ୟ, ଆମାର ଏମନ ସୁଦିନ
ଘଟବେ କବେ ।
ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ଜପି,
ସକଲ ବୁଦ୍ଧି ସତ୍ୟେ ସଁପି,
ସୀମାର ବାଁଧନ ପେରିୟେ ଯାବ
ନିଖିଲ ଭବେ—
ସତ୍ୟ, ତୋମାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକାଶ
ଦେଖିବ କବେ ।

ତୋମାୟ ଦୂରେ ସରିୟେ ମରି
ଆପନ ଅସତ୍ୟେ ।
କୀ ଯେ କାଣ୍ଡ କରି ଗୋ ସେଇ
ଭୂତେର ରାଜତ୍ୱେ ।
ଆମାର ଆମି ଧୁୟେ ମୁଛେ
ତୋମାର ମଧ୍ୟେ ଯାବେ ଘୁଚେ,
ସତ୍ୟ, ତୋମାୟ ସତ୍ୟ ହବ
ବାଁଚବ ତବେ—
ତୋମାର ମଧ୍ୟେ ମରଣ ଆମାର
ମରବେ କବେ ।

୧୫ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ମୋ ଚିତ୍ତ ନିତ୍ୟ ଓ ସତ୍ୟ ତୁମର ହେବ, ଏ ସୁଦିନ ହେ ସତ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ, କେବେ ଆସିବ ? ସତ୍ୟ ସତ୍ୟଜପି ମୋର ସକଳ ବୁଦ୍ଧି ସତ୍ୟକୁ ସମର୍ପଣ କରି, ସଂସାର ସୀମାର ବନ୍ଧନ ପାରହୋଇ ତମର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକାଶ କେବେ ଦେଖିବ ?

ତୁମକୁ ଦୂରେଇ ଦେଇ ମୋ ଅସତ୍ୟରେ ମୁଁ ମରୁଛି ଏବଂ ସେଇ ଭୂତ ରାଜତ୍ୱରେ କି କାଣ୍ଡ ନ କରୁଛି ? ନିଜତ୍ୱକୁ ପୋଛିଦେଇ ତୁମ ପାଖକୁ ଘୁଞ୍ଚିଗଲେହିଁ ହେ ସତ୍ୟପ୍ରକାଶ, ମୁଁ ବଞ୍ଚିଯିବ । କେବେ ତମ ମଧ୍ୟରେ ମୋର ଏପରି ମରଣ ହେବ ?



୧୩୮

ତୋମାୟ ଆମାର ପ୍ରଭୁ କରେ ରାଖି,
ଆମାର ଆମି ସେଇଟୁକୁ ଥାକ୍ ବାକି ।
ତୋମାୟ ଆମି ହେରି ସକଲ ଦିଶି,
ସକଲ ଦିୟେ ତୋମାର ମାଝେ ମିଶି,
ତୋମାରେ ପ୍ରେମ ଜୋଗାଇ ଦିବାନିଶି
ଇଚ୍ଛା ଆମାର ସେଇଟୁକୁ ଥାକ୍ ବାକି—
ତୋମାୟ ଆମାର ପ୍ରଭୁ କରେ ରାଖି ।

ତୋମାୟ ଆମି କୋଥାଓ ନାହି ଢାକି,
କେବଲ ଆମାର ସେଇଟୁକୁ ଥାକ୍ ବାକି ।
ତୋମାର ଲୀଲା ହବେ ଏ ପ୍ରାଣ ଭ'ରେ
ଏ ସଂସାରେ ରେଖେଛ ତାଇ ଧରେ,
ରଇବ ବାଁଧା ତୋମାର ବାହୁଡ଼ୋରେ
ବାଁଧନ ଆମାର ସେଇଟୁକୁ ଥାକ୍ ବାକି—
ତୋମାୟ ଆମାର ପ୍ରଭୁ କରେ ରାଖି ।

୧୫ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ମୋ ଭିତରେ ତୁମେ ଏତିକି ଅହଂକାର ଦେଇଥାଅ ଯେ ତୁମକୁ ମୁଁ ପ୍ରଭୁ ବୋଲି ମାନେ ! ମୋର କେବଳ ଏଇ ଇଚ୍ଛା ଯେ ମୁଁ ତୁମକୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଅନୁଭବ କରେ । ସବୁକିଛି ବିସର୍ଜି ଦେଇ ତୁମ ଭିତରେ ଲୀନ ହୋଇଯାଏ । ରାତିଦିନ ସର୍ବଦା ମୋ ପ୍ରେମ ତୁମକୁ ଅର୍ପଣ କରିପାରେ ! ତୁମେ ହୁଅ ମୋର ଏକମାତ୍ର ପ୍ରଭୁ ।

ମୋର କେବଳ ଏତିକି ଆବରଣ ରହୁ ଯା ତୁମକୁ ଲୁଚାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ତୁମର ଲୀଳା ମୋ ଜୀବନରେ ସଞ୍ଚାରିତ ହେବବୋଲି ମତେ ସଂସାରରେ ରଖିଛ । ପ୍ରଭୁ, ମୋତେ ଏପରି ଭାବେ ବାନ୍ଧ ଯେ ମୁଁ ତୁମ ପାଖରେ ଆବଦ୍ଧହୋଇ ରହିବି । ତୁମେ ହିଁ ହେବ ମୋର ପ୍ରଭୁ ।

୧୩୯

ଯା ଦିଯେଛ ଆମାର ଏ ପ୍ରାଣ ଭରି
ଖେଦ ରବେ ନା ଏଖନ ଯଦି ମରି ।
ରଜନୀଦିନ କତ ଦୁଃଖେ ସୁଖେ
କତ-ଯେ ସୁର ବେଜେଛେ ଏଇ ବୁକେ,
କତ ବେଶେ ଆମାର ଘରେ ଢୁକେ
କତ ରୂପେ ନିଯେଛ ମନ ହରି ।
ଖେଦ ରବେ ନା ଏଖନ ଯଦି ମରି ।

ଜାନି ତୋମାଯ ନିଇ ନି ପ୍ରାଣେ ବରି,
ପାଇନି ଆମାର ସକଲ ପୂର୍ଣ କରି ।
ଯା ପେଯେଛି ଭାଗ୍ୟ ବଲେ ମାନି,
ଦିଯେଛ ତୋ ତବ ପରଶଖାନି,
ଆଛ ତୁମି ଏଇ ଜାନା ତୋ ଜାନି—
ଯାବ ଧରି ସେଇ ଭରସାର ତରୀ ।
ଖେଦ ରବେ ନା ଏଖନ ଯଦି ମରି ।

୧୬ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ମୋତେ ଏତେ ପୂର୍ଣକରି ଦେଇଛ ଯେ ଏବେ ମଲେ ବି ମୋର ଖେଦ ରହିବ ନାହିଁ । ଦିନରାତି ସୁଖଦୁଃଖରେ କେତେ ସୁର ଏଇ ବୁକୁରେ ବାଜିଛୁ । କେତେ ବେଶରେ ମୋ ଘରେ ପଶି ମନହରଣ କରିଛ । ଖେଦ ରହିବ ନାହିଁ ଆଜି ଯଦି ମରିଯାଏଁ ।

ଜାଣେ, ତମକୁ ସଂପୂର୍ଣ ବରଣ କରିପାରିନାହିଁ । ଅନ୍ତରରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଅନୁଭବ ନାହିଁ । ଯାହା ସ୍ପର୍ଶ ମାତ୍ର ପାଇଛୁ ତାହା ମୋର ଭାଗ୍ୟ । 'ତୁମେ ଅଛ' ଏଇ ବୋଧ ମୋର ଜୀବନ ସେଇ ଭରସାର ତରୀରେ ମୁଁ ଯାଇପାରିବି ମରିଗଲେ ଖେଦ ନାହିଁ ।

୧୪୦

ଓରେ ମାଝି, ଓରେ ଆମାର
ମାନବଜନ୍ମତରୀର ମାଝି,
ଶୁନତେ କି ପାସ ଦୂରେର ଥେକେ
ପାରେର ବାଁଶି ଉଠଛେ ବାଜି ।
ତରୀ କି ତୋର ଦିନେର ଶେଷେ
ଠେକବେ ଏବାର ଘାଟେ ଏସେ ।
ସେଥାୟ ସନ୍ଧ୍ୟା-ଅନ୍ଧକାରେ
ଦେୟ କି ଦେଖା ପ୍ରଦୀପ ରାଜି ।

ଯେନ ଆମାର ଲାଗଛେ ମନେ,
ମନ୍ଦମଧୁର ଏଇ ପବନେ
ସିନ୍ଧୁପାରେର ହାସିଟି କାର
ଆଁଧାର ବେୟେ ଆସଛେ ଆଜି ।
ଆସାର ବେଲାୟ କୁସୁମଗୁଲି
କିଛୁ ଏନେଛିଲେମ ତୁଲି,
ଯେଗୁଲି ତାର ନବୀନ ଆଛେ
ଏଇବେଲା ନେ ସାଜିୟେ ସାଜି ।

୧୮ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ହେ ମାଝି, ହେ ମୋର ମାନବଜନ୍ମ-ତରଣୀର ମାଝି, ସେ କୂଳରୁ ବହୁଦୂରରୁ ଯେ ବଂଶୀଧ୍ୱନି ଶୁଣାଯାଉଚି ତାକୁ ତୁ ଶୁଣିପାରୁଛୁ ? ଦିନଶେଷରେ କଣ ତୋର ତରୀ ଘାଟରେ ଲାଗେ ? ସେଠି ସନ୍ଧ୍ୟା ଅନ୍ଧାରରେ ଦୀପମାଳା କଣ ତଟେଉ ଦେଖାଯାଏ ?

ମୋର ମନେ ହେଉଛି ଏଇ ମନ୍ଦମଧୁର ପବନରେ ସିନ୍ଧୁ ସେପାରିରୁ ଗହନ ଅନ୍ଧକାର ଭେଦ କରି ଯେପରି କାହାର ହସ ଭାସିଆସୁଚି ।

ଆସିବାବେଳେ ମୁଁ କିଛି ଫୁଲ ତୋଳି ଆଣିଥିଲି । ଯେଉଁଗୁଡ଼ିକ ସେଥିରୁ ସତେଜ ଅଛି, ଏଇ ବେଳାରେ ସେଥିରେ ଡାଲା ସଜାଇ ନେ ।

୧୪୧

মনকে, আমার কায়াকে,
আমি　　একেবারে মিলিয়ে দিতে
চাই এ কাঙ্গাল ছায়াকে।
ওই আগুনে জ্বলিয়ে দিতে,
ওই সাগরে তলিয়ে দিতে,
ওই চরণে গলিয়ে দিতে;
দলিয়ে দিতে মায়াকে—
মনকে, আমার কায়াকে।

যেখানে যাই সেথায় একে
আসন জুড়ে বসতে দেখে
লাজে মরি, লও গো হরি
এই সুনিবিড় ছায়াকে—
মনকে, আমার কায়াকে।

তুমি আমার অনুভবে
কোথাও নাই বাধা পাবে,
পূর্ণ একা দেবে দেখা
সরিয়ে দিয়ে মায়াকে—
মনকে, আমার কায়াকে।

୧୯ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ମୋର ମନ ଓ ଦେହକୁ ଓ ଏଇ କାଙ୍ଗାଳ ଛାୟାକୁ ଏକେବାରେ ମିଶେଇ ଦେବାକୁ ଚାହେଁ । ସେହି ନିଆଁରେ ଜଳାଇ, ସାଗରରେ ବୁଡାଇ, ପାଦତଳେ ତରଳାଇ ଏଇ ମାୟାକୁ ଦଳିଦେବାକୁ ଚାହେଁ ।

ମୁଁ ଯେଉଁଠାକୁ ଯାଏ ସେଠାରେ ଏ ଛାୟାକୁ ଆସନମାଡ଼ି ବସିଥିବାର ଦେଖେ । ଲାଜରେ ମରୁଛି—ଏ ସୁନିବିଡ଼ ଛାୟାକୁ ଅପସାର ନିଅ ।

ତୁମେ ମୋ ଅନୁଭବରେ ନିର୍ବାଧରେ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ଦେଖାଦିଅ ଏ ମାୟାକୁ ଦେହ ଓ ମନରୁ ଅପସାରିତ କର ।

୧୪୨

ଯାବାର ଦିନେ ଏଇ କଥାଟି
ବଲେ ଯେନ ଯାଇ—
ଯା ଦେଖେଛି ଯା ପେୟେଛି
ତୁଲନା ତାର ନାଇ ।
ଏଇ ଜ୍ୟୋତିଃ ସମୁଦ୍ର ମାଝେ
ଯେ ଶତଦଲ ପଦ୍ମ ରାଜେ
ତାରଇ ମଧୁ ପାନ କରେଛି,
ଧନ୍ୟ ଆମି ତାଇ—
ଯାବାର ଦିନେ ଏଇ କଥାଟି
ଜାନିୟେ ଯେନ ଯାଇ ।

ବିଶ୍ୱରୂପେର ଖେଲାଘରେ
କତଇ ଗେଲେମ ଖେଲେ,
ଅପରୂପକେ ଦେଖେ ଗେଲେମ
ଦୁଟି ନୟନ ମେଲେ ।
ପରଶ ଯାଁରେ ଯାୟ ନା କରା
ସକଲ ଦେହେ ଦିଲେନ ଧରା,
ଏଇଖାନେ ଶେଷ କରେନ ଯଦି
ଶେଷ କରେ ଦିନ ତାଇ—
ଯାବାର ବେଲା ଏଇ କଥାଟି
ଜାନିୟେ ଯେନ ଯାଇ ।

୨୦ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ଯିବା ଦିନରେ ଏ କଥାଟି କହିଯାଏ ଯେ, ଯାହା ଦେଖିଛି, ଯାହା ପାଇଛି ତାର ତୁଳନା ନାହିଁ । ଯିବା ଦିନରେ ଏ କଥାଟି ଜଣାଇ ଯାଏ ଯେ, ଜ୍ୟୋତି ସମୁଦ୍ର ମଝିରେ ଯେଉଁ ଶତଦଳ ପଦ୍ମ ବିରାଜିତ ମୁଁ ତାର ମଧୁ ପାନକରି ଧନ୍ୟ ହୋଇଛି ।

ବିଶ୍ୱରୂପର ଖେଳଘରେ କେତେ ଖେଳିଗଲି । ଅପରୂପକୁ ଦୁଇ ନୟନଭରି ଦେଖିଗଲି । ଯାହାକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରାଯାଏନା ମୋର ସାରା ଶରୀରରେ ସେ ଧରାଦେଲେ । ଏହାପରେ ମତେ ଯଦି ଶେଷ କରିଦେବେ କରିଦିଅନ୍ତୁ । ଯିବା ବେଳରେ ଏକଥା ମୁଁ ଯେମିତି ଜଣେଇଯାଏ ।



୧୪୩

ଆମାର ନାମଟା ଦିଯେ ଢେକେ ରାଖି ଯାରେ
ମରଛେ ସେ ଏଇ ନାମେର କାରାଗାରେ ।
ସକଲ ଭୁଲେ ଯତଇ ଦିବାରାତି
ନାମଟାରେ ଓଇ ଆକାଶ-ପାନେ ଗାଁଥି,
ତତଇ ଆମାର ନାମେର ଅନ୍ଧକାରେ
ହାରାଇ ଆମାର ସତ୍ୟ ଆପନାରେ ।

ଜଡ଼ୋ କରେ ଧୂଳିର 'ପରେ ଧୂଳି
ନାମଟାରେ ମୋର ଉଚ୍ଚ କରେ ତୁଲି ।
ଛିଦ୍ର ପାଛେ ହୟରେ କୋନୋଖାନେ
ଚିତ୍ତ ମମ ବିରାମ ନାହି ମାନେ,
ଯତନ କରି ଯତଇ ଏ ମିଥ୍ୟାରେ
ତତଇ ଆମି ହାରାଇ ଆପନାରେ ।

୨୧ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ମୋ ନାମଟି ଦେଇ ଯାହାକୁ ମୁଁ ଢାଙ୍କି ରଖେ, ସେ ଏହି ନାମର କାରାଗୃହରେ ମରୁଛି । ସବୁ ଭୁଲି ସେଇ ନାମକୁ ଦିବାରାତ୍ର ଯେତେ ଆକାଶ ଛୁଆଁ ଗୁନ୍ଥି ଚାଲେ ସେତେ ମୋ ନାମର ଅନ୍ଧକାରରେ ମୋର ସତ୍ୟ ମୋଠୁ ଦୂରେଇଯାଏ ।

ଧୂଳିପରେ ଧୂଳି ଜମାକରି ମୋ ନାମକୁ ମୁଁ ଉଚ୍ଚକରି ତୋଳେ । କେଉଁଠି ଛିଦ୍ର ରହିଯିବ ବୋଲି ମୋ ଚିତ୍ତ ବିଶ୍ରାମ ନିଏନାହିଁ । ଏ ମିଥ୍ୟାକୁ ମୁଁ ଯେତେ ଯତ୍ନକରେ, ନିଜକୁ ସେତେ ହରାଇବସେ ।

୧୪୪

ନାମଟା ଯେଦିନ ଘୁଚ୍ବେ, ନାଥ,
ବାଁଚବ ସେଦିନ ମୁକ୍ତ ହୟେ—
ଆପନ-ଗଡ଼ା ସ୍ୱପନ ହତେ
ତୋମାର ମଧ୍ୟେ ଜନମ ଲୟେ ।
ଢେକେ ତୋମାର ହାତେର ଲେଖା
କାଟି ନିଜେର ନାମେର ରେଖା,
କତଦିନ ଆର କାଟବେ ଜୀବନ
ଏମନ ଭୀଷଣ ଆପଦ ବୟେ ।

ସବାର ସଜ୍ଜା ହରଣ କରେ
ଆପନାକେ ସେ ସାଜାତେ ଚାୟ ।
ସକଲ ସୁରକେ ଛାପିୟେ ଦିୟେ
ଆପନାକେ ସେ ବାଜାତେ ଚାୟ ।
ଆମାର ଏ ନାମ ଯାକ-ନା ଚୁକେ,
ତୋମାରଇ ନାମ ନେବ ମୁଖେ,
ସବାର ସଙ୍ଗେ ମିଲବ ସେଦିନ
ବିନା ନାମେର ପରିଚୟେ ।

୨୧ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ମୋ ନାମଟି ଯେଉଁଦିନ ମୋଠାରୁ ଘୁଞ୍ଚାଇବ, ହେ ନାଥ, ମୁଁ ସେହିଦିନ ମୁକ୍ତହୋଇ ବଞ୍ଚିବ । ନିଜର ସ୍ୱପ୍ନ ଜଗତରୁ ବାହାରି ତୁମ ମଧ୍ୟରେ ଜନ୍ମ ନେବି । ତୁମ ହାତ ଲେଖାକୁ ଢାଙ୍କି ନିଜ ନାମରେଖା ନିଜେ ଲେଖେ । ଏମିତି ଆପଦରେ ଆଉ କେତେଦିନ ଜୀବନ ବୋହି ଚାଲିବ ?

ଅନ୍ୟର ବେଶ ହରଣକରି ନିଜକୁ ମୁଁ ସଜାଏ । ସକଳ ସୁରକୁ ଛପାଇ ନିଜରଟା ବଜାଇବାକୁ ଚାହେଁ । ମୋର ଏ ନାମ ଲୁଚିଯାଉ । ତୁମ ନାମଟି ମୁହଁରେ ରହୁ । ତେବେ ସେଦିନ ନାମହୀନ ହୋଇ ସଭିଙ୍କ ସହିତ ମିଶିବ ।

୧୪୫

ଜଡ଼ାୟେ ଆଛେ ବାଧା, ଛାଡ଼ାୟେ ଯେତେ ଚାଇ—
ଛାଡ଼ାତେ ଗେଲେ ବ୍ୟଥା ବାଜେ ।
ମୁକ୍ତି ଚାହିବାରେ ତୋମାର କାଛେ ଯାଇ,
ଚାହିତେ ଗେଲେ ମରି ଲଜେ ।
ଜାନି ହେ ତୁମି ମମ ଜୀବନେ ଶ୍ରେୟତମ,
ଏମନ ଧନ ଆର ନାହି ଯେ ତୋମା-ସମ
ତବୁ ଯା ଭଙ୍ଗାଚୋର ଘରେତେ ଆଛେ ଘୋର
ଫେଲିୟା ଦିତେ ପାରି ନା ଯେ ।
ତୋମାରେ ଆବରିୟା ଧୁଲାତେ ଢାକେ ହିୟା,
ମରଣ ଆନେ ରାଶି ରାଶି—
ଆମି ଯେ ପ୍ରାଣ ଭରି ତାଦେର ଘୃଣା କରି,
ତବୁଓ ତାଇ ଭାଲୋବାସି ।
ଏତଇ ଆଛେ ବାକି, ଜମେଛେ ଏତ ଫାଁକି—
କତ ଯେ ବିଫଲତା, କତ ଯେ ଢାକା ଢାକି—
ଆମାର ଭାଲୋ ତାଇ ଚାହିତେ ଯବେ ଯାଇ
ଭୟ ଯେ ଆସେ ମନୋମାଝେ ।

୨୨ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବାଧାର ଘେର ଅତିକ୍ରମ କରିବାକୁ ଚାହେଁ, କିନ୍ତୁ ଛାଡ଼ିବା ବେଳେ ବ୍ୟଥା ଲାଗେ । ମୁକ୍ତି ମାଗିବାକୁ ତୁମ ପାଖକୁ ଯିବାକୁ ଚାହେଁ, ମାତ୍ର ଯିବାବେଳେ ଲଜ୍ଜାଲାଗେ । ଜାଣେ, ତମେ ମୋ ଜୀବନର ଶ୍ରେୟତମ । ତୁମ ସମ ଧନ ଅଉ ନାହିଁ । ତଥାପି ଏ ଭଙ୍ଗାଘର ମୁଁ ଉପେକ୍ଷା କରିପାରୁନାହିଁ ।

ତୁମକୁ ଆବୋରି ଧୂଳିରେ ହୃଦୟ ଢାଙ୍କେ—ମୃତ୍ୟୁମୟ ସେଇ ରାଶିରାଶି ଧୂଳି । ପ୍ରାଣଭରି ମୁଁ ତାକୁ ଘୃଣା କଲେବି ଛାଡ଼ିପାରେନା । ଏତେ ବାକି, ଏତେ ଫାଙ୍କି, ଏତେ ବିଫଳତା, ଏତେ ଲୁଚାଲୁଚି— ତେଣୁ ଭଲପାଇଁ ତମଠାରୁ ଭିକ୍ଷାଚାହିଁବାକୁ ବି ମନରେ ଭୟଲାଗେ ।

୧୪୬

ତୋମାର ଦୟା ଯଦି
ଗ୍ରହିତେ ନାଓ ଜାନି
ତବୁଓ ଦୟା କରେ
ଚରଣେ ନିୟୋ ଟାନି ।
ଆମି ଯା ଗଡ଼େ ତୁଲେ
ଆରମେ ଥାକି ଭୁଲେ,
ସୁଖେର ଉପାସନା
କରି ଗୋ ଫଲେ ଫୁଲେ—
ସେ ଧୂଲ-ଖେଲଘରେ
ରେଖୋ ନା ଘୃଣାଭରେ ।
ଜାଗାୟୋ ଦୟା କରେ
ବହ୍ନି ଶେଲ ହାନି ।

ସତ୍ୟ ମୁଦେ ଆଛେ
ଦ୍ୱିଧାର ମାଝଖାନେ,
ତାହାରେ ତୁମି ଛାଡ଼ା
ଫୁଟାତେ କେ ବା ଜାନେ ।
ମୃତ୍ୟୁ ଭେଦ କରି
ଅମୃତ ପଡ଼େ ଝରି,
ଅତଲ ଦୀନତାର
ଶୂନ୍ୟ ଉଠେ ଭରି ।
ପତନ ବ୍ୟଥା ମାଝେ
ଚେତନା ଆସି ବାଜେ,
ବିରୋଧ କୋଲାହଲେ
ଗଭୀର ତବ ବାଣୀ ।

୨୨ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ମୁଁ ଯଦି ତୁମର ଦୟା ଜାଣିବା ଜାଣେନା, ତଥାପି ଦୟାକରି ତୁମ ଚରଣକୁ ମୋତେ ଟାଣିନିଅ । ମୁଁ ବିଳାସରେ ଭୁଲି ସୁଖର ଉପାସନାକରି ରହିଯାଏ । ସେ ଧୂଳିଘରେ ମତେ ଅଉ ରଖନା, ଦୟାକରି ଆଘାତ ଦେଇ ମତେ ଜାଗ୍ରତ କର ।

ଦ୍ୱିଧା ମଧ୍ୟରେ ସତ୍ୟ ମୂକ ହୋଇଛି । ତୁମଛଡ଼ା ତାକୁ କିଏ ଆଉ ଫୁଟାଇବ ? ମୃତ୍ୟୁ ଭେଦକରି ଅମୃତ ଝରିପଡ଼େ —ଅତଳଦୀନତା ରୂପକ ଶୂନ୍ୟତା ଭରିଉଠେ । ପତନର ବ୍ୟଥା ମଝିରେ ଚେତନା ଛୁଇଁଯାଏ । କୋଳାହଳ ମଧ୍ୟରେ ତମର ଗମ୍ଭୀର ବାଣୀ ଘୋଷିତ ହୁଏ ।



୧୪୭

ଜୀବନେ ଯତ ପୂଜା
    ହଲ ନା ସାର,
ଜାନି ହେ ଜାନି, ତାଓ
    ହୟ ନି ହାର ।
ଯେ ଫୁଲ ନା ଫୁଟିତେ
ଝରେଛେ ଧରଣୀତେ,
ଯେ ନଦୀ ମରୁପଥେ
    ହାରଲେ ଧାର,
ଜାନି ହେ ଜାନି ତାଓ
    ହୟ ନି ହାର ।

ଜୀବନେ ଆଜଓ ଯାହା
    ରୟେଛେ ପିଛେ,
ଜାନି ହେ ଜାନି, ତାଓ
    ହୟ ନି ମିଛେ ।
ଆମାର ଅନାଗତ
ଆମାର ଅନାହତ
ତୋମାର ବୀଣାତାରେ
    ବାଜିଛେ ତାରା
ଜାନି ହେ ଜାନି ତାଓ
    ହୟ ନି ହାରା ।

୨୩ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ଜୀବନରେ ଯେତେପୂଜା, କରିହୋଇନି, ଜାଣେ, ତାହା ହରି ହୋଇନାହିଁ । ଯେଉଁ ଫୁଲ ନଫୁଟୁଣୁ ଭୂମିରେ ଲୋଟିପଡ଼େ, ଯେଉଁ ନଦୀ ମରୁ ପଥରେ ମରିଗଲା— ଜାଣେ, ତା ହରି ହୋଇନାହିଁ ।

ଜୀବନରେ ଆଜି ଯାହାସବୁ ପଛରେଅଛୁ, ଜାଣେ, ତାହା ମିଛ ହୋଇନାହିଁ । ମୋର ଯାହା ଅନାଗତ ଆନାହତ— ତୁମ ବୀଣା ତାରରେ ସେସବୁ ବାଜଛୁ । ଜାଣେ ତାହା ହରି ହୋଇନାହିଁ ।



୧୪୮

ଏକଟି ନମସ୍କାରେ, ପ୍ରଭୁ,
ଏକଟି ନମସ୍କାରେ
ସକଲ ଦେହ ଲୁଟିୟେ ପଡ଼ୁକ
ତୋମାର ଏ ସଂସାରେ ।
ଘନ ଶ୍ରାବଣ-ମେଘେର ମତୋ
ରସେର ଭରେ ନମ୍ର ନତ
ଏକଟି ନମସ୍କାରେ, ପ୍ରଭୁ,
ଏକଟି ନମସ୍କାରେ
ସମସ୍ତ ମନ ପଡ଼ିୟା ଥାକ୍
ତବ ଭବନ-ଦ୍ୱାରେ ।

ନାନା ସୁରେର ଆକୁଲ ଧାରା
ମିଲିୟେ ଦିୟେ ଆତ୍ମହାରା
ଏକଟି ନମସ୍କାରେ, ପ୍ରଭୁ,
ଏକଟି ନମସ୍କାରେ
ସମସ୍ତ ମାନ ସମାପ୍ତ ହୋକ
ନୀରବ ପାରାବାରେ ।

ହଂସ ଯେମନ ମାନସ ଯାତ୍ରୀ
ତେମନି ସାରା ଦିବସ ରାତ୍ରି
ଏକଟି ନମସ୍କାରେ, ପ୍ରଭୁ,
ଏକଟି ନମସ୍କାରେ
ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣ ଉଡ଼େ ଚଲୁକ
ମହାମରଣ-ପାରେ ।

୨୩ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ପ୍ରଭୁ ଗୋଟିଏମାତ୍ର ନମସ୍କାରରେ ତୁମର ଏ ସଂସାରରେ ମୋ ଦେହ ଲୋଟିପଡୁ । ଘନ ଶ୍ରାବଣ ମେଘପରି, ରସ ଭାରରେ ଅବନତ ଗୋଟିଏ ନମସ୍କାରରେ ହେ ପ୍ରଭୁ ଏ ମନ ତମ ଗୃହ-ଦ୍ୱାରରେ ପଡ଼ିରହିଥାଉ ।

ନାନା ସୁରର ଆକୁଳଧାରାରେ ଆତ୍ମହରା ଗୋଟିଏ ନମସ୍କାରରେ । ହେ ପ୍ରଭୁ, ତମ ନୀରବତାର ସମୁଦ୍ରରେ ସମସ୍ତ ଅଭିମାନ ସମାପ୍ତ ହେଉ ।

ମାନସ ସରୋବର ଯାତ୍ରୀ ହଂସପରି ଗୋଟିଏ ନମସ୍କାରରେ, ହେ ପ୍ରଭୁ, ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣ ମୋର ମହାମରଣ-କୂଳକୁ ଉଡ଼ିଯାଉ ।



୧୪୯

ଜୀବନେ ଯା ଚିରଦିନ
ରୟେ ଗେଛେ ଆଭସେ,
ପ୍ରଭତେର ଆଲୋକେ ଯା
ଫୋଟେ ନାଇ ପ୍ରକାଶେ,
ଜୀବନେର ଶେଷ ଦାନେ
ଜୀବନେର ଶେଷ ଗାନେ,
ହେ ଦେବତା, ତାଇ ଆଜି
ଦିବ ତବ ସକାଶେ—
ପ୍ରଭତେର ଆଲୋକ ଯା
ଫୋଟେ ନାଇ ପ୍ରକାଶେ ।

କଥା ତା'ରେ ଶେଷ କ'ରେ
ପାରେ ନାଇ ବାଁଧିତେ,
ଗାନ ତାରେ ସୁର ଦିୟେ
ପାରେ ନାଇ ସାଧିତେ ।
କୀ ନିଭୃତେ ଚୁପେ ଚୁପେ
ମୋହନ ନବୀନ ରୂପେ
ନିଖିଲ ନୟନ ହତେ
ଢାକା ଛିଲ, ସଖା, ସେ—
ପ୍ରଭତେର ଆଲୋକେ ତୋ
ଫୋଟେ ନାଇ ପ୍ରକାଶେ ।

ଭ୍ରମେଛି ତାହାରେ ଲୟେ
ଦେଶେ ଦେଶେ ଫିରିୟା,
ଜୀବନେ ଯା ଭଙ୍ଗାଗଡ଼ା
ସବଇ ତାରେ ଘିରିୟା ।
ସବ ଭବେ ସବ କାଜେ
ଆମାର ସବାର ମାଝେ
ଶୟନେ ସ୍ୱପନେ ଥେକେ
ତବୁ ଛିଲ ଏକା ସେ—
ପ୍ରଭାତେର ଆଲୋକେ ତୋ
ଫୋଟେ ନାଇ ପ୍ରକାଶେ

କତ ଦିନ କତ ଲୋକେ
ଚେୟେଛିଲ, ଉହାରେ,
ବୃଥା ଫିରେ ଗେଛେ ତାର
ବାହିରେର ଦୁୟାରେ ।
ଆର କେହ ବୁଝିବେ ନା
ତୋମା-ସାଥେ ହବେ ଚେନା
ସେଇ ଆଶା ଲୟେ ଛିଲ
ଆପନାରଇ ଆକାଶେ—
ପ୍ରଭାତେର ଆଲୋକେ ତୋ
ଫୋଟେ ନାଇ ପ୍ରକାଶେ ।

୨୪ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ଜୀବନରେ ଚିରଦିନପାଇଁ ଯାହା ଆଭାସରେ ରହିଯାଇଛି, ପ୍ରଭାତର ଆଲୋକରେ ସୁଦ୍ଧା ଯାହା ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ଫୁଟିନାହିଁ ଜୀବନର ଶେଷ ଦାନ ଭାବେ, ଜୀବନର ଶେଷ ଗୀତରେ, ହେ ଦେବତା, ତୁମକୁ ଆଜି ତାହାହିଁ ଦେବ ।

କଥା ଯାହାକୁ ସଜେଇ କହିପାରେନାହିଁ, ଗୀତ ଯାହାକୁ ସୁରଦେଇ ବଜାଇ ପାରେନାହିଁ---କି ନିଭୃତରେ ଚୁପିଚୁପି ମୋହନ ନବୀନ ରୂପରେ ନିଖିଳ ନୟନରୁ ଯାହା ଢାଙ୍କିହୋଇ ରହିଥିଲା— ପ୍ରଭାତର ଆଲୋକରେ ସୁଦ୍ଧା ତାହା ପ୍ରକାଶ୍ୟ ରୂପରେ ଫୁଟିନାହିଁ ।

ଦେଶଦେଶ ମୁଁ ତାକୁ ନେଇ ବୁଲିଛି । ଜୀବନର ସବୁ ଭଙ୍ଗାଗଢ଼ା ତାକୁ ଘେରି ଘଟିଛି । ସମସ୍ତ ଭାବନା, କର୍ମ, ସବୁକିଛି ଭିତରେ, ଶୟନେ ସ୍ୱପନେ ବି ସେ ଏକା ଥିଲା । ପ୍ରଭାତର···

କେତେଲୋକ ତାକୁ ପାଇବାକୁ ଚାହିଁ, ନିରାଶହୋଇ ଫେରିଛନ୍ତି । କେହି ଆଉ ବୁଝିବେନି, ତମସହୃତ ଚିହ୍ନାହେବ ସେଇ ଆଶାନେଇ ସେ ତମ ଆକାଶରେ ରହିଛି—ପ୍ରଭାତର ଆଲୋକରେ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ଫୁଟିନାହିଁ ।



୧୪୦

ତୋମାର ସାଥେ ନିତ୍ୟ ବିରୋଧ
ଆର ସହେ ନା—
ଦିନେ ଦିନେ ଉଠଛେ ଜମେ
କତଇ ଦେନା ।
ସବାଇ ତୋମାୟ ସଭାର ବେଶେ
ପ୍ରଣାମ କରେ ଗେଲ ଏସେ,
ମଳିନବାସେ ଲୁକିୟେ ବେଡ଼ାଇ—
ମାନ ରହେ ନା ।

କୀ ଜାନାବ ଚିତ୍ତବେଦନ
ବୋବା ହୟେଗେଛେ ଯେ ମନ
ତୋମାର କାଛେ କୋନୋ କଥାଇ
ଆର କହେ ନା

ଫିରାୟୋ ନା ଏବାର ତାରେ,
ଲଓ ଗୋ ଅପମାନେର ପାରେ,
କରେ ତୋମାର ଚରଣତଲେ
ଚିର-କେନା ।

ବୋଲପୁର
୨୪ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ତୁମ ସହିତ ନିତ୍ୟ ବିରୋଧ ଆଉ ସହ୍ୟ ହେଉନି । ଦିନୁଦିନ କେତେ ଋଣ ଜମିଯାଉଛି । ସମସ୍ତେ ତୁମକୁ ସୁବେଶ ହୋଇ ନମସ୍କାର କରିଗଲେ । ମୁଁ ମଳିନ ବସନପାଇଁ ଲୁଚି ରହୁଛି । ମୋର ମାନ ରହୁନି ।

ଚିତ୍ତବେଦନା ତୁମକୁ କଣ ବା ଜଣାଇବି ? ମୋ ମନ ମୂକପାଲଟି ଯାଇଛି, ତୁମଠାରେ ଆଉ କିଛି କହିପାରେନା ।

ଏଥର ଏ ମୂକ ମନକୁ ଆଉ ଫେରାଇ ଦିଅନା । ମାନ ଅପମାନର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ନେଇ ତାକୁ ତୁମ ଚରଣ କିଂକର କରିଦିଅ ।

୧୫୧

ପ୍ରେମେର ହାତେ ଧରା ଦେବ
　　ତାଇ ରୟେଛି ବସେ,
ଅନେକ ଦେରି ହୟେ ଗେଲ,
　　ଦୋଷୀ ଅନେକ ଦୋଷେ ।
　　　　ବିଧିବିଧାନ-ବାଁଧନ-ଡୋରେ
　　　　ଧରତେ ଆସେ, ଯାଇ ଯେ ସରେ—
　　　　　　ତାର ଲାଗି ଯା ଶାସ୍ତି ନେବାର
　　　　　　　　ନେବ ମନେର ତୋଷେ
　　　　　　ପ୍ରେମେର ହାତେ ଧରାଦେବ
　　　　　　　　ତାଇ ରୟେଛି ବସେ ।

ଲୋକେ ଆମାୟ ନିନ୍ଦା କରେ,
　　ନିନ୍ଦା ସେ ନୟ ମିଛେ—
ସକଲ ନିନ୍ଦା ମାଥାୟ ଧରେ
　　ରବ ସବାର ନୀଚେ ।
　　　　ଶେଷ ହୟେ ଯେ ଗେଲ ବେଲା,
　　　　ଭାଙଲ ବେଚା-କେନାର ମେଲା—
　　　　　　ଡାକତେ ଯାରା ଏସେଛିଲ
　　　　　　　　ଫିରଲ ତାରା ରୋଷେ ।
　　　　　　ପ୍ରେମେର ହାତେ ଧରାଦେବ
　　　　　　　　ତାଇ ରୟେଛି ବସେ ।

୨୫ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ପ୍ରେମ ପାଖରେ ଧରାଦେବି ବୋଲି ଅପେକ୍ଷା କରିବସିଛି । ମୋର ଅନେକ ବିଳମ୍ବ ଘଟିଲା—ବହୁ ଦୋଷରେ ମୁଁ ଦୋଷୀ । ବିଧିବିଧାନର ବନ୍ଧନ ଧରିନେବାକୁ ଆସିଲେ ମୁଁ ଘୁଞ୍ଚିବସେ । ସେଥିପାଇଁ ଯାହା ଶାସ୍ତି ମିଳିବ ସନ୍ତୋଷ ମନରେ ନେବ ପ୍ରେମ ପାଖରେ···।

ଲୋକେ ମୋତେ ନିନ୍ଦାକରନ୍ତି, ତାହା ମିଛନୁହେଁ । ସକଳ ନିନ୍ଦା ମୁଣ୍ଡରେ ଧରି ସଭିଙ୍କ ତଳେ ରହିବି । ବେଳଯେ ସରିଆସିଲା, ବିକାକଣା ସରିଲା, ଯେଉଁମାନେ ଡ଼ାକିବାକୁ ଆସିଥିଲେ ସେମାନେ ରାଗରେ ଫେରିଲେ । ପ୍ରେମ ହାତରେ·

୧୫୨

ସଂସାରେତେ ଆର ଯାହାରା
    ଆମାୟ ଭାଲୋବାସେ
ତାରା ଆମାୟ ଧରେ ରାଖେ
    ବେଁଧେ କଠିନ ପାଶେ ।
        ତୋମାର ପ୍ରେମ ଯେ ସବାର ବାଡ଼ା
        ତାଇ ତୋମାରଇ ନୂତନ ଧାରା—
        ବାଁଧ’ ନାକୋ, ଲୁକିୟେ ଥାକ’ ।
            ଛେଡ଼େଇ ରାଖ’ ଦାସେ ।

ଆର-ସକଲେ, ଭୁଲି ପାଛେ,
    ତାଇ ରାଖେନା ଏକା ।
ଦିନେର ପରେ କାଟେ ଯେ ଦିନ,
    ତୋମାରଇ ନେଇ ଦେଖା ।
        ତୋମାୟ ଡାକି ନାଇ—ବା ଡାକି,
        ଯା ଖୁଶି ତାଇ ନିୟେ ଥାକି,
        ତୋମାର ଖୁଶି ଚେୟେ ଆଛେ
            ଆମାର ଖୁଶିର ଆଶେ ।

ଇ, ଆଇ, ଆର, ରେଲପଥେ

୨୫ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ସଂସାରରେ ଅନ୍ୟ ଯେଉଁମାନେ ମୋତେ ଭଲପାଆନ୍ତି ସେମାନେ ଦୃଢ଼ ଭାବେ ମୋତେ ଧରିରଖିଛନ୍ତି । ତୁମ ପ୍ରେମ ସବୁଠୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର, ତାର ଧାରା ଅଲଗା— ତୁମେ କାହାକୁ ବାନ୍ଧିରଖନା, ଭିତରେ ଲୁଚିରୁହ, ଦାସକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଇଥାଅ ।

ଭୁଲିଯିବ ବୋଲି ଅନ୍ୟମାନେ କେହି ଏକା ରହିବାକୁ ଦିଅନ୍ତିନି । ଦିନପରେ ଦିନ କଟିଯାଏ, ତୁମର ଦେଖା ମିଳେନା । ତୁମକୁ ଡ଼ାକେ ବା ନଡାକେ—ମୋ ଖୁସିରେ ମୁଁ ଯାହାକରେଁ —ମୋ ଖୁସିରେ ତୁମର ଖୁସି ସଦା ଜାଗ୍ରତ ।

ପ୍ରେମେର ଦୂତକେ ପାଠାବେ, ନାଥ, କବେ—
ସକଲ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଘୁଚବେ ଆମାର ତବେ ।
ଆର ଯାହାରା ଆସେ ଆମାର ଘରେ
ଭୟ ଦେଖାୟେ ତାରା ଶାସନ କରେ,
ଦୁରନ୍ତ ମନ ଦୁୟାର ଦିୟେ ଥାକେ—
ହାର ମାନେନା, ଫିରାୟେ ଦେୟ ସବେ ।

ସେ ଏଲେ ସବ ଆଗଲ ଯାବେ ଛୁଟେ,
ସେ ଏଲେ ସବ ବାଁଧନ ଯାବେ ଟୁଟେ,
ଘରେ ତଖନ ରାଖବେ କେ ଆର ଧରେ—
ତାର ଡାକେ ଯେ ସାଡ଼ା ଦିତେଇ ହବେ ।

ଆସେ ଯଖନ ଏକଲା ଆସେ ଚଲେ,
ଗଲାୟ ତାହାର ଫୁଲେର ମାଲା ଦୋଲେ—
ସେଇ ମାଲାତେ ବାଁଧବେ ଯଖନ ଟେନେ
ହୃଦୟ ଆମାର ନୀରବ ହୟେ ରବେ ।

ରେଲପଥେ
୨୫ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ପ୍ରେମଦୂତକୁ ନାଥ, କେବେ ପଠାଇବ ? ମୋର ସକଳ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ତାହାହେଲେ ଘୁଞ୍ଚିଯିବ । ଆଉ ଯେଉଁମାନେ ଆସନ୍ତି ସେମାନେ ଭୟ ଦେଖାଇ, ଶାସନ କରନ୍ତି । ମୋର ଦୁରନ୍ତ ମନ କବାଟ କିଳି ରହିଥାଏ—ହାର ମାନେନା, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଫେରାଇଦିଏ ।

ପ୍ରେମଦୂତ ଆସିଲେ ସବୁ ଅଟକ ସବୁ ବନ୍ଧନ ଛିଣ୍ଡିଯିବ । ଘରେ ଆଉ କିଏ ମୋତେ ଧରି ରଖିବ ? ତା ଡ଼ାକରେ ଯେ ଆବାଜ ଦେବାକୁ ହେବ ।

ଯେବେ ସେ ଆସେ, ଏକା ଚାଲିଆସେ । ତା ଗଳାରେ ଫୁଲମାଳା ଝୁଲୁ-ଥାଏ । ସେଇ ମାଳାରେ ସେ ଯେବେ ଟାଣିକରି ବାନ୍ଧିବ, ମୋ ହୃଦୟ ନୀରବ ହୋଇରହିବ ।

୧୫୪

ଗାନ ଗାଓୟାଲେ ଆମାୟ ତୁମି
କତଇ ଛଲେ ଯେ
କତ ସୁଖେର ଖେଲାୟ, କତ
ନୟନ ଜଲେ ହେ ।
ଧରା ଦିୟେ ଦାଓ ନା ଧରା,
ଏସ କାଛେ, ପାଲାଓ ତ୍ୱରା—
ପରାନ କର' ବ୍ୟଥାୟ-ଭରା
ପଲେ ପଲେ ହେ ।
ଗାନ ଗାଓୟାଲେ ଏମନି କରେ
କତଇ ଛଲେ ଯେ ।

କତ ତୀବ୍ର ତାରେ ତୋମାର
ବୀଣା ସାଜାଓ ଯେ,
ଶତଛିଦ୍ର କ'ରେ ଜୀବନ
ବାଁଶି ବାଜାଓ ହେ ।
ତବ ସୁରେର ଲୀଲାତେ ମୋର
ଜନମ ଯଦି ହୟେଛେ ଭୋର,
ଚୁପ କରିୟେ ରାଖୋ ଏବାର
ଚରଣତଲେ ହେ ।
ଗାନ ଗାଓୟାଲେ ଚିରଜୀବନ
କତଇ ଛଲେ ଯେ ।

ରେଲପଥେ
୨୫ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ତୁମେ ମୋତେ କେତେ ସୁଖର ଖେଳରେ, କେତେ ଅଶ୍ରୁ ଜଳରେ, ଛଳ କପଟରେ ଗୀତ ବୋଲାଇ ନେଲ ! ତୁମେ ଧରା ଦେଇବ ଧରା ଦିଅନା । ପାଖକୁ ଆସି ତ୍ୱରିତ ଫେରିଯାଅ । ହୃଦୟକୁ ବ୍ୟଥିତ କର ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ । ଏମିତି କେତେ ଛଳରେ, ଗୀତ ବୋଲାଇଲ !

ତୁମ ବୀଣାକୁ ତୀବ୍ରତାରେ ସଜାଅ । ଜୀବନ ବଂଶୀକୁ ଶତଛିଦ୍ରକରି ବଜାଅ ? ତୁମ ସ୍ୱରଲୀଳାରେ ଯେବେ ମୋର ଜନ୍ମ, ଏବେ ମୋତେ ତୁମ ଚରଣତଳେ ନୀରବ କରି ରଖ । ମୋତେ କେତେ ଛଳରେ ଚିରଜୀବନ ଗୀତ ବୋଲାଇଲ !

୧୫୫

ମନେ କରି ଏଇଖାନେ ଶେଷ—
କୋଥା ବା ହୟ ଶେଷ ।
ଆବାର ତୋମାର ସଭା ଥେକେ
ଆସେ ଯେ ଆଦେଶ ।
ନୂତନ ଗାନେ ନୂତନ ରାଗେ
ନୂତନ କ'ରେ ହୃଦୟ ଜାଗେ,
ସୁରେର ପଥେ କୋଥା ଯେ ଯାଇ
ନା ପାଇ ସେ ଉଦ୍ଦେଶ ।

ସନ୍ଧ୍ୟାବେଲାର ସୋନାର ଆଭାୟ
ମିଲିୟେ ନିୟେ ତାନ
ପୂରବୀତେ ଶେଷ କରେଛି
ଯଖନ ଆମାର ଗାନ—
ନିଶୀଥରାତେର ଗଭୀର ସୁରେ
ଆବାର ଜୀବନ ଉଠେ ପୂରେ,
ତଖନ ଆମାର ନୟନେ ଆର
ରୟ ନା ନିଦ୍ରାଲେଶ ।

ରେଲପଥେ
୨୫ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ଭାବେ ଏଥର ଶେଷ ହେଲା, ମାତ୍ର ଶେଷବା କେଉଁଠି ହେଉଛୁ ? ପୁଣି ତମ ସଭାରୁ ଆଦେଶ ଆସେ । ନୂତନ ଗୀତରେ ନୂତନ ରାଗରେ ନୂତନକରି ହୃଦୟ ଜାଗରିତ ହୁଏ । ସୁର ଧାରାରେ ମୁଁ କୁଆଡ଼େଯେ ଯାଏ ତାର କୌଣସି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନଥାଏ ।

ସନ୍ଧ୍ୟାବେଲାର ସ୍ୱର୍ଣାଭ ଆଲୋରେ ତାନ ମିଳାଇ ପୂରବୀରେ ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଗୀତ ଶେଷ କରେଛୁ—ନିଶୀଥ ରାତରେ ଗମ୍ଭୀର ସୁରରେ ପୁଣି ଜୀବନ ଭରିଉଠେ—ସେତେବେଳେ ମୋ ଆଖିରେ ଆଉ ଲେଶମାତ୍ର ନିଦ୍ ରହେନା ।

୧୫୭

ଶେଷେର ମଧ୍ୟେ ଅଶେଷ ଆଛେ
ଏଇ କଥାଟି ମନେ
ଆଜକେ ଆମାର ଗାନେର ଶେଷେ
ଜାଗଛେ କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ।
ସ୍ବର ଗିୟେଛେ ଥେମେ, ତବୁ
ଥାମତେ ଯେନ ଚାୟ ନା କଭୁ—
ନୀରବତାୟ ବାଜଛେ ବୀଣା
ବିନା ପ୍ରୟୋଜନେ ।

ତାରେ ଯଖନ ଆଘାତ ଲଗେ,
ବାଜେ ଯଖନ ସ୍ବରେ,
ସବାର ଚେୟେ ବଡ଼ୋ ଯେ ଗାନ
ସେ ରୟ ବହୁ ଦୂରେ—
ସକଲ ଆଲାପ ଗେଲ ଥେମେ
ଶାନ୍ତ ବୀଣାୟ ଆସେ ନେମେ,
ସନ୍ଧ୍ୟା ଯେମନ ଦିନେର ଶେଷେ
ବାଜେ ଗଭୀର ସ୍ବନେ ।

କଲିକତା
୨୬ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

'ଶେଷ ମଧ୍ୟରେ ଅଶେଷ ରହିଛି' ଏହି କଥାଟି ଆଜ ମୋର ଗୀତ ଶେଷରେ ମନରେ ବାରମ୍ବାର ଜାଗି ଉଠୁଛି । ସ୍ବର ଥମିଯାଇଛି, ତଥାପି ଥମି ରହିବାକୁ ଚାହେଁନା । ବିନା ପ୍ରୟୋଜନରେ ନୀରବତାରେ ବୀଣା ବାଜୁଛି !

ତାରରେ ଯେତେବେଳେ ଆଘାତ ଲାଗେ, ସ୍ବର ଯେବେ ଝଂକୃତ ହୋଇଉଠେ—ସବୁଠୁ ଯେଉଁଟି ବଡ଼ ଗୀତ ତାହା ବହୁଦୂରରେ ରହେ । ସବୁ ଆଲାପ ସରିଗଲେ, ଶାନ୍ତ ବୀଣାରେ ସେ ଗୀତଟି ଓହ୍ଲାଇ ଆସେ, ଯେପରି ସନ୍ଧ୍ୟା, ଦିନ ଶେଷରେ ଗଭୀର ସ୍ବରରେ ଆସେ ।

୧୫୭

ଦିବସ ଯଦି ସାଙ୍ଗ ହଲ, ନା ଯଦି ଗାହେ ପାଖି,
କ୍ଳାନ୍ତ ବାୟୁ ନା ଯଦି ଆର ଚଲେ,
ଏବାର ତବେ ଗଭୀର କ'ରେ ଫେଲେ ଗୋ ମୋରେ ଢାକି
ଅତି ନିବିଡ଼ ଘନତିମିର ତଲେ—
ସ୍ୱପନ ଦିୟେ ଗୋପନେ ଧୀରେ ଧୀରେ
ଯେମନ କରେ ଢେକେଛ ଧରଣୀରେ,
ଯେମନ କରେ ଢେକେଛ ତୁମି ମୁଦିୟା—ପଡ଼ା ଆଁଖି,
ଢେକେଛ ତୁମି ରାତେର ଶତଦଲେ ।

ପାଥେୟ ଯାର ଫୁରାୟେ ଆସେ ପଥେର ମାଝଖାନେ,
କ୍ଷତିର ରେଖା ଉଠେଛେ ଯାର ଫୁଟେ,
ବସନଭୂଷା ମଲିନ ହଲ ଧୁଲାୟ ଅପମାନେ,
ଶକତି ଯାର ପଡ଼ିତେ ଚାୟ ଟୁଟେ
ଢାକିୟା ଦିକ ତାହାର କ୍ଷତବ୍ୟଥା
କରୁଣାଘନ ଗଭୀର ଗୋପନତା,
ଘୁଚାୟେ ଲାଜ ଫୁଟାଓ ତାରେ ନବୀନ ଉଷା-ପାନେ
ଜୁଡ଼ାୟେ ତାରେ ଆଁଧାର ସୁଧାଜଲେ ।

କଲିକତା
୨୯ ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୭

ଦିନ ଯଦି ସରି ଆସିଛି, ପକ୍ଷୀ ଯଦି ଗାଉନାହାନ୍ତି, କ୍ଳାନ୍ତବାୟୁ ଯଦି ଆଉ ପ୍ରବାହିତ ହେଉନି, ତେବେ ମୋତେ ଗଭୀର ଭାବେ ଢାଙ୍କିଦିଅ ଯେମିତି ଅତିନିବିଡ଼ ତିମିର ତଳେ, ଧୀରେ ଧୀରେ ଗୋପନରେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଇ ଧରଣୀକୁ ଢାଙ୍କିଅଛ, ମୁଦି ପଡ଼ିଥିବା ଆଖିକୁ ଓ ରାତିର ପଦ୍ମକୁ ଢାଙ୍କି ଦେଇଛ ।

ମଝି ରାସ୍ତାରେ ଯାହାର ପାଥେୟ ସରି ଆସିଛି, କ୍ଷତର ରେଖା ଯାହାର ଫୁଟି-ଉଠିଛି, ଯା'ର ବସନ ମଳିନ ହୋଇଛି ଧୂଳି ଓ ଅପମାନରେ, ଯାହାର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିଛି—ତାର କ୍ଷତ ବ୍ୟଥାକୁ କରୁଣାଘନ ଗୋପନତା ଢାଙ୍କିଦେଉ, ତାର ଲାଜ ଦୂରକରି, ତାକୁ ଅମୃତମୟ ଅନ୍ଧାରରେ ଭିଜାଇ, ନବୀନ ଉଷାରେ ଫୁଟାଇଦିଅ ।